

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zobrazení osob s poruchou autistického spektra v české audiovizuální tvorbě
Depiction of People with Autism Spectrum Disorder in Czech Audiovisual
Production

Bc. Pavlína Koberová

Vedoucí práce: Mgr. MgA. Markéta Magidová, Ph.D.

Studijní program: Učitelství výtvarné výchovy pro 2. stupeň základní školy a střední
školy a základní umělecké školy

Studijní obor: N VV-SPG 20

2024

Prohlášení

Odevzdáním této diplomové práce na téma „Zobrazení osob s poruchou autistického spektra v české audiovizuální tvorbě“ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 7. 2024

Poděkování

Ráda bych poděkovala organizaci NAUTIS, jmenovitě Tereze Švábové a Pavlu Švejdovi, za možnost spolupráce na volnočasových akcích pro děti s PAS. Děkuji také Lence Kulichové za odbornou konzultaci a celkovou prohlídku Psychiatrické nemocnice Bohnice. Mé poděkování směřuje i k panu MgA. Jiřímu Forejtovi, Ph.D. a k paní Evě Spilkové z organizace CinEd. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Kateřině Burianové za možnost praxe na střední pedagogické škole a její nápomoc. Poděkování směřuje rovněž k mé rodině a nejbližším, konkrétně Radkovi a Martinovi. A velké díky chci vyjádřit vedoucí své diplomové práce, paní doktorce Markétě Magidové, za metodické rady a připomínky.

ABSTRAKT

Diplomová práce se soustředí na zobrazení lidí s poruchou autistického spektra v českém hraném filmu. Cílem bylo představení jedince s touto diagnózou a to, jak je jeho svět reflektován intaktní společností prostřednictvím audiovizuálního snímku. Práce se snaží odpovědět na otázku, do jaké míry vybrané filmy předkládají reálný obraz života takového jedince a zdali nevytvářejí stereotypy. V práci jsou popsány konkrétní příklady z české kultury, zejména z oblasti literatury, divadla a filmu. Výchozím příkladem se staly snímky z roku 2022 s názvy *Spolu* a *Buko*, jež se o zachycení této problematiky pokoušejí a jejichž protagonisty jsou právě osoby s poruchou autistického spektra. Hlavním výstupem práce jsou analýzy těchto filmů a především jejich pedagogické využití formou filmové výchovy na střední pedagogické škole. Toto téma je unikátní svou aktuálností, která se propisuje do filmové tvorby v České republice i do jejího školství z hlediska nastavené inkluze. V závěru jsou představeny výsledky šetření a realizované metodické listy pro práci pedagogů na středních pedagogických školách.

KLÍČOVÁ SLOVA

Porucha autistického spektra, inkluze, český film, filmová výchova, zobrazení postižení.

ABSTRACT

The master thesis focuses on the representation of people with Autism spectrum disorder in Czech drama movies. The aim was to present an individual with this diagnosis and how his reality is reflected by the intact society through an audiovisual film. This thesis tries to answer, how these selected films reflect a real image of people with autism and if they create stereotypes. The work describes specific examples from Czech culture, including literature, theatre and film. The main examples are the films from 2022 called *Spolu* (Together) and *Buko* (Buko), which tries to portray this topic includes protagonists with Autism spectrum disorder. Main result of this work is analysis of these movies, with focus on film education at the secondary school of pedagogy. This topic is unique for its current relevance, which is portayed in the movie production of the Czech Republic. And it's also important because of the school system and inclusion. At the end of the master thesis, there are results of the survey and implemented methodological sheets for the work of teachers in secondary schools of pedagogy.

KEYWORDS

Autism spectrum disorder, inclusion, Czech film, film education, display of disability.

Obsah

Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Člověk s poruchou autistického spektra (PAS)	10
1.1 Terminologie, výskyt a specifika chování	10
1.2 Stanovení diagnózy a možnosti vzdělávání	13
1.3 Dospělost a uplatnění na trhu práce	15
1.4 Vztahy s intaktní společností a problémy s tím spojené	18
2 Česká kultura zaměřená na osoby s PAS	22
2.1 Oblast dokumentárního filmu	23
2.1 Oblast dramatického filmu	25
3 Analýza vybrané filmové tvorby	28
3.1 Buko (2022)	28
3.1.1 Výroba, uvedení, distribuce a ocenění	28
3.1.2 Synopse filmu	29
3.1.3 Filmový styl	29
3.1.4 Charakteristika a kritická analýza	30
3.1.4.1 Téma strachu	34
3.1.5 Postavy	35
3.1.5.1 Zobrazení postavy s PAS	35
3.1.5.2 Ostatní postavy a jejich vztah k PAS	38
3.2 Spolu (2022)	40
3.2.1 Výroba, uvedení, distribuce a propagace	40
3.2.2 Synopse filmu	41
3.2.3 Filmový styl	41

3.2.4	Charakteristika a kritická analýza.....	42
3.2.5	Nepřesná fakta a některé chyby.....	45
3.2.6	Postavy	47
3.2.6.1	Zobrazení postavy s PAS.....	47
3.2.6.2	Ostatní postavy a jejich vztah k PAS	49
4	Závěry analýz	51
PRAKTICKÁ ČÁST		53
5	Aplikace filmu do vyučovací jednotky.....	53
5.1	Návrh výukových materiálů	54
5.1.1	Storyboard	54
5.1.2	Videoukázka	55
5.2	Lekce – konceptuální rámeček	55
5.3	Cíl práce, výzkumné otázky	59
5.4	Metodika výzkumného šetření	59
5.4.1	Kvalitativní výzkum	59
5.4.2	Charakteristika výzkumného vzorku	59
5.5	Výsledky výzkumného šetření	60
5.5.1	Třída 2. C (obor předškolní a mimoškolní pedagogika).....	60
5.5.2	Třída 3. A (obor pedagogické lyceum).....	63
5.6	Shrnutí výsledků výzkumného šetření.....	66
5.7	Metodická doporučení	67
5.7.1	Efekty, pozitiva.....	67
5.7.2	Limity, problémy	67
Závěr.....		68
Seznam použitých informačních zdrojů		70

Seznam zkratek.....	80
Seznam příloh.....	81

Úvod

Úvodním slovem bych ráda představila svoji diplomovou práci a důvody zpracování tématu „Zobrazení osob s poruchou autistického spektra v české audiovizuální tvorbě“. Mým stávajícím oborem je speciální pedagogika s výtvarnou výchovou. Toto spojení se stalo klíčové po celou dobu mého studia, které mi dává smysl a chci ho zúročit i v této práci.

Hlavní motivací se staly mé zkušenosti, které jsem získala jako asistentka pedagoga pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami v mateřské škole ve Slaném. Zde jsem se setkala s dětmi s poruchou autistického spektra (PAS), jejichž chování bylo zcela odlišné, avšak jedinečné. Svůj zájem o tuto problematiku jsem rovněž prohlubovala jako dobrovolník ve volnočasovém centru NAUTIS (Národní ústav pro autismus), které nabízí mnoho služeb pro děti i dospělé s PAS. Často na ně vzpomínám, protože mi dali do života spoustu zkušeností a také radosti. V oblasti výtvarné výchovy se naopak zajímám o film, což jsem zúročila ve své bakalářské práci (*Hermína Týrlová a její loutkový svět*), a tímto směrem jsem chtěla pokračovat i nadále. Jedním z hlavních cílů se tak stalo propojení a bližší zkoumání těchto dvou oblastí.

V teoretické části se chci zaměřit na seznámení čtenáře s osobou s poruchou autistického spektra, především pak představit celou podstatu této diagnózy, příčiny vzniku a možnosti vzdělávání a uplatnění na trhu práce. Ve své práci se chci přednostně soustředit na dospělého člověka s PAS, protože s ním pracuji i vybrané snímky. Pozornost bude upřena na to, jak tento typ člověka dokáží uchopit filmoví tvůrci a autenticky jej přenést na filmová plátna. Otázkou, zda se přitom nedopouštějí stereotypních zobrazení a předkládání nepřesných faktů, se bude zabývat druhá část, ve které popíši českou kulturu zaměřenou na člověka s PAS. Kromě oblasti literatury a divadla bude nejdůležitějším odvětvím především kinematografie, konkrétně hraný film. Klíčovou otázkou zůstává, jak autentické filmové zobrazení je a zdali většinovému divákovi zprostředkovává skutečnou realitu, kterou člověk s PAS (nebo jeho nejbližší) zažívá.

Středobodem práce je popis a analýza konkrétních snímků, jež shodně vznikly v roce 2022. Jedná se o film *Buko*, ve kterém vystupuje žena s Aspergerovým syndromem, a snímek *Spolu*, jenž byl přímo prezentován jako film o dospělém člověku s autismem a jeho rodině. Unikátní je, že se prozatím jedná o jediné hrané snímky na téma autismu (do roku 2022

vznikala pouze dokumentární tvorba). Filmy podrobím odborné analýze z hlediska filmového jazyka a zároveň poznatků ze speciální pedagogiky.

Praktická část se bude věnovat aplikaci jednoho z filmů do vyučovací hodiny s žáky střední pedagogické školy. Formou filmové výchovy se budu snažit o edukaci a rozvíjení kritického myšlení pomocí audiovizuálního snímku ve výuce. Prozkoumána bude i vizuální stránka filmu, kdy žáci budou dotvářet kreslený storyboard. Kromě celkové aplikace do praxe budou výsledkem metodické listy pro pedagogy, které budou moci využívat ve svých hodinách při práci s filmem.

Účelem této práce je i poukázat na aktuálnost tématu a celkové problematiky opřenu o nejnovější zdroje a poznatky. Současné nastavení školství se snaží o inkluzi všech jedinců, kteří mají speciální vzdělávací potřeby, včetně žáků s PAS. Laická veřejnost (a bohužel i někteří pedagogové) je sice s pojmem *poruchy autistického spektra* obeznámena, ale neumí ho blíže popsat a vhodně s takovým jedincem pracovat. Podstatné je samotné žáky vtahovat do tématu inkluze, aby s ním byli obeznámeni a byli ochotni pomáhat svým spolužákům. Proto je mým cílem představit za použití filmu takovou lekci, která by na žáky působila atraktivním dojmem a současně je vzdělávala.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Člověk s poruchou autistického spektra (PAS)

1.1 Terminologie, výskyt a specifika chování

Na úvod je důležité představit samotnou diagnózu a jedince, který s ní žije. Souhrnný název *poruchy autistického spektra* (dále jen PAS) označuje skupinu více přidružených poruch, které mají shodné znaky. Samotný termín *autismus*, který v roce 1943 použil dětský psychiatr Leo Kanner, nestačí, protože označuje jen dílčí část z celého spektra poruch. Jedná se o vrozené psychiatrické onemocnění. Někdy se také můžeme setkat s pojmem *pervazivní vývojová porucha* (PVP)¹, kdy toto označení je shodné s PAS, poněvadž znamená všeprostupující. Tento název je součástí Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10), kdy spadá pod poruchy psychického vývoje.² Oba názvy nás seznamují s podstatou této komplexní diagnózy, která proniká do všech oblastí života člověka a značně ovlivňuje jeho chování. Obecná označení osob jako „autista“ nebo „autík“ tak nejsou vhodná ani relevantní. Proto budu v této práci klást důraz na patřičnou terminologii a pracovat s označením *osoba či jedinec s PAS*.³

Poruchy autistického spektra zahrnují širokou paletu defektů. Můžeme se setkat s lidmi s nižším, ale i s nadprůměrným intelektem (např. u Aspergerova syndromu). Podle stupně adaptability hovoříme o třech úrovních autismu.⁴ Tzv. *vysoce funkční autismus* je charakteristický průměrným až nadprůměrným intelektem, kdy jsou lidé schopni se zařadit do standardního procesu fungování i přes jisté problémy v navazování sociálních vztahů. Je tak velká pravděpodobnost, že budou žít plnohodnotný a samostatný život s možností založení vlastní rodiny. U *středněfunkčního autismu* se již setkáváme s dysfunkcemi v oblasti rozumových, řečových i sociálních dovedností. Ubývá spontaneity v navazování vztahů a tito lidé jsou odkázáni na větší míru pomoci. Posledním stupněm je *nízce funkční autismus*, kde se již setkáváme s jedinci s PAS, kteří mají ve vysoké míře kombinované

¹ ŠPORCLOVÁ, Veronika: *Autismus od A do Z*. V Praze: Pasparta, 2018, s. 10, 54. ISBN 978-80-88163-98-5.

² MKN-10: F80-F89 – *Poruchy psychického vývoje* [online]. MKN-10 2023 [cit. 2023-09-29]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F84>

³ BAZALOVÁ, Barbora: *Autismus v edukační praxi*. Praha: Portál, 2017, s. 9–11. ISBN 978-80-262-1195-2.

⁴ adaptabilita = schopnost přizpůsobit se

postižení zahrnující těžké až hluboké mentální postižení (dále jen MP). Řeč není plně rozvinutá a sociální interakce probíhají jen zřídka. Člověk s nízkofunkčním autismem potřebuje nepřetržitou péči.⁵

„Děti s PAS vypadají zdravě, je obtížné okolí vysvětlit, že se nevhodně chovají nikoliv z důvodu nevychovanosti, ale proto, že mají autismus.“⁶ Tato věta přesně vystihuje úskalí, které pro většinu rodičů s dítětem s PAS představuje příchod do nového prostředí. Na první pohled tyto jedinci skutečně nevykazují žádné abnormality, tento handicap se nikterak neprojevuje ani na jejich vzhledu (pokud není v kombinaci s MP). Odborná literatura zmiňuje, že není možné narazit na typického člověka s PAS ani jej popsat. Ve všech odborných pramenech se na tom shodují lékaři i rodiče těchto dětí.⁷ Ačkoliv existuje několik blíže popsaných druhů této poruchy (např. atypický autismus, Aspergerův syndrom, dětský autismus, Rettův syndrom apod.),⁸ toto spektrum je velmi variabilní. Můžeme představit alespoň některé charakteristické znaky, abychom si takového jedince dokázali lépe přiblížit. Mluvíme o tzv. *autistické triádě*, která zahrnuje tři oblasti, jež jsou u lidí s PAS atypické.⁹

První je narušená sociální interakce, kdy jedinci s PAS mívají značné obtíže v navazování vztahů v běžných životních situacích. Jejich sociální inteligence je na nízké úrovni, jsou spíše odtažití a nenavazují oční kontakt.¹⁰ Druhou oblastí je narušená komunikace, jež je charakteristická zvláštními projevy v řeči a omezeností v oblasti praktického užívání komunikace, např. společensky nevhodnými výroky nebo problémy s vykáním. Typická je rovněž jednostranná komunikace, kdy jedinec preferuje jen svá témata a nezajímá se o potřeby komunikačního partnera. S tím souvisí i třetí a poslední abnormalita, týkající se chování, zájmů a her obecně. Typické je pro tyto jedince jisté obsedantní ulpívání na dodržování řádu a stereotypních v chování. Mohou mít nejrůznější zájmy, které se většinové

⁵ HUBLOVÁ, Pavlína. Autismus: Poruchy autistického spektra. *NPI: Metodický portál RVP.cz* [online]. [cit. 2023-09-05]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/A/Autismus:_Poruchy_autistick%C3%A9ho_spektra

⁶ BAZALOVÁ, Barbora: *Autismus v edukační praxi*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1195-2.

⁷ PÁTÁ, Perchta Kazi: *Mé dítě má autismus*. Praha: Grada, 2007, s. 22–23. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2185-9.

⁸ Rozdělení poruch autistického spektra. *PasPoint* [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné z: <https://www.paspoint.cz/rozdeleni/>

⁹ BAZALOVÁ, Barbora: *Autismus v edukační praxi*. Praha: Portál, 2017, s. 9–15. ISBN 978-80-262-1195-2.

¹⁰ THOROVÁ, Kateřina: *Poruchy autistického spektra*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2016, s. 63–69. ISBN 978-80-262-0768-9.

společnosti jeví zvláště, např. obliba v mapách, jízdnicích řádech, vlacích, celkově zalíbení v řádu a symetrii. Někdo naopak nemá zájmy žádné a ke všem činnostem se staví se silným negativismem. Ráda bych upozornila na to, co již bylo v úvodu této stati naznačeno, tedy že se jedná o dílčí výčet znaků, jež se netýká každého člověka s PAS. Všechny jedince se primárně snažíme vnímat individuálně a přistupovat k jejich speciálním potřebám.¹¹

Mimo výše popsanou triádu existuje ještě řada nespecifických rysů chování. Typické jsou neobvyklé reakce na smyslové podněty, problémy v chování a celková nerovnoměrnost kognitivních schopností. Lidé s PAS mohou mít další přidružená onemocnění, jako např. epilepsii, poruchy řeči, ADHD¹², deprese, úzkosti a řadu dalších nabalujících se problémů.¹³ Stejně tak platí i jistá proměnlivost v symptomech, kdy některé z nich postupně mizí nebo naopak vznikají. Velmi typické je i spojení s MP, které se vyskytuje až u 60 % jedinců.¹⁴

Se správnou interpretací souvisí i správná edukace veřejnosti. „Výsledky našich výzkumů ale ukázaly nízkou informovanost pedagogů o PAS.“¹⁵ Tuto skutečnost mi potvrdili pracovníci volnočasového centra NAUTIS, kteří tuto realitu vnímají nejen jako odborní pracovníci, ale především jako rodiče vlastních dětí, které navštěvují školy hlavního vzdělávacího proudu. Bohužel často nastává situace, kdy učitel dostane do třídy žáka s PAS a vůbec netuší, jak s ním pracovat. Přitom pokud pedagog dostane patřičné vzdělání nebo má vlastní motivaci doplnit si informace o této problematice, vydělá na tom on sám, jedinec s PAS i žáci celkově.

Toto téma je významné i z toho důvodu, že v současné době se prevalence¹⁶ PAS pohybuje v průměru mezi 1,5–2 % (1500–2000 dětí za rok v ČR).¹⁷ Laická veřejnost i někteří pedagogové si kladou otázku, jak je takový nárůst možný a co ho způsobilo. Důvodů může

¹¹ BAZALOVÁ, Barbora: *Autismus v edukační praxi*. Praha: Portál, 2017, s. 11, 144. ISBN 978-80-262-1195-2.

¹² ADHD = porucha pozornosti s hyperaktivitou.

¹³ Popis poruch autistického spektra. *Metodický portál RVP.cz* [online]. [cit. 2023-11-11]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=12736>

¹⁴ PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA. Katalog podpůrných opatření [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/poruchy-autistickeho-spektra-nebo-vybrana-psychicka-onemocneni/1-poruchy-autistickeho-spektra-a-vybrana-psychicka-onemocneni/1-1-poruchy-autistickeho-spektra/>

¹⁵ BAZALOVÁ, Barbora: *Autismus v edukační praxi*. Praha: Portál, 2017, s. 43. ISBN 978-80-262-1195-2.

¹⁶ Prevalence = počet existujících nemocí či zdravotních problémů ve vybrané populaci k určitému datu.

¹⁷ Autismus – Prevalence poruch autistického spektra. *NAUTIS* [online]. [cit. 2023-10-02]. Dostupné z: <https://www.nautis.cz/autismus>

být hned několik od čistě genetických predispozicí, předčasného porodu až po vyšší věk obou rodičů. Na vině může být i vliv prostředí nebo celková etiologie,¹⁸ která je stále nejednoznačná. Podstatným důvodem může být i lepší úroveň diagnostiky. Díky narůstající odbornosti v diagnostické praxi tak sice stoupl počet dětí s PAS, ale snížila se prevalence dětí s MP. Obecně řečeno, autismus tu byl vždycky. Jedná se o živý kolos, který ale musí být správně interpretován.¹⁹

1.2 Stanovení diagnózy a možnosti vzdělávání

Stanovení přesné diagnózy PAS vychází z dlouhotrvajícího procesu. Nejčastěji si počátečních abnormalit všimnou rodiče, kteří se obrátí na svého pediatra. Ten by měl ideálně poskytnout další pomoc, včetně kontaktů na odborníky ze zdravotnického sektoru a následnou intervenci. Důležité je vyhledat erudovaná pracoviště, kde probíhá speciální diagnostika PAS, na níž se podílí tým odborníků (např. ve FN Motol, NAUTISu nebo FDN Brno). Ti využívají nejrůznější diagnostické škály a testy, včetně testů inteligence. Důležité je i opakované pozorování dítěte a stále aktualizování diagnostiky (rediagnostika).²⁰

Pokud nejsou výkyvy v chování nápadné rodičům, bývají odhaleny v předškolních institucích, kdy si jich všimnou učitelé. Právě v předškolním věku bývají symptomy PAS nejpatrnější (navíc zde dochází k socializaci s ostatními dětmi), tudíž je provedení diagnostiky v této fázi maximálně důležité.²¹ Pro správnou intervenci je nutná spolupráce rodičů s pedagogy i se ŠPZ (školskými poradenskými zařízeními), kam zařazujeme pedagogicko-psychologické poradny (PPP) a speciálně pedagogická centra (SPC). Zde probíhá odborné poradenství pro děti/žáky s PAS a jejich rodiče a především nastavení opatření, která by co nejvíce usnadnila učení a zapojení žáka s PAS do vzdělávacího procesu.²²

¹⁸ Etiologie = nauka o příčinách (determinantách a podmínkách) nemocí.

¹⁹ ŠPORCLOVÁ, Veronika; Dostupné v: *Autismus od A do Z*. Praha: Pasparta, 2018, s. 12–21. ISBN 978-80-88163-98-5.

²⁰ BAZALOVÁ, Barbora; Dostupné v: *Autismus v edukační praxi*. Praha: Portál, 2017, s. 35–39. ISBN 978-80-262-1195-2.

²¹ Tamtéž, s. 44.

²² ŠKOLSKÁ PORADENSKÁ ZAŘÍZENÍ (ŠPZ). *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. [cit. 2023-10-11]. Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/skolska-poradenska-zarizeni.html>

„V České republice je žákům s PAS garantováno vzdělávání v plném rozsahu od předškolního až po vysokoškolské vzdělávání s ohledem na jejich aktuální možnosti a závažnost symptomatiky jejich hendikepu.“²³ Tato definice odpovídá současné vzdělávací politice a nastavené inkluzi, jejíž snahou je vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen SVP) v hlavním vzdělávacím proudu. Nutné je ustanovit podporu pro pedagoga i žáka, a to formou tzv. podpůrných opatření, jež jsou rozdělena do pěti stupňů. První stupeň určuje samotná škola, jedná se o dílčí úpravy ve strukturování učiva. U druhého až pátého stupně je vše podřízeno zprávě ze ŠPZ, která mimo diagnostiku a odborné poradenství poskytuje především nástroje, jak co nejvíce usnadnit vzdělávací proces oběma stranám.²⁴

Výše zmíněné stupně podpory jsou určeny zejména pro žáka s mírnější formou autismu (vysoce funkční), kdy je více než vhodné jej zařadit do standardního vzdělávání běžných škol (klasické MŠ, ZŠ, SŠ, VŠ). Zde má možnost se socializovat a přímo navazovat vztahy s ostatními spolužáky. Při vzdělávání je žákům poskytována pomoc ze strany ŠPP (školního poradenského pracoviště), které je součástí základních a středních škol. Na tato pracoviště jsou zařazeni odborní pracovníci z řad učitelů i externistů, kteří mají na starosti agendu žáků se SVP. Účelem tohoto pracoviště je přímá pomoc žákovi, ať už formou spolupráce na vypracování IVP (individuálního vzdělávacího programu), zapůjčení pomůcek, nebo v případě potřeby zajištění asistenta pedagoga do třídy. Žák může mít i upravené očekávané výstupy (OV) na minimální OV na základě zprávy ze ŠPZ.²⁵

Žák se středněfunkčním autismem se vzdělává ve specializovaných třídách nebo přímo speciálních MŠ a ZŠ. K edukaci se užívají speciální přístupy za pomoci nejrůznějších terapií. Vhodné je používání vizuálních pomůcek ke komunikaci, užití kombinace piktogramů a verbálních doprovodů.²⁶

²³ ŠPORCLOVÁ, Veronika: *Autismus od A do Z*. Praha: Pasparta, 2018, s. 72. ISBN 978-80-88163-98-5.

²⁴ Podpůrná opatření. *MŠMT* [online]. [cit. 2023-10-11]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/podpurna-opatreni#otazka1>

²⁵ ŽÍŽALOVÁ JAROLÍMOVÁ, Marcela. Legislativa a právní vymezení vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. *Autismport* [online]. 2021 [cit. 2024-02-08]. Dostupné z: <https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/legislativa-a-pravni-vymezeni-vzdelavani-deti-a-zaku-se-specialnimi-vzdelavacimi-potrebami>

²⁶ ŠPORCLOVÁ, Veronika. Dostupné v: *Autismus od A do Z*. Praha: Pasparta, 2018, s. 71. ISBN 978-80-88163-98-5.

U dítěte s nízkofunkčním autismem probíhá výuka buď ve specializovaných třídách pro žáky s autismem, nebo formou domácího vzdělávání. Hlavním cílem je alespoň základní orientace, nácvik sebeobslužných prvků a individuální speciálněpedagogická péče.²⁷

Každé dítě je individuální a u každého bude fungovat jiný druh podpory. Důležitým poznatkem z mé praxe v NAUTISu i z práce v MŠ je skutečnost, že děti s PAS potřebují názornost. Je podstatné, aby věděly, co mají dělat, a aby měly jistotu v následujících krocích. Proto je vhodné využívat názorné rozvrhy, piktogramy, režimy dne atd. Pro rozvinutí komunikace se užívá tzv. výměnný obrázkový komunikační systém (VOKS). Může fungovat jako komunikační kniha, která je využívána především pro alternativní druh komunikace v předškolním zařízení. Principem jsou obrázky a fotografie na suchý zip, kde je znázorněno samo dítě a objekty, se kterými přijde do každodenního kontaktu (např. oblíbené jídlo, hračky, učitel/rodič). Komunikace pak probíhá na základě výměny, kdy dítě by mělo obrázek podat pedagogovi a ten by mu měl jeho pokyn splnit.²⁸ Na podobném principu fungují i vizuální knihy, např. *Obrázkovnik pro nácvik správného chování* (2017), kde jsou názorně rozkresleny situace, kdy se jedinec chová neslušně a kdy naopak správně.²⁹

1.3 Dospělost a uplatnění na trhu práce

Pro následné zpracování filmového rozboru, kde jsou protagonisty dospělí lidé s PAS, je důležité popsat jejich adolescenci a dospělost. Literatura se většinou obrací spíše k dítěti než k dospělému, zakládá si na metodických postupech, jak přistupovat k jedinci s PAS již od narození. Faktem je, že pokud se dítěti s PAS dostane kvalitní péče a vstřícného přístupu ve vzdělávání, je vyšší pravděpodobnost, že bude žít spokojený a samostatnější život i v dospělosti.³⁰

²⁷ PAS nebo vybraná psychická onemocnění. *Katalog podpůrných opatření* [online]. [cit. 2023-10-11]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/poruchy-autistickeho-spektra-nebo-vybrana-psychicka-onemocneni/1-poruchy-autistickeho-spektra-a-vybrana-psychicka-onemocneni/1-3-zarazeni-zaku-do-stupnu-podpory-dle-miry-postizeni/>

²⁸ Výměnný obrázkový komunikační systém (VOKS). *APLA jižní Čechy* [online]. [cit. 2023-12-28]. Dostupné z: <https://aplajc.cz/metody/voks.htm>

²⁹ ZOBACOVÁ, Hana. *Obrázkovnik pro nácvik správného chování*. Praha: Pasparta, 2017. ISBN 978-80-88163-86-2.

³⁰ BÍCOVÁ, Tereza. Dospělý autista. *Psychologie* [online]. [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/dospely-autista/>

Samostatnost vychází (stejně jak bylo popsáno v kapitole o dítěti 1.2 Stanovení diagnózy a možnosti vzdělávání) ze stupně postižení, tzn. dospělý jedinec s vysokofunkčním autismem může žít s minimální dopomocí, ať už ze strany rodičů, nebo partnerů. Existuje i služba podporovaného bydlení, kdy jedinec žije samostatně a dochází k němu terénní pracovník zajistit dílčí pomoc. Obdobnou formou je tzv. chráněné bydlení, kde již společně žije více jedinců s dopomocí asistentů.³¹

V otázce bydlení stále převládá domácí péče, ke které se uchyluje spousta rodičů z touhy postarat se o své dítě (které i v dospělém věku bývá na mentální úrovni malého dítěte). Tito rodiče, kteří na své dítě pobírají mnohdy minimální příspěvek od státu, jsou často vysílení neustálou péčí, která je značně vyčerpávající.³² Jako forma oddechu se nabízejí tzv. odlehčovací služby pro rodiče, jako např. denní a týdenní stacionáře, kam mohou své dítě na určitou dobu umístit.³³ Navíc musí stále řešit otázku budoucnosti, co bude s jejich dítětem, až tu oni nebudou. Pokud je péče o jedince nezvladatelná (např. je agresivní, projevuje se problémovým chováním, má sebedestruktivní sklony), bývá umístěn na oddělení následné péče při psychiatrických nemocnicích. Další možností jsou pobytové sociální služby typu DOZP.³⁴ Tyto sektory jsou naneštěstí ve vysoké míře plně obsazeny, tudíž rodiče nemají jinou možnost než se o své dospělé děti starat sami.³⁵

„Přechod ze školy do zaměstnání je obtížný pro většinu mladých lidí, pro lidi s autismem je to vždy období stresu.“³⁶ To se pojí se zátěžovými situacemi, jako jsou přijímací pohovory či nové sociální prostředí, a projevuje se sníženou pružností v pracovním procesu. Důležité je umožnit člověku s PAS co nejplynulejší přechod a zajistit mu vhodnou podporu. Na začátku se nabízí zvýšený dohled, kontrola a jasnost v instrukcích, protože může docházet k pomalému tempu a neslučitelnosti s pravidly. Zároveň by měl zaměstnavatel ve zvýšené

³¹ BAZALOVÁ, Barbora: *Autismus v edukační praxi*. Praha: Portál, 2017, s.120–124. ISBN 978-80-262-1195-2.

³² Rodiče autistických dětí trápí nízké příspěvky na péči [online]. [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://www.zdravotnickyydenik.cz/2014/12/rodice-autistickych-deti-trapi-nizke-prispevky-na-peci/>

³³ Odlehčovací služby [online]. [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://www.nautis.cz/portfolio/odlehcovaci-sluzba>

³⁴ DOZP = domov pro osoby se zdravotním postižením.

³⁵ NĚMCOVÁ, Kateřina. *Systém sociální péče často opomíjí lidi s autismem. Změna je v nedohlednu* [online]. 2023 [cit. 2024-02-06]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-zivot-v-cesku-system-socialni-pece-casto-opomiji-lidi-s-autismem-zmena-je-v-nedohlednu-223811>

³⁶ HOWLIN, Patricia: *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha: Portál, 2005, s.193. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-041-0.

míře dohlížet na ostatní zaměstnance, aby nedocházelo k žádné formě zneužití. Je jasné, že dospělý jedinec s PAS se nemůže zcela oprostít od svých návyků, ale měl by znát nástroje, jak je mírnit. V tomto ohledu existuje řada podpurných služeb a pracovníků, kteří se snaží umožnit zaměstnavateli i novému zaměstnanci s postižením co nejsnazší zapojení do pracovního procesu (návčky, konzultace).³⁷

Česká legislativa má vypracovaný zákon o zaměstnanosti (č. 435/2004 Sb.), který obsahuje kapitolu o zaměstnávání osob se zdravotním postižením (dále jen OZP). Do této skupiny může spadat i člověk s PAS, pokud je mu tento status na základě jeho handicapu přidělen. Zaměstnavatel má přímou povinnost zaměstnat OZP, pokud má více jak 25 zaměstnanců, jinak musí odvádět určitou finanční částku do státního rozpočtu nebo odebírat výrobky či služby od pracovišť, kde jsou zaměstnány osoby se zdravotním postižením.³⁸ Bohužel současná data nám ukazují, že zaměstnavatelé častěji využívají poslední zmíněné možnosti a více jak polovina lidí s PAS je bez výdělečné činnosti.³⁹

Přitom lidé s PAS mohou přinést určité výhody nejen pro zaměstnavatele z hlediska daňových úlev, ale rovněž pro kolegy, kteří tak mohou poprvé přijít do užšího kontaktu s člověkem s PAS. Tito lidé sice nespádají mezi komunikačně a společensky vyspělé osoby, ale díky tomu, že mají oblibu v rutinních činnostech, jsou často považovány za velmi výkonné a poctivé zaměstnance. Někdy se jejich zájem považuje za talent, který tak mohou v práci plně využít – to se týká především lidí s vysokofunkčním autismem (např. s Aspergerovým syndromem).⁴⁰ U lidí se středněfunkčním autismem už bývá patrnější snížený intelekt i schopnosti v oblasti jemné a hrubé motoriky. Pro ně bývají vytvořena chráněná pracovní místa (nikoliv chráněné dílny⁴¹), která se soustředí spíše na pomocné práce (např. úklid, doplňování zboží).⁴² Lidé s nízkofunkčním autismem, který je často

³⁷ HOWLIN, Patricia: *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha: Portál, 2005, s. 20, 194–205. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-041-0.

³⁸ *Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti* [online]. 2004, část třetí: zaměstnávání osob se zdravotním postižením [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435#cast3>

³⁹ HEJZLAROVÁ, Dominika a Štěpán HEJZLAR. *Zaměstnávání lidí s PAS – možnosti podpory* [online]. autismport, 2021 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/zamestnavani-lidi-s-pas-moznosti-podpory>

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Chráněná dílna je překonaný termín označující pracoviště pro lidi se ZP, dnes ho nenajdeme ani v legislativě.

⁴² *Autismus. Práce pro ZP* [online]. 2012 [cit. 2024-02-12]. Dostupné z: <https://praceprozp.cz/autismus/>

v kombinaci s těžkou formou MP, jsou odkázáni na celoživotní intenzivní péči, a proto nemohou vykonávat žádnou práci.⁴³

V této části bych ráda uvedla vzpomínku na chlapce z NAUTISu, který měl excelentní znalosti z oblasti vlakové dopravy. Do detailu mi vyprávěl o kabině strojvedoucího a o tom, co všechno zahrnuje toto povolání (chlapec vlastnil několik knih na toto téma). Když jsem mu odpověděla, že by to bylo pro něj skvělé povolání v budoucnu, zavrtěl hlavou a řekl: „Nemůžu, protože jsem autista.“ Tato teze mě vede k zamyšlení nad tím, jak těžké to člověk s PAS v „našem“ intaktním světě má a čím vším si musel chlapec ve společnosti projít. I přes zvýšenou informovanost (oproti letům minulým) společnost stále ještě vykazuje zkostratělé myšlení týkající se lidí se zdravotním postižením a omezuje tak své řady o mnohdy pracovitě a poctivě zaměstnance. Navíc práce bývá jedním z hlavních prvků, které dávají dospělému člověku životní náplň a mají dopad na kvalitu jeho života po stránce materiální, sociální i psychické. Tak proč tedy osobám s PAS tuto možnost odepírat?

1.4 Vztahy s intaktní společností a problémy s tím spojené

Pro následnou analýzu vybraných snímků je podstatné popsat vztahy člověka s PAS s intaktní společností. Dopad diagnózy má za následek ovlivnění rodinných vztahů a později i sociálních vztahů ve škole, v zájmových činnostech či v práci. Popsané typy interakcí podložím svými poznatky z praxe.

Rodina

Rodina je prvním sociálním prostředím, do kterého dítě přichází. Samotní rodiče prožívají s příchodem dítěte s postižením stavy počátečního šoku, popření, postupného přijetí a následného realistického postoje.⁴⁴ Tyto stavy mohou trvat i několik let, během kterých si musí hledat cestu k dítěti, které na tom není vývojově stejně jako ostatní děti. Časem se začíná projevovat jeho atypické chování, na které musí rodič reagovat. Během počátečních let se u těchto rodičů mohou rozvinout psychické poruchy i deprese, zejména kvůli náročné

⁴³ HOWLIN, Patricia: *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha: Portál, 2005, s.15. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-041-0.

⁴⁴ ŠÍŠKA, Jan. Dítě s mentálním postižením. *Šance dětem* [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/dite-s-mentalnim-postizenim>

péči, finančním nákladům a s tím spojeným obtížím v zaměstnání.⁴⁵ Rodiče (častěji matky) navíc se svým dítětem s PAS mnohdy setrvávají až do konce života, kdy snášejí těžkosti nejen ze strany potomka, ale také ze strany okolí, jež se projevuje spíše nepochopením a netaktností. V rámci zdraví celé rodiny je podstatné podporovat vlastní psychické zdraví (podpůrné skupiny pro rodiče) a mít společné pozitivní zážitky (trávení rodinného času, koníčky, procházky).⁴⁶

Sourozenci

Sourozenci jsou další blízkou skupinou, která ovlivňuje a sama je ovlivněna soužitím s jedincem s postižením. Navíc tato vývojová porucha je natolik specifická oproti jiným druhům postižení, že se jakákoliv interakce stává těžší. Tím, že jedinci s PAS obtížně snášejí sociální vztahy a komunikaci obecně, je potřeba zvýšené podpory rodičů. Zdraví sourozenci se mohou cítit buď opomíjeni, nebo naopak přetěžováni.⁴⁷ Mohou u nich také vznikat psychické poruchy kvůli tlaku pocíťovanému ze strany rodičů. Proto je maximálně důležité, aby rodiče neopomínali pocity svého „zdravého“ dítěte, odpovídali na jeho dotazy, věnovali čas čistě jemu a minimalizovali jeho zmatek. Vhodné je organizovat bezpečné aktivity, při kterých se buduje zdravý sourozenecký vztah. Stejně jako existuje podpůrný systém pro rodiče, nově vznikají i programy na podporu sourozenců.⁴⁸

Školské instituce

„Představte si tu hrůzu, že byste se ocitli v cizí zemi, kde nikomu nerozumíte.“⁴⁹ I takto se dá charakterizovat, jak se může dítě cítit, když se ocitne v novém školním prostředí. Pokud má nějakou potřebu, kterou nemůže verbálně sdělit, může docházet ke stavům pláče, hněvu i agrese. Dítě s PAS v předškolních institucích přichází do kontaktu nejen s pedagogy, ale především dalšími dětmi a novými pravidly. Vztahy k ostatním spolužákům mnohdy vycházejí i ze zkušenosti se sourozencem. Pokud dítě sourozence nemá, mívá mnohdy větší

⁴⁵ HAVELKA, David a Kateřina BARTOŠOVÁ: *Speciální sourozenci: život se sourozencem s postižením*. Praha: Portál, 2019, s. 8–16. ISBN 978-80-262-1475-5.

⁴⁶ BAZALOVÁ, Barbora: *Autismus v edukační praxi*. Praha: Portál, 2017, s. 91–95. ISBN 978-80-262-1195-2.

⁴⁷ Tamtéž, s. 97–102.

⁴⁸ RICHMAN, Shira: *Výchova dětí s autismem: aplikovaná behaviorální analýza*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, s. 95–102. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-7367-424-3.

⁴⁹ *Moje dítě nerozumí světu*. Online. Lidovky.cz. 2008. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/moje-dite-nerozumi-svetu.A081020_000131_in_noviny_sko. [cit. 2024-04-28].

problémy se začleněním.⁵⁰ Ve své vlastní praxi jsem pozorovala, jak se některá pravidla a pokyny neslučují s tím, co si dítě zrovna přeje. Může docházet k častým nedorozuměním z obou stran. Pro pedagoga je vhodné spolupracovat se samotným dítětem i rodiči, aby měl potřebné informace, které pak může tlumočit i ostatním žákům. Informovanost je v tomto ohledu klíčová, aby nedocházelo k vylučování z kolektivu či k šikaně.

Ve vztahu k vrstevníkům se mohou děti s PAS projevovat různými typy navazování vztahů od osamělého a pasivního typu až k aktivnímu a formálnímu. První dva zmíněné jsou charakteristické jedincovou netečností – je mu dobře o samotě a ostatní lidi spíše nevyhledává. Zde mohu nabídnout vlastní zkušenosti z mateřské školy pro děti se SVP. Tyto děti si více času hrávaly samy a při společných činnostech se držely stranou od ostatních. Typ aktivní odpovídá dítěti, které je netaktní vůči okolí, vyžaduje neadekvátní množství pozornosti na úkor druhých, mnohdy nerespektuje pravidla. Názorným příkladem může být chlapec z výše zmíněné mateřské školy, který měl diagnostikovanou PAS (navíc s OMJ⁵¹) a měl zájem hrát s ostatními dětmi „na honěnou“. Ke hře vybízel nešťastným způsobem, kdy přiběhl k dítěti a silně ho bouchl na znamení „předání baby“ a rychle utekl pryč. Posledním typem je typ formální. Tito jedinci také působí na své okolí velmi aktivně, ovšem naopak s důrazem na přísné dodržování pravidel.⁵² Jejich porušení může vyvolat silnou nevoli. Ukázkovým příkladem by byl chlapec z NAUTISu, který měl svůj vlastní systém hry fotbalu. Když ho instruktor upozornil na opakované pochybení, začal hru odmítat a utíkat pryč.

Společenské interakce

Jak již bylo předestřeno v úvodních kapitolách a samotné triádě, PAS narušuje především komunikaci a sociální interakci, což značně komplikuje jakoukoliv socializaci. Dospělý člověk s PAS se po absolvování školy dostává do nových společenských prostředí, ať už prostřednictvím zaměstnání, nebo zájmových činností. I všední situace jako nákup, stolování

⁵⁰ ČADILOVÁ, Věra a Zuzana ŽAMPACHOVÁ: *Rozvoj sociálních dovedností u dětí s autismem: (pro děti předškolního věku a pro děti se sníženými rozumovými schopnostmi)*. [Praha]: Pasparta, [2017], s. 11–17. ISBN 978-80-88163-49-7.

⁵¹ OMJ = odlišný mateřský jazyk.

⁵² ČADILOVÁ, Věra a Zuzana ŽAMPACHOVÁ: *Rozvoj sociálních dovedností u dětí s autismem: (pro děti předškolního věku a pro děti se sníženými rozumovými schopnostmi)*. [Praha]: Pasparta, [2017], s.13–15. ISBN 978-80-88163-49-7.

v restauraci nebo návštěva se může stát velmi problematickou. Nová místa, množství lidí, citlivost na hluk, pachy, světlo a další věci zvyšují míru jeho stresu – pro uvolnění napětí je pak důležitá neustálá podpora a nácvik. Člověk spoustu věcí a pravidel přirozeně odpozoruje od ostatních, jedinec s PAS nikoliv. Může docházet k nevhodnému chování (např. nepřiměřené reakce, oslovování cizích lidí, dotýkání se intimních partií), kdy intaktní jedinec může vnímat svého společníka jako neslušného.⁵³

Neznamená to, že o sociální kontakt nestojí, obzvláště jedinci s vysokofunkčním autismem ano, ale nejde jim to. Nechápu metaforu, sarkasmy, řadu nepsaných pravidel, mohou působit bez empatie a egocentricky.⁵⁴ Samotní lidé s PAS se v literatuře často připodobňují k mimozemšťanovi nebo cizinci, jenž nerozumí většinové společnosti. Nutností tak pro ně zůstává nácvik jednoduchých formulací, trénink komunikace a základních pravidel.⁵⁵

V kapitole 1.3 Dospělost a uplatnění na trhu práce byla naznačena oblast zneužití další osobou. O lidech s autismem se často hovoří v souvislosti s jejich neschopností lhát a vysokou zranitelností. Mohou u nich figurovat drobné naivní představy, kdy např. považují pošťáka za svého nejlepšího kamaráda, protože se zdraví. Horší situace nastávají u lidí, kteří se mohou jejich důvěřivosti vysmívat či ji vyloženě zneužít. Proto je potřeba zvýšené opatrnosti a pomoci naučit člověka s PAS některé zásady, jak se chovat doma i mimo domov (např. zmíněným VOKS).⁵⁶

Člověk, který přichází do kontaktu s jedincem s PAS, může trpět předsudky nebo přímo takového jedince diskriminovat. Přitom takový typ jednání může vycházet z neznalosti, strachu či nízké informovanosti o problematice PAS. Proto je klíčová osvěta intaktní společnosti, k čemuž napomáhá i oblast kultury a celkově médií, která člověka obklopují.

⁵³ ČADILOVÁ, Věra a Zuzana ŽAMPACHOVÁ: *Rozvoj sociálních dovedností u dětí s autismem: (pro děti předškolního věku a pro děti se sníženými rozumovými schopnostmi)*. [Praha]: Pasparta, [2017], s. 40–47, s. 67–76. ISBN 978-80-88163-49-7.

⁵⁴ RADKOVÁ, Iveta a Jaroslav HOŘEJŠÍ: *Aspergerův syndrom: život pod společenským tlakem*. Praha: Galén, [2018], s. 11–20. ISBN 978-80-7492-386-9.

⁵⁵ RICHMAN, Shira: *Výchova dětí s autismem: aplikovaná behaviorální analýza*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, s. 57, 77–94. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-7367-424-3.

⁵⁶ HOWLIN, Patricia: *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha: Portál, 2005, s. 71–102. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-041-0.

2 Česká kultura zaměřená na osoby s PAS

Oblast kultury se v posledních letech značně otvírá inkluzivnímu myšlení a snaží se intaktnímu divákovi přiblížit problémy minoritních skupin. To se dotýká i skupiny lidí s autismem, kdy na podporu zvyšování povědomí o PAS vznikají nejrůznější kulturní akce a benefiční večery spojené s hudbou. Jako příklad mohu uvést událost Porozumět autismu,⁵⁷ která se vztahuje k začátku dubna, kdy si připomínáme Světový den porozumění autismu (World Autism Awareness Day), jenž připadá na 2. dubna.⁵⁸

Významnou akcí je i Mental Power Prague Film Festival – mezinárodní filmový festival (ne)herců s mentálním a kombinovaným postižením. Jedinečné je, že lidé s postižením (včetně PAS) zde mohou prezentovat svá vlastní díla a aktivně se podílet na tvorbě umění.⁵⁹

Pro doplnění je nutno zmínit i kulturní zobrazení člověka s PAS mimo oblast filmu. Současné století přináší zvyšující se zájem o tuto problematiku, a proto vzniká množství nejrůznějších publikací, odborných článků, workshopů, videí a přednášek.⁶⁰ V oblasti literatury už se nebavíme jen o vědeckých pracích a poznatcích ze speciální pedagogiky a medicíny. Současná doba přináší i neoborné publikace aktivních rodičů, vychovatelů a samotných lidí s PAS, kteří sdílejí své vlastní zkušenosti a poznatky. Zájem se projevuje i na divadelních prknech, kde se divadelní režiséři pouštějí do dramatizace již existujících děl (např. *Podivuhodný případ se psem* – Mark Haddon, *K.Š.E.F.T* – Sarah Page)⁶¹ nebo píší své vlastní hry (např. *Klub autistů* – Petr Kolečko).⁶²

⁵⁷ POROZUMĚT AUTISMU 2023. NAUTIS [online]. [cit. 2023-09-27]. Dostupné z: <https://www.nautis.cz/onas/porozumet-autismu>

⁵⁸ Světový den porozumění autismu – 2. duben. Vláda ČR [online]. [cit. 2023-09-27]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/vvozp/aktuality/svetovy-den-porozumeni-autismu--2--duben-204103/#:~:text=duben,-Sv%C4%9Btov%C3%BD%20den%20porozum%C4%9Bn%C3%AD>

⁵⁹ Mental Power Prague Film Festival [online]. [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://mentalpower.cz/>

⁶⁰ PAVLÍKOVÁ, Jitka. Problém, o kterém se začíná mluvit. Přibývá lidí s autismem? Lidovky [online]. [cit. 2024-04-24]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/zdravi/problem-o-kterem-se-zacina-mluvit-pribyva-lidi-s-autismem.A170612_151809_ln-zdravi_ape

⁶¹ Podivuhodný případ se psem. Online: Wikipedia. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Podivn%C3%BD_p%C5%99%C3%ADpad_se_psem. [cit. 2024-06-04].

Sarah Page *K.Š.E.F.T*. Činoherní klub [online]. [cit. 2023-11-13]. Dostupné z: <https://cinoherniklub.cz/ck/sarah-page-k-s-e-f-t/>

⁶² Klub autistů Petra Kolečka. Vltava rozhlas [online]. 2011 [cit. 2023-08-13]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/klub-autistu-petra-kolecka-recenze-5119554>

2.1 Oblast dokumentárního filmu

Pro ucelenější přehled o audiovizuální tvorbě a zobrazení člověka s PAS na našem území je důležité zmínit i oblast dokumentárního filmu. Smyslem tohoto druhu kinematografie je představení výseku z reálného života podle daného tématu či zachycení problému současného světa. Film by měl obsahovat autentické zachycení skutečnosti očima svého tvůrce (režiséra),⁶³ samotný názor a úsudek, ale ponechává na divákovi.⁶⁴ Dokumentární tvorbu o jedinci s autismem na našem území datujeme dříve než hraný snímek.

První úspěchy zaznamenal snímek *Děti úplňku* (2016)⁶⁵ od Veroniky Stehlíkové. V tomto filmu je představeno několik rodin z celé ČR (včetně centra NAUTIS se zvláštním stacionářem), které se starají o jedince s nízkofunkčním autismem. Dokument ukazuje náročnou realitu bez příkras, např. jak starší rodiče či centra zvládají péči o tyto jedince, kteří mají mimo PAS většinou kombinovaná postižení. Jsou zde představeny osoby apatické či vysoce agresivní a diváci jsou vystaveni náročným záběrům zachycujícím společné soužití. Snímek klade podstatné otázky týkající se neuchopitelnosti domácí péče, jež dříve či později bude potřebovat větší pomoc od státu. Film zachycuje krutou realitu, která může silně působit na divákovu citění.

Ve stejném roce vznikl i diametrálně odlišný dokument tentokrát s vysokofunkčními autisty *Normální autistický film* (2016)⁶⁶ od Miroslava Janka. Tento observační dokument zachycuje výpovědi ze života pěti dětí a dospívajících s PAS, konkrétně s Aspergerovým syndromem. Janek se snažil o co nejnižší míru vlastní intervence, aby zde pojem autismus vysvětlili samotní jedinci s PAS (a případně jejich blízcí). Dokument je oproti předcházejícímu snímku optimističtější, skoro až humorný. To dokazují samotní aktéři, děti, které jsou i přes svůj handicap schopné fungovat a mají zde prostor představit své netypické

⁶³ VYČICHLOVÁ, Vlasta. In: *Dokumentární film ve výuce: Jeden svět na školách: VŠ skripta*. Praha: Člověk v tísni, 2015, s. 8–9. ISBN 978-80-87456-65-1.

⁶⁴ VANÝSEK, Jiří. In: *Sny v šeru kina: poznámky k fenoménu filmové identifikace. Úvahy a názory*. Brno: JAMU, 2016, s. 50–57. ISBN 978-80-7460-095-1.

⁶⁵ *Děti úplňku* [online]. V: YouTube [cit. 2023-09-25]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=kZHtBK4cS6g>

⁶⁶ *Normální autistický film* [online]. V: YouTube [cit. 2023-09-30]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=-8vch0_RKgQ

zájmy.⁶⁷ Film uchopuje problematiku komplexně, kdy jsou divákovi ukázány radostné i těžké chvíle lidí s PAS.

Stejný autor natočil po dvou letech film *Markéta chce taštičku* (2018)⁶⁸ o šestnáctileté dívce, která má diagnostikován Rettův syndrom. Pro toto postižení je charakteristická nemluvnost, ale hlavní aktérka Markéta má zachovanou řeč a je schopna alespoň základní komunikace.⁶⁹ Dokumentární snímek nabízí několik ukázek z Markétina běžného dne, spolupráci s asistentem i výpovědi matky, která se zamýšlí nad otázkami budoucími (péče a bydlení, vztah s mladším sourozencem atd.). Podobně jako u předcházejícího snímku volí režisér formu observační. Klade důraz na to, aby aktéři hovořili vlastními slovy, sám pokládá pouze doplňující otázky, aby rozvinuli svůj monolog.

K vydařeným pokusům patří i klauzurní práce Josefa Dvořáka, studentský dokumentární snímek *Autismus jako dar* (2017).⁷⁰ V tomto snímku účinkuje malý Ángel a jeho rodiče, kteří se vydali cestou objevování alternativních technik, jež by jim usnadňovaly cestu k synovi. K tomu slouží tzv. Son Rise program, jehož principem je tzv. „připojování se“, kdy intaktní osoba aktivně přijímá a napodobuje potřeby člověka s PAS, zpravidla v jedné uzpůsobené místnosti.⁷¹ Snímek je dotvářen záběry z dětství a z herní místnosti, kde Ángel tráví čas s dobrovolníky, jejichž výroky jsou zde rovněž zaznamenány. Film má silný motivační charakter, neboť ukazuje, jak se dá jiným způsobem pracovat s dítětem s PAS. Celkově se snaží působit pozitivně, o čemž vypovídá to, že během snímku nezazní žádná negativní konotace spojená s diagnózou PAS, kterou rodiče skutečně (stejně jako v názvu filmu) vnímají jako dar.

Všechny dokumenty mají společně především přímé interakce s jedinci s PAS a představují nám jejich výpovědi. Všimněme si, že většina zmíněných děl vznikla v relativně nedávné

⁶⁷ VYČICHLOVÁ, Vlasta: *Dokumentární film ve výuce: Jeden svět na školách: VŠ skripta*. Praha: Člověk v tísni, 2015, str. 13-14. ISBN 978-80-87456-65-1.

⁶⁸ *Markéta chce taštičku* [online]: YouTube [cit. 2023-09-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=JACEEP2QPlw>

⁶⁹ *Rettův syndrom* [online]. Dostupné v: WikiSkripta [cit. 2023-09-14]. Dostupné z: https://www.wikiskripta.eu/w/Rett%C5%AFv_syndrom

⁷⁰ *Autismus jako dar* [online]: YouTube [cit. 2023-10-01]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=VX37JNByrsk>

⁷¹ CECAVOVÁ, Linda. Son-rise program – terapie pro děti s autismem. *Šance dětem* [online]. [cit. 2023-10-05]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/son-rise-program-terapie-pro-deti-s-autismem>

době. Můžeme tak hovořit o probouzení zájmu na straně autorů i jejich diváků. Dokumentární filmy nás většinou nechávají utvořit si vlastní názor na danou problematiku. Žánrová tvorba (konkrétně drama) nám už tuto volbu neponechává a spíš se nám snaží svoji uměleckou formou předat svá vlastní sdělení.⁷²

2.1 Oblast dramatického filmu

Filmové zobrazení člověka se zdravotním postižením jako takovým není v českých zemích ničím výjimečným. S jistotou můžeme poukázat na zobrazení jiných druhů postižení, např. sluchového (např. *Minulost* /1998/, *Pupendo* /2003/, *Hluché dny* /2019/) nebo mentálního (např. *Fany* /1995/, *Návrat idiota* /1999/, *Václav* /2007/).⁷³ V těchto filmech bylo postižení jedince vykresleno jako element, který sloužil dramaticky vypjatým situacím. Postava naplňovala jisté karikaturní prvky, kdy figurovala jako katalyzátor napínavých (spíše negativně) vykreslených scén. Někdy byly tyto pokusy zobrazeny komediálně pro uvolnění dramatického napětí. Tato vyobrazení bývají v některých případech značně stylizována a redukována namísto hlubšího uchopení prožívání těchto postav v realitě a v očích diváka tak mohou vznikat jisté stereotypy. Intaktní společnost získává poznatky a informace z dění kolem sebe, z médií, a tedy i z oblasti filmového průmyslu. Proto je tak důležité, aby nedocházelo k šablonovitému vykreslení, které se pro diváka stává standardem.

Oblast, která byla až donedávna opomíjená, se týká právě hraného filmu, jehož protagonistou by byl člověk s PAS. Do jisté míry si můžeme klást otázku, zda snímek *David* (2015) a jeho stejnojmenná postava nenabízí některé autistické prvky, ale filmová synapse pracuje s označením mladík s lehkým mentálním postižením, tudíž tento film není součástí následných analýz.⁷⁴

K zobrazení člověka s PAS v české dramatické tvorbě tak dochází až v roce 2022, kdy se v tomto smyslu můžeme bavit o probouzení české produkce (v zahraniční tvorbě však toto téma není již dlouho nijak výjimečné). Téměř každý zná americký snímek *Rain Man* (1988), který dnes již patří mezi kultovní filmy. Právě tento film většinou utváří představu

⁷² VYČICHLOVÁ, Vlasta: Dokumentární film ve výuce: Jeden svět na školách: VŠ skripta. Praha: Člověk v tísni, 2015, s. 10–12. ISBN 978-80-87456-65-1.

⁷³ Handicap ve filmu [online]. [cit. 2023-09-14]. Dostupné z: <https://www.medicco.cz/blog/handicap-ve-filmu>

⁷⁴ David (2015). Online. FILMOVÝ PŘEHLED. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/400579/david>. [cit. 2024-06-18].

společnosti, když se řekne „zobrazení autismu ve filmu“. Film byl ve své době skutečně průlomovým, co se týče tématu, nicméně i tento snímek nabídl svým divákům do jisté míry jednostranné informace. Hlavní postava, která má PAS, je charakteristická vysokým intelektem a svými matematickými schopnostmi, díky nimž spolu se svým znovunalezeným bratrem obehávají kasina.⁷⁵ Dochází tak k jistému nadnesení hlavního hrdiny, kdy je sice zobrazen jeho handicap, na druhou stranu je tu spíše prezentována jeho superschopnost týkající se čísel. Právě toto filmové připodobnění se vyskytuje hned v několika knížkách od rodičů dětí s autismem, kteří měli právě Dustina Hoffmana (a jeho filmový charakter Rain Mana – Raymonda) jako předobraz toho, jak bude jejich dítě dospívat, což se ve finále neslučovalo s jejich realitou.

Od dob filmového *Rain Mana* můžeme především ve Spojených státech amerických zaznamenat nárůst mediální produkce, v jejímž rámci vzniká v současné době řada filmů i seriálů s postavou s PAS (např. *I Am Sam* /2001/, *The Story of Luke* /2012/, *Atypical* /2017–2021/ a další).⁷⁶ Pro americkou populaci se již postava s PAS stává součástí popkultury a širšího mainstreamového zobrazení, kdy její reprezentace skutečně vzrůstá.⁷⁷

Lidé jsou ovlivněni veřejným diskurzem, a tedy i filmem, který vždy bude širokému spektru diváků zprostředkovávat jednostranné informace. Díky vyšší produkci filmů s tématem postižení tak můžeme docílit toho, že se toto téma bude otvírat i v diskusi společnosti. Pochopitelně s tím přichází i zvýšené riziko výskytu mylných informací nebo vytváření stereotypů. U filmového zobrazení je nutné docílit atraktivní filmové skladby, která používá jistá schémata. Postava s PAS tak může sklouznout ke stereotypním protipólům, kdy se setkáme buď s politováníhodnou obětí, anebo s neobyčejnou osobností.⁷⁸ Důležité je

⁷⁵ BORAY, Sameer. Depiction of Disabilities in Movies: Disability portrayal in the media through the eyes of Bollywood and Hollywood [online]. s. 4 [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php>

⁷⁶ The 15 Best Movies About Autism and Autistic Characters. online. [cit. 2024-03-27]. Dostupné z: <https://whatnerd.com/best-movies-about-autism-and-autistic-characters/>

⁷⁷ DEAN, Michelle a NORDAHL-HANSEN, Anders. A Review of Research Studying Film and Television Representations of ASD. Online. S. 470–479. [cit. 2024-05-28]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40489-021-00273-8>

⁷⁸ RESSA, Theodoto. Histrionics of Autism in the Media and the Dangers of False Balance and False Identity on Neurotypical Viewers. Online. 2021. [cit. 2024-05-28]. Dostupné z: https://brill.com/view/journals/jdse/2/1/article-p1_1.xml.

přístupovat k člověku (potažmo filmové postavě) komplexně a zkoumat především záměry filmových tvůrců, kteří jsou těmi, již ovlivňují naše smýšlení.

V následující kapitole představím dva snímky, které měly premiéru v témže roce, a podrobím je analýze. První z nich, *Buko* (2022), je rodinný snímek, ve kterém figuruje žena s Aspergerovým syndromem, jež zde vystupuje jako vedlejší postava. Druhým v pořadí je film *Spolu* (2022), ve kterém má naopak mužská postava s PAS hlavní roli. V následující kapitole chci skloubit odborné poznatky a terminologii speciální pedagogiky s prvky filmové analýzy, kterou názorně využiji i v praxi se studenty.

Mimo výše zmíněné filmy je důležité pro úplnost zmínit chystaný snímek *Karavan*. Tento počín režisérky Zuzany Kirchnerové by měl mít premiéru v roce 2025 a jedná se o road movie⁷⁹ matky a jejího autistického syna napříč Itálií. Unikátní je zde skutečnost, že režisérka filmu chtěla zachytit svoji vlastní zkušenost s péčí o syna s postižením, a proto se rozhodla obsadit dítě se skutečným handicapem, aby ztvárnění bylo co nejrealističtější. Film bude uveden příští rok na festivalu v Cannes.⁸⁰

⁷⁹ Road movie = filmový žánr, ve kterém protagonisté cestují na velké vzdálenosti.

⁸⁰ Geislerová v karavanu s handicapovaným synem. Film inspirovaný skutečným příběhem uvede Cannes. ČT24 [online]. 2023 [cit. 2023-12-17]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/geislerova-v-karavanu-s-handicapovanym-synem-film-inspirovany-skutecnym-pribehem-uvede-cannes-5993>

3 Analýza vybrané filmové tvorby

3.1 Buko (2022)

3.1.1 Výroba, uvedení, distribuce a ocenění

Film *Buko* se začal natáčet v polovině roku 2021 pod taktovkou uznávané české režisérky a scénáristky Alice Nellis. Ta je známá prezentací ženských hrdinek a také schopností otvírat ve svých filmech otázky běžného lidského života i smrti. Z prvotních informací nebylo vůbec zřejmé, že ve filmu bude vyobrazena postava s PAS. Naopak, režisérka filmu jej charakterizovala jako „duševní road movie s nadhledem a humorem“ a z úvodníků všech článků bylo patrné, že ve snímku bude figurovat kůň.⁸¹ Jistým způsobem se jedná o vlastní interní prvek z režisérčina života, jelikož je sama majitelkou tohoto zvířete. Film se natáčel ve vesnici Bořejov na Kokořínsku po dobu dvou měsíců. Celková stopáž 112 minut nabízí rodinné drama s prvky komedie, kde jsou prozkoumávány lidské emoce s tématem pokořování vlastních strachů.⁸²

Ještě před oficiální premiérou v českých kinech (distribuce CinemArt; 29. září 2022) jej scénáristka představila na Mezinárodním filmovém festivalu v Karlových Varech (56. ročník). Zde od herečky Marthy Issové poprvé zazněla informace, že hraje postavu, která má PAS, konkrétně s diagnózou Aspergerův syndrom.⁸³

V roce 2023 zvítězil tento snímek na 45. ročníku Festivalu české filmové komedie,⁸⁴ v témže roce pak získala Martha Issová za svůj výkon v tomto filmu Českého lva v kategorii Nejlepší herečka ve vedlejší roli.⁸⁵

⁸¹ *Režisérka Alice Nellis začala točit nový celovečerní film* [online]. Borovan, 2021 [cit. 2023-08-15]. Dostupné z: <https://www.borovan.cz/53073/reziserka-alice-nellis-zacala-tocit-novy-celovecerni-film>

⁸² Alice Nellis točí v Máchově kraji duševní road movie *Buko*, do kin půjde příští rok. *TotalFilm* [online]. 2021 [cit. 2023-08-16]. Dostupné z: <https://www.totalfilm.cz/2021/08/alice-nellis-toci-machove-kraji-dusevni-roadmovie-buko/>

⁸³ *Nadhled je cesta, vysvětluje Alice Nellis poselství své duševní road movie Buko (video)* [online]. TotalFilm, 2022 [cit. 2023-08-16]. Dostupné z: <https://www.totalfilm.cz/2022/07/buko-rozhovor-kviff/>

⁸⁴ *Festival komedie vyhrál film Buko. Cenu za nezapomenutelné role získal Sobota* [online]. Deník [cit. 2023-08-16]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/film-a-televize/festival-ceske-komedie-buko-vitez.html>

⁸⁵ *Martha Issová: Ráda bych cenu Český lev věnovala autistům* [online]. 2022 [cit. 2023-08-15]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-martha-issova-rada-bych-cenu-cesky-lev-venovala-autistum-40424839>

3.1.2 Synopse filmu

Buko (2022) je rodinným snímkem, který se obrací k Jarmile, jež právě přišla o manžela. Ona sama je důchodkyní bydlící na chalupě, na kterou je z poslední vůle jejího zesnulého manžela převezen starý cirkusový kůň Buko. Zároveň se jedná o zvíře, ze kterého má Jarmila největší strach. Film líčí radosti i strasti této ženy, která zažívá nové situace spojené s péčí o koně, vyrovnává se se ztrátou manžela a rozvíjí své vztahy se sousedy i vlastními dětmi. Právě díky koni se sžívá se svým strachem a opět zažívá ve svém životě spokojenost a harmonii.⁸⁶

3.1.3 Filmový styl

Jedná se o narativní film, jehož stříhová skladba je tvořena lineárními montážemi, tzn. že vše plyne kontinuální formou a divákovi je většina hypotetických otázek zodpovězena.⁸⁷

Celková mizanscéna využívá krajinné prostředí z oblasti Kokořínska a záběry na krajinu tvoří dominantu celého filmu. Nellis toto prostředí využívá k vytváření dynamických scén, které se jí hodí i do narativní složky příběhu (např. natočené záběry bouřky – Jarmila se baví s vnučkou o strachu právě z nich).⁸⁸

To stejné platí pro osvětlení, kdy se ve filmu pracuje s přirozeným osvětlením. Ve scéně, kdy se protagonisté snaží dostat na hřbet koně, je polední slunce, které vytváří ostré světlo, takže jsou všichni účastníci jasně vidět. A naopak na záběrech z výběhu, když se Jarmila snaží koně uvázat, je obloha zatažená a postava sama na chvíli propadá skepsi. Světlo tak dodává scénám větší dramatickosti a umocňuje emocionální rozladění postav.⁸⁹

Práci kamery můžeme u toho filmu pomyslně rozdělit na tři oblasti, v nichž dominují postavy, krajina a zvíře. Pro zvíře, tedy Buka, platí, že v některých scénách bylo použito zrychlených pohybů kamery pro vyjádření hektického rytmu koně, např. když se poleká v lese a vyplašeně shazuje Jarmilu ze sedla. Naopak záběry na postavy (pokud nesedí na koni) jsou statické s důrazem na polocelek, kdy vidíme tělo od pasu nahoru, nebo polodetail,

⁸⁶ Buko (2022). Online. ČSFD.cz. [cit. 2024-01-04]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/1073804-buko/prehled/>

⁸⁷ VALUŠIAK, Josef. In: *Základy stříhové skladby*. 5. vydání. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2017, s. 30–33. ISBN 9788073314552.

⁸⁸ BORDWELL, David. In: *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022], s.159–167. ISBN 978-80-7331-629-7.

⁸⁹ Tamtéž, s. 406–410.

jenž dává divákovi možnost vidět tvář postav.⁹⁰ Velikost rámování je speciálně pro záběry na krajinu zobrazena do velkého celku, což Nellis využila pro zachycení přírodních krás, jež popsala slovy: „Živé blesky, deště, mlhy, červánky a podobné atrakce se nakonec povedlo natočit díky velkorysosti přírody.“⁹¹

Po zvukové stránce využívá filmové dílo tzv. dialogové háčky, kdy postava zpravidla pronese větu, na kterou plynule navazuje akce. Příkladem může být scéna, ve které veterinář řekne: „Jen by potřeboval trochu víc pohybu“ (myslen je kůň). Následuje střih na postavy Jarmily, Terezy i Karla, jak skutečně naplňují pronesenou větu a snaží se osedlat koně na vyjížďku a přimět ho k pohybu.⁹² Pro hudební podkres ve snímku zaznívá hudba kapely Cirkus Ponorka, a to zejména v optimisticky laděných scénách, kdy si postavy užívají přítomnost koně nebo celkově života na chalupě. V případech dramatictějších scén zaznívají symfonie Antonína Dvořáka.⁹³

3.1.4 Charakteristika a kritická analýza

Na úvod se nabízí předestřít některé otázky, na které budu prostřednictvím následné analýzy nalézat odpovědi. Prioritní je, jak autentické je zobrazení člověka s PAS ve filmu, jaké jsou projevy jeho chování a zda nedochází ke vzniku některých stereotypů. Tím, že je postava s PAS vedlejší, je klíčové, jakým způsobem jsou vykresleny její vztahy s ostatními postavami. Oporu z literatury a praxe můžeme hledat v kapitole 1. Člověk s poruchou autistického spektra. Zároveň se nabízí hledat klíčová témata filmu a to, které výrazové prostředky k těmto tématům film volí.

K filmu byla vytvořena celková segmentace⁹⁴ (Příloha 1), na níž budu v jednotlivých segmentech odkazovat. V úvodní sekvenci filmu *Buko* vidíme postarší manželský pár, který se spolu baví v nemocničním prostředí, kdy se nám postupně odkrývá záběr na cirkus se zvířaty, jenž se nachází hned vedle nemocnice. Ze společné konverzace vyplývá, že manžel

⁹⁰ BORDWELL, David. In: *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022], s. 223–257. ISBN 978-80-7331-629-7

⁹¹ Tiskový materiál filmu BUKO [online]. s. 9–12 [cit. 2023-12-21]. Dostupné z: https://www.cinemart.cz/wp-content/uploads/2022/09/Tiskovy-material-filmu_BUKO_final.pdf

⁹² KOKEŠ, Radomír. In: *Rozbor filmu*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015, s. 38. ISBN 978-80-210-7756-0.

⁹³ Tiskový materiál filmu BUKO [online]. s. 9–12 [cit. 2023-12-21]. Dostupné z: https://www.cinemart.cz/wp-content/uploads/2022/09/Tiskovy-material-filmu_BUKO_final.pdf

⁹⁴ Segmentace = přepis filmových obrazů.

Antonín (ztvárněn Miroslavem Krobotem) pořídil na stará kolena chalupu v přírodě, kde plánoval dožít i se svou ženou. Manželka Jarmila (Anna Cónová), jež je lékařkou v důchodovém věku, jeho sympatie k venkovskému životu nesdílí. Tato scéna je eliptickým stříhem⁹⁵ přesunuta v čase k pohřbu, kdy dotyčného Antonína pohřbívá manželka i jejich děti, starší Tamara (Petra Špalková) a mladší Tomáš (Jan Cina).⁹⁶ Sourozence trápí, co bude s jejich matkou a kýženým majetkem, kdy tuto otázku vyřešil otec prostřednictvím poslední vůle. Překvapením pro diváky i pro postavu Jarmily je tak segment 8, kdy je obeznámena se závětí, která jí nabízí na základě jejího rozhodnutí dvě možnosti – chalupu může buď prodat, nebo si ji ponechat. Jarmila se nakonec rozhodne, že si chalupu ponechá. Notář ji následně seznamuje s tím, že Antonín pro ni zakoupil vysloužilého koně z onoho cirkusu poblíž nemocnice.

Dvaadvacetiletý bílý kůň, který se jmenuje Buko (odtud název filmu), je tedy převezen na chalupu k Jarmile, která se odjakživa koní bojí. Divákům jsou pozvolna představeny vedlejší postavy, které vstupují do děje. Jedná se o rodinného přítele Karla (Martin Kubačák), který se stará o dobytek, jeho matku paní Vondrovou (Jana Olřhová) a také sousedku (Lenka Termerová) s dcerou Terezou (Martha Isoová). Poslední zmíněná postava nás seznamuje se zajímavými informacemi o koních a působí společensky neobratně. Jedná se o postavu s PAS, která bude později podrobena specifické analýze.

Nellis ukazuje scény z Jarmilina „vesnického života“, ve kterém hlavní postava pozvolna hledá zalíbení. Věčné je i téma strachu a bolesti, ať už se týká koně, kterého se bojí, anebo řešení administrativních záležitostí spojených s odchodem manžela. Postava Terezy se dostává do popředí ve chvílích, kdy navazuje interakce s Jarmilou a v segmentu 15 jí pomáhá s tréninkem koně. Jediná, kdo v klidném plynutí celého snímku vystupuje v opozici, je dcera Tamara, jež je otcovým posmrtným přáním nepříjemně překvapena a projektuje své strachy směrem k matce. Jarmila naopak díky jejímu vyčítání sbírá odvahu a posléze dokáže vylézt na hřbet koně. Karel jí postupně pomáhá i se samostatnou jízdou, kdy vidíme postupné překonávání jejího strachu.

⁹⁵ Eliptický stříh = přenesení v čase či vynechání časového úseku.

⁹⁶ BORDWELL, David. In: *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022], s. 302. ISBN 978-80-7331-629-7.

Za určité vyvrcholení můžeme považovat dramatickou scénu, kdy chalupu navštíví trenér koní (Marian Roden). V segmentu 22 se snaží koně vycvičit a převychovat za použití biče. Všechny postavy nejsou z jeho počínání nadšené a konkrétně u Terezy poprvé vidíme, jak problematicky řeší nepříjemné situace. Trenéra kousne do nohy a schová se do venkovní skříňe, ze které nechce vylézt. Situaci vyřeší hlavní hrdinka, která Tereze předčítá encyklopedii a snaží se s ní navázat rozhovor. Tereza si nakonec bere knihu k sobě do skrýše. Postava Jarmily a matka Terezy ji zanechávají samotnou a vedou spolu rozhovor. Matka Terezy trefně shrnuje potíže lidí s vysokofunkčním autismem: „Doktorka říkala, že problém je, že si nedokáže představit cizí úhel pohledu, že vidí jenom ten svůj.“ Nastává obrat k Jarmile jakožto hlavní postavě, které tato promluva otvírá oči, protože ona sama podle svých slov vždy cizí úhel pohledu řešila, ale zároveň se ho i bála.

Podobných scén a obrátů nalezneme díky postavě s PAS ve filmu více. Odjezd matky do lázní slouží jako spouštěč narativu postavy Terezy, která zůstává doma a více se sbližuje s hlavní postavou. Díky tomu se diváci blíže seznamují s problematikou Aspergerova syndromu, včetně tzv. komunikačních (nebo spíše emočních) knih, které postava Terezy využívá v segmentu 28 (jsou zmíněny v kapitole 1.2 Stanovení diagnózy a možnosti vzdělávání). Zde jsou zachyceny tváře jejích nejbližších, které po celou dobu stopáže sama fotografuje a následně z nich dedukuje jejich emoce, protože jí to v běžné sociální interakci činí potíže. Pro diváka i postavu Jarmily vykryštalizuje dojemná chvíle, kdy v množství ponurých obrázků spatří Jarmila svoji usměvavou fotografii.

Buko v sobě kombinuje využití přírodních scénérií s dramatizací postav, které jsou shodně použity při filmových principech příčin a následků. Tzn. že záběry idylického života postav jsou dokresleny malebným krajinným pozadím, a naopak konfliktní situace v rodině je doplněna záběry na přírodní jevy. To můžeme doložit na následujícím příkladu, resp. situaci, kdy Jarmiliny děti a vnučata přijíždějí na chalupu. Bouřka v záběru představuje katalyzátor strachu pro jednu z vnuček, kterou Jarmila uspává, a zároveň slouží jako dramatické pozadí ve chvíli, kdy uslyší hádku svých dětí týkající se jí a Buka. Tato situace končí konfliktem, kdy hlavní hrdinka nahlas ventiluje své pocity, dětem vyčítá strach, který na ni přenáší („To vy jste mě naučili se bát!“). Toto napětí jistým způsobem mění charakter postavy, kdy zprvu upnutá důchodkyně se postaví svým dětem i svému strachu.

Závěrečné scény vtahují diváky do rodinné oslavy Jarmiliných narozenin a jsou obohaceny o noční scénu s Bukem. Kůň je oblepen neonovými svítícími tyčinkami a postava Terezy s ním prezentuje naučenou sestavu (za doprovodu Dvořákovy hudby). Následuje poslední dramatická scéna, při které se Jarmila vydává na noční projížďku s koněm. Opětovně se tu pracuje s nočními záběry na les, jež vytvářejí pocit napětí, a k tomu přispívá použití dramatické hudby. Během projížďky se kůň náhle splaší, Jarmilu shodí ze sedla a uteče. Ostatní postavy se jí nad ránem snaží najít a berou s sebou i Buka, který se vzpíná na stejném místě, kde Jarmilu shodil. Skupina zjišťuje, že důvodem jeho strachu byl igelitový sáček zaklesnutý v korunách stromů, který vytvářel zvuky, jež koně vyplašily. Skupině se zdárně podaří Jarmilu najít a dopravit ji do nemocnice. Snímek tak končí určitým Jarmilíným vystřízlivěním – je jí jasné, že na koni už jezdit nebude, a tak se rozhodne ho přesunout jinam a sama zůstává na chalupě s lehkým zraněním nohy. Dochází tak k proměně filmového vyprávění, kdy v počátečních scénách Jarmila chalupu odmítá a v těch závěrečných je zjevně její přijetí. Poslední záběry nám ukazují jasná vyústění příběhu, kdy Jarmila odpočívá na dvorku a vidíme závěrečné obrazy na ostatní postavy, které jí jsou stále nablízku. Dochází k rozřešení kauzálních vztahů s relativně uzavřeným koncem.⁹⁷

Z hlediska působení na diváka je *Buko* spíše pozitivně laděním snímkem, který divákovi předává kladné emoce související se soudržností a překonáváním strachů. Dramatických situací se vyskytuje poskrovnu, a když už se vyskytnou, jsou operativně vyřešeny. Hlavní téma se ubírá směrem ke strachu a k jeho překonání. Dalšími tématy jsou např. vyrovnávání se se smrtí, nalézání nových koníčků nebo péče o člověka s handicapem. K tomu všemu přispívá i samotný kůň (zajímavostí je, že se jedná o režisérčina vlastního koně Láďu), jenž zde figuruje jako katalyzátor a zároveň aktivní účastník děje.⁹⁸ Každé postavě je rovněž věnován dostatečný prostor, díky čemuž se můžeme více seznámit s postavou Terezy, která je pro nás důležitá z hlediska diagnostikované PAS.

⁹⁷ BORDWELL, David. Dostupné v: Umění filmu: úvod do studia formy a stylu. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022], s. 126–135. ISBN 978-80-7331-629-7.

⁹⁸ *Rozhovor s Alicí Nellis o filmu Buko* [online]. ČT24, 2022 [cit. 2024-01-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/alice-nellis-posila-do-kin-kone-jmenem-buko-se-zpravou-ze-se-lze-radovat-ze-zivota-15877>

3.1.4.1 Téma strachu

Strach je silnou emocií, která se objevuje napříč celým filmem, a jedná se o téma, které zde Nellis záměrně reflektuje.⁹⁹ Téma strachu je příznačné i pro autismus, protože lidé s PAS rovněž trpí strachem, mnohdy neobvyklým a umocněným zvýšenou úzkostností.¹⁰⁰ A stejně tak i lidé intaktní mohou pociťovat strach z lidí s postižením, a to jen proto, že toho o problematice PAS příliš nevědí. Autorka filmu se snaží o zobrazení přirozenosti této emoce a toho, jak ji přijmout a záměrně jí čelit.

Patrné je to u hlavní postavy Jarmily, která zažívá strach ve vztahu k úmrtí manžela – strach ze samoty. Zároveň je tu přímo vyřčený strach z koně, přičemž tento strach sama postava popisuje slovy: „Proč kůň? Asi proto, že jsem se koňů vždycky dost bála.“ Co je pro postavu významné, je fakt, že je hybatelkou děje a svůj strach skutečně pokořuje. Se ztrátou manžela se zprvu tragikomicky vyrovnává u jeho hrobu popíjením vína a v závěru vidíme scény, kdy při rodinné oslavě dokáže nahlas přečíst jeho slova z poslední vůle (on sám v těchto řádcích apeluje na to, aby se tolik nebála). Podobně čelí i strachu z koně, kdy na začátku se Bukovi vyhýbá, péči svěřuje do rukou Terezy a Karla, ale postupně se odhodlá sednout na hřbet koně a později svolí i k samostatným projížďkám. V jejím chování je patrná změna vztahu k tomuto zvířeti, což neovlivnil ani finální pád.

Postava Tamary (dcera Jarmily) může být také spouštěčem některých Jarmilinych emocí, jak je popsáno v analýze, ale sama postava rovněž zažívá své strachy. Ty během filmu verbalizuje a zdůvodňuje hořkostí z rozvodu, obavou o výchovu svých holčiček a strachem o svou matku, která teď žije sama na chalupě. Tamara své obavy řeší příležitostným zanádaním si nebo bagatelizací, o čemž vypovídá scéna, kdy její dcera Julie v segmentu 20 přespává u babičky na chalupě a má strach z bouřky. Na Tamařinu otázku, proč se nejde svěřit se strachem za ní, jí dcera odpovídá: „Protože ty mi vždycky řekneš, abych se prostě nebála.“ Naopak její babička Jarmila tu funguje jako postava, která ji ubezpečuje, že také má strach z bouřek a že bát se je přirozené.

⁹⁹ Tiskový materiál filmu BUKO [online]. s. 9–12 [cit. 2023-12-21]. Dostupné z: https://www.cinemart.cz/wp-content/uploads/2022/09/Tiskovy-material-filmu_BUKO_final.pdf

¹⁰⁰ MORAR, Tamara. Dostupné v: *Moje vítězství nad autismem*. Praha: Dokořán, 2013, s. 15–18. ISBN 978-80-7363-367-7.

Strach, který sužuje matku Terezy, reflektuje postava při rozhovoru s Jarmilou, bojí se budoucnosti a toho, kdo se o její dceru postará, až tu nebude. Tuto obavu můžeme zaznamenat snad u každého rodiče dítěte s postižením, přičemž tato obava s věkem narůstá.¹⁰¹

Oproti tomu její dcera Tereza má strachů více, ale díky své vysoké inteligenci je dokáže přesně detekovat. To můžeme opřít o konkrétní příklady, kdy se baví s Jarmilou, která se jí ptá, zda se nebojí být sama doma. Spíš než na popis strachu samotného se Tereza soustředí na sebe a na to, kde se cítí dobře a kde ne, což komentuje slovy: „Já spíš poznám, kdy jsem klidná a kdy jsem neklidná. Například tady v lese jsem klidná, tady mám pocit, že sem patřím, tak se cítím bezpečně. V autobuse například, tam jsem neklidná.“ Ve filmu je hned několikrát ukázáno, jak svým obavám čelí – zalézá si do dřevníku nebo venkovní skříně, kde hledá úkryt. Tato tendence „úprku“ od stresové situace není ve světě autismu ojedinělým jevem.¹⁰²

Dokonce i kůň Buko ve filmu zažívá svůj vlastní strach, na nějž dokáže upozornit postava Karla. Jedná se o scénu, kdy rodina a přátelé hledají Jarmilu ztracenou v lese, a kůň se vzpíná u stejného místa, kde ji původně shodil ze sedla. Příčinou se stal zvuk, který vytváří igelitový sáček, což postava Karla komentuje slovy: „Každý kůň se prostě něčeho bojí, tohle nemusí mít žádnou logiku.“

Nellis prostřednictvím postav (a dokonce i zvířete) zaujímá stanovisko, že strach by se neměl posilovat, ale naopak bychom mu měli jít zdravě naproti. A když ho nejde překonat, tak je důležité ho alespoň přijmout tak, jak to výše popsala postava Karla.

3.1.5 Postavy

3.1.5.1 Zobrazení postavy s PAS

Při své přípravě na vyobrazení ženy s PAS využívala herečka Martha Issová konzultace s přední českou psychiatrickou, která rovněž spolupracuje s NAUTISem, MUDr.

¹⁰¹ DVOŘÁČKOVÁ, Zuzana. O smíření a budoucnosti. Online. Autismport. [cit. 2024-06-08]. Dostupné z: <https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/o-smireni-a-budoucnosti>.

¹⁰² LACKOVÁ, Zdena. Lidé s autismem se občas chtějí schovat. Jako Martha Issová ve filmu Buko. Online. [cit. 2024-05-20]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/zdravi/film-buko-martha-issova-autismus-aspergeruv-syndrom.html>.

Magdalenou Ryšánkovou.¹⁰³ Značnou inspirací jí byl i Josef Schovanec, což je francouzský filozof českého původu a autor knihy *O kolečko mň – Můj život s autismem* (2014).¹⁰⁴ Z vybraných rozhovorů a článků je patrné, jak režisérka i herečka přistupovaly k vyobrazení této diagnózy velmi opatrně, ale zároveň odborně a terminologicky správně. Martha Isová předestírala, že hraje postavu s PAS, tématu se údajně věnovala dlouhodobě a svou přípravu popsala slovy: „Tady bylo potřeba se soustředit konkrétně na ten Aspergerův syndrom a třeba mít nějaký předobraz člověka, protože i u toho Aspergerova syndromu je ta škála projevů a vnímání veliká.“¹⁰⁵

Postava Terezy je charakteristická svou zálibou v encyklopediích a odborných publikacích o koních. Z filmu vyplývá, že je pracovně činná a je zaměstnaná v knihovně. Vyznačuje se vysokou mírou inteligence, kdy své poznatky ráda předává dál. Můžeme tak hovořit o vysokofunkčním autismu a diagnosticky o Aspergerově syndromu (to ve filmu konkrétně nezaznívá, ale v rámci distribuce filmu se s ním běžně pracovalo). Veškeré poznatky má načtené z odborných knih a chce je předat i okolí, přičemž těmto informacím bezmezně věří (např.: Tereza ukazující do encyklopedie: „Děláš to špatně, Karle, víc dopředu. Oni to takhle tady mají.“). Tuto doslovnost bychom pomyslně zařadili do „autistické triády“, konkrétně do specifických projevů chování popsaných v kapitole 1.1 Terminologie, symptomy a specifika chování.

Co se týče verbální stránky, Tereza komunikuje na velice dobré úrovni, užívá spisovnou formu jazyka. Její řeč je akurátní, intonačně mluví v jedné rovině. Dokáže pojmenovat, kde se cítí dobře a kde nikoliv (např. „... v knihovně, tam patřím, tam je to dobré, v bazénu [...], tam velmi nepatřím.“). Stejně tak užívá i odbornou terminologii, kterou má načtenou ze svých knih. Ráda o svých zálibách mluví, někdy až příliš, takže ji okolí neposlouchá nebo jí příležitostně skáče do řeči (někdy je její zvuková stopa dokonce záměrně ztlumena, aby byli slyšet ostatní protagonisté). V knihách umí číst dokonale, naproti tomu jí dělá problém „číst“

¹⁰³ Martha Isová: *Ráda bych cenu Český lev věnovala autistům* [online]. 2022 [cit. 2023-08-15]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-martha-issova-rada-bych-cenu-cesky-lev-venovala-autistum-40424839>

¹⁰⁴ *Tiskový materiál filmu BUKO* [online]. s. 9–12 [cit. 2023-12-21]. Dostupné z: <https://www.cinemart.cz/wp-content/uploads/2022/09/Tiskovy-material-filmu-BUKO-final.pdf>

¹⁰⁵ *Rozhovor s Alicí Nellis o filmu Buko* [online]. ČT24, 5.–7. min. 2022 [cit. 2024-01-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/alice-nellis-posila-do-kin-kone-jmenem-buko-se-zpravou-ze-se-lze-radovat-ze-zivota-15877>

v lidech a jejich emocích. Během jedné scény se Tereza obrací na Jarmilu a vysvětluje jí své pocity: „Mě jenom napadlo, jestli jsem paní Vondrovou nějak neurazila tím, že jsem řekla, že její otec nebyl vojsko nebo šlechta. Pro mě je obtížné tyto věci odhadnout, tak jsem se chtěla poradit s vámi, co si o tom myslíte.“ Tato výpověď nám jasně ukazuje, jak má potřebu analyzovat chování ostatních, protože se v nich nevyzná. Zde se tak dostáváme do další oblasti autistické triády – sociální interakce a zvládání společenských pravidel.

V socializaci je její handicap více viditelný, působí sociálně neobratně. Je patrný komunikační egocentrismus, kdy chce řešit jen svá témata (v tomto případě koně).¹⁰⁶ Nenavazuje moc oční kontakt, očima spíše uhýbá k zemi. Ulpívá na čase a jeho přesném dodržování. Zároveň se nebojí přesně pojmenovat nahlas to, co si myslí, že je pravda, a tím může docházet ke komunikačním faux pas. Přirozená je pro ni i bezprostřední doslovnost (např. matka se ptá: „Máš všechno?“ – Tereza: „Co všechno máš na mysli? Protože všechno určitě nemám.“). Právě tato interakce vystihuje naprosto přesně povahu Aspergerova syndromu.¹⁰⁷

Svou výmluvností se snaží dedukovat emoce svého okolí. Klíčové jsou pro nás scény, kdy Tereza všechno fotografuje a dokumentuje a stejně tak si přeje, aby činnosti, které vykonává ona sama (např. jízda na koni), byly rovněž někým vyfotografovány. Následně tyto snímky zkoumá a tváře aktérů lepí do svých sešitů, které fungují na způsob komunikačních knih a obrázkovnic. Spolu s Jarmilou odvozují emoce ostatních (např. Jarmila: „Soustředění.“ – Tereza: „A to je kladný, nebo záporný?“). K tvářím si píše symboly vyjadřující kladnou, zápornou či neutrální emoci, připisuje poznatky k výrazu (např. vrásky nad obočím, stažené rty). To, co je pro nás přirozené, se postava Terezy mechanicky učí a objasňuje si.

Tereza většinu času působí klidně, pokud ji něco naštvě nebo rozesmutní, má tendenci vyhledat úkryt. Při jedné scéně se schová do venkovní skříně na dvorku, jinak se podle matky schovává do dřevníku. Klid si navozuje pravidelným tukaním do stěny a opakováním svého požadavku, zatímco se jí matka snaží vylákat na kokosovou zmrzlinu, což nemá na Terezu žádný efekt. Další „záchvat“ vzteku pozorujeme při tréninku vzpínajícího se koně s externím

¹⁰⁶ THOROVÁ, Kateřina. Dostupné v: Poruchy autistického spektra. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2016, s. 80–81. ISBN 978-80-262-0768-9.

¹⁰⁷ BÍCOVÁ, Tereza. Dospělý autista. *Psychologie* [online]. 2020 [cit. 2024-01-05]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/dospely-autista/>

trenérem. Všimáme si, že Tereza se mračí a nepatrně ji svrbí ruka, lehce s ní pohybuje. Začíná opakovat fráze se zvyšující se intenzitou: „To je špatně, toto se nemá dít. To je špatně, toto je špatně! Ať to nedělá, toto se nemůže dít, ať jde dolů!“ Situaci řeší okamžitou reakcí, kdy běží k trenérovi, kousne ho a snaží se ho shodit z koně, což se jí nakonec povede. I projevy kousání se mohou u dětí a lidí s PAS objevit – reagují tím na akutní stavy nelibosti.¹⁰⁸ Scéna končí jejím úprkem do zmíněného úkrytu.

Lehce je zde nastíněn i vztah matky a dcery s postižením a jejich společné soužití. Z filmu je patrné, že Tereza zvládá většinu sebeobslužných i dalších činností sama (např. chodí do práce, pomáhá Karlovi), nicméně matka zastává zbytek péče. Tereza je vykreslena jako velmi zvědavá, proto je nutná vysoká míra trpělivosti. Matka jí musí neustále opakovat, jak se chovat v sociálních interakcích. Při loučení s matkou se chová značně křečovitě, její objetí přijímá ztuhle. Některým jedincům s PAS skutečně nedělá fyzický kontakt dobře.¹⁰⁹

Postava Terezy může příležitostně působit humorně, např. při scénách, kdy něco vypráví a nikdo ji neposlouchá. Nicméně celkově je její charakter vykreslen v pozitivním světle. Je to velmi chytrá a pilná žena, která když se do něčeho pustí, jde si za svým. Její postava je celkově dobře propracována a netrpí šablonovitostí. Z rukopisu Alice Nellis je patrné, že k postavě přistupovala s velkou dávkou pokory i odbornosti, sama postavu Terezy shrnula slovy: „Její vnímání je kontrastem k ostatním postavám a zároveň ukazuje to, jak těžké je být jiný. A přitom – kdo nejsme jiný, že?“¹¹⁰

3.1.5.2 Ostatní postavy a jejich vztah k PAS

Tereza má pochopitelně nejbližší vztah se svou matkou, se kterou společně bydlí hned vedle postavy Jarmily. Z výchozích scén je patrné, že náročnost společného soužití se podepisuje na matčině psychickém zdraví, kdy je ráda za jakoukoliv formu odpočinku (např. Tereza se zaníceně stará o koně, zatímco matka pronáší větu: „Můžu ji tady s vámi nechat? Já si udělám kafe.“). Rodiče těchto dětí (dospělých) často nemají možnost „uniknout“ nebo načerpat síly

¹⁰⁸ SCHOPLER, Eric. Dostupné v: *Příběhy dětí s autismem a příbuznými poruchami vývoje: výchova a vzdělávání dětí s autismem: [jak řešit problémy dětí v rodině i ve škole]*. Praha: Portál, 1999, s. 98–99. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7178-202-5.

¹⁰⁹ HEJNOVÁ, Kamila. Mýty o autismu: fyzický kontakt. *Život s autistou* [online]. 2024 [cit. 2024-01-30]. Dostupné z: <https://zivotsautistou.cz/myty-o-autismu-fyzicky-kontakt/>

¹¹⁰ *Tiskový materiál filmu BUKO* [online]. s. 9–12 [cit. 2023-12-21]. Dostupné z: https://www.cinemart.cz/wp-content/uploads/2022/09/Tiskovy-material-filmu_BUKO_final.pdf

(např. matka Terezy: „Víte, jak strašně bych potřebovala někam odjet? Někam vypadnout?“). Někdy také mají pocit, že péči o jejich dítě nemůže zvládnout nikdo jiný než oni sami, a tím se obírají o čas pro sebe.¹¹¹ Ač máme možnost vidět vztah matky a dcery pouze v krátkých sekvencích, je prezentován na velice dobré úrovni a zdárně reflektuje, jak by taková realita mohla vypadat. Filmové vztahy jsou podpořeny skutečnými rodinnými vazbami, protože v rolích Terezy a její filmové matky se představily Martha Isová a její skutečná matka Lenka Termerová.¹¹²

Dalším blízkým vztahem pro Terezu jsou postavy Jarmily i Karla. Oba dva se k Tereze chovají slušně a dokáží společně fungovat při péči o koně. Oproti nim můžeme přísněji reflektovat interakce ze strany Jarmiliny dětí, které ji při společných debatách záměrně ignorují (případně v rámci jejich dialogu je její zvuková stopa cíleně ztlumena, aby diváci slyšeli hovor sourozenců). Otázkou je, zda se tyto scény dají považovat za pejorativní vůči postavě s PAS nebo se jen snaží uchopit charakter upovídaného člověka jako takového.

¹¹¹ DVOŘÁČKOVÁ, Zuzana. Rodičům dětí s PAS: 8 tipů pro dlouhodobou sílu. *Poznáváme autismus* [online]. [cit. 2024-01-30]. Dostupné z: <https://www.zuzanadvorackova.cz/rodicum-deti-s-pas-8-tipu/>

¹¹² Buko (2022) Pozvánka do kina.: *YouTube* [online]. 2022 [cit. 2023-10-21]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=kmAIA6pHTcc>

3.2 Spolu (2022)

3.2.1 Výroba, uvedení, distribuce a propagace

Již začátkem roku 2022 se začaly objevovat zprávy o chystaném snímku, který se měl točit kolem rodiny a handicapovaného dítěte.¹¹³ Samotná premiéra filmu se odehrála tentýž den jako premiéra *Buka*, tedy 29. září 2022. Zajímavostí je, že v celém filmu slovo *autismus* nebo *PAS* explicitně vůbec nezazní, nicméně v rámci představení filmu, jeho marketingu a rozhovorů se s ním běžně pracovalo. Samotná distribuce (společnost BONTONFILM) ve své anotaci představuje film, který „přináší příběh matky a jejích dvou dospělých dětí, z nichž jedno trpí autismem a potřebuje péči“.¹¹⁴ Zde považuji za velmi nešťastné slovní spojení „trpí autismem“, kdy opětovně narážíme na problém s terminologií. Ani postava, ani lidé s PAS svou diagnózou netrpí.

Film *Spolu* (2022) vychází ze stejnojmenné francouzské divadelní hry (*Ensemble*) herce a režiséra Fabia Marry (byl přítomen i během natáčení).¹¹⁵ U nás jej režisérsky zpracovala dvojice David Laňka a Martin Müller, kteří se i scénáristicky podíleli na zachycení rodinného soužití s handicapovaným členem rodiny.¹¹⁶ Snímek s celkovou stopáží 118 minut se natáčel koncem léta roku 2021 během vládních opatření kvůli pandemii koronaviru. Natáčení tak bylo značně omezené, což ale snímku příliš nevadí, protože děj se točí pouze kolem tří postav. Filmové plakáty lákaly diváky sloganem *Každý z nás je trochu Michal*. Současně byl spuštěn charitativní projekt *#trochumichal*, který přinesl peníze na pomoc lidem s PAS.¹¹⁷

¹¹³ Nový film *Spolu* vás vezme do mikrosvěta jedné rodiny s handicapovaným synem. *MujRozhlas* [online]. 2022 [cit. 2023-10-04]. Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/host-lenky-vahalove/novy-film-spolu-vas-vezme-do-mikrosvetu-jedne-rodiny-s-handicapovanim-synem>

¹¹⁴ SPOLU. *BONTONFILM* [online]. [cit. 2023-09-03]. Dostupné z: <https://www.bontonfilm.cz/spolu>

¹¹⁵ Marra Fabio. *Divadelní, literární, audiovizuální agentura, z. s.* [online]. [cit. 2023-10-04]. Dostupné z: <https://www.dilia.cz/dila/item/13101-marra-fabio>

¹¹⁶ JAROŠ, Jan. *DVA NOVÉ ČESKÉ FILMY: SPOLU A BUKO. EXCELUJÍCÍ ŠTĚPÁN KOZUB. ZNOVUZROZENÁ ALICE NELLIS* [online]. 2022, 2022 [cit. 2023-10-04]. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/360/dva-nove-ceske-filmy-spolu-a-buko-excelujici-stepan-kozub-znovuzrozena-alice-nellis-PMnqj>

¹¹⁷ SYVULJA, Jevhenija. *Spolu (2022)* [online]. Autismport [cit. 2023-10-03]. Dostupné z: <https://autismport.cz/filmy-literatura/detail/spolu-2022?fbclid=IwAR05L-YbvQFw4w1ZimzITgy7GkWFdxoMmlu2cf0TjUWHBoe1qIFZFBhby8w>

3.2.2 Synopse filmu

Spolu (2022) je drama o rodinném soužití matky Ivany a jejího dospělého syna Michala, který má poruchu autistického spektra. Do jejich života se po dvou letech náhle vrací dcera Tereza, která od rodiny odešla a přerušila s nimi kontakt. Důvodem návratu je její rozchod s přítelem, kdy hledá útočiště a zároveň se pokouší o „slepení“ vztahu s rodinou. To se příliš nedaří a dochází k dramaticky vyostřeným situacím. Tereza těžce snáší Michalovy projevy chování a zároveň má pocit nedostatku lásky ze strany matky, která se permanentně stará o syna. Rozhodne se k radikálnímu kroku, který ovlivní zbytek rodiny i ji samotnou. Příběh je o hledání cesty ke smíření a upevňování rodinných vztahů.¹¹⁸

3.2.3 Filmový styl

Organizační struktura filmu je tvořena narativní formou a postupuje chronologickou volností s jednou scénou, ve které zaznívá zvukový flashback, tzn. divák i postava slyší hlasy, které nás obeznamují s minulostí.¹¹⁹

Film pracuje s dramatickými dialogy ústřední trojice a pro jejich zázemí využívá bytovou jednotku jako klíčové prostředí. Mizanscéna nám postupně odkrývá všechny místnosti v bytě, ve kterém žije postava matky se synem Michalem a kam se vrací se i dcera Tereza. Toto prostředí je divákům ukázáno v úvodu i závěru celého filmu, kdy mohou přesně pozorovat vývoj děje.

Scény z bytu jsou opřeny o barevný tón, kdy je tmavé prostředí osvětleno žlutým světlem (např. z kuchyňského světla, domácí lampičky), jež dodává snímku příjemnou rodinnou atmosféru zejména ve chvílích, kdy si postavy spolu ve večerních hodinách povídají.¹²⁰ Naproti tomu, když postavy opouštějí byt, využívá se přirozenost denního světla.

Práce kamery se soustředí na tzv. americké plány, kdy je hlavní trojice snímána od kolen nahoru. Výjimku tvoří dialogy mezi postavami, během nichž tvůrci uplatňují záběry

¹¹⁸ *Spolu* [online]. Dostupné v: čsfd [cit. 2023-09-13]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/1079136-spolu/prehled/>

¹¹⁹ VALUŠIAK, Josef. In: *Základy střihové skladby*. 5. vydání. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2017, s. 30–33. ISBN 9788073314552.

¹²⁰ BOORSTIN, Jon. In: *Tajemství filmové řeči: proč funguje americký film?* Universum (Euromedia Group). Praha: Euromedia Group, 2019, s.11–26. ISBN 978-80-7617-619-5.

s protizáběry, kdy vidíme návaznost mezi diskutující postavou a částí druhé postavy.¹²¹ Kamera je rovněž statická, s minimem pohybů a dává tak vyniknout především postavě Michala, který má občasně tiky.

Autoři snímku naplno využili funkci rekvizit, konkrétně automobilových autíček. Ta mají své tematické opodstatnění, protože jsou oblíbenými Michalovými předměty – rád si s nimi hraje. Objevují se jak v oblasti zvuku, tak střihu. Tvůrci pro jednotlivé přechody využívají tzv. zvukové můstky, kdy diváci slyší zvuk reálného auta a následně obdobný zvuk vydává postava Michala, když auto napodobuje.¹²²

Na stejném principu funguje i samotný střih, kdy dochází k přechodům od reálného auta k Michalovu autíčku. Filmové dílo pracuje také s hudbou. Jedná se především o napínavé scény, kdy se Michal chystá něco provést. Jednoduché melodie tak návodně pomáhají divákům očekávat napjatou situaci. Jen jednou v celém snímku zazní celá píseň, která je doprovodem k situaci, když je Michal umístěn do ústavu a nešťastná matka odchází pryč. V tomto případě dokáže hudba umocnit emocionální charakter filmu a přenést vzájemný stesk postav na diváka.¹²³

Laňka i Müller využívají percepční role, tedy záměrného ovlivnění diváka, aby si všiml scén, které budou důležité pro další chod děje (např. Michalův oblíbený zahradní domek, o kterém vědí diváci i postava Terezy, která ho zde později v ději nachází).¹²⁴ Tzn. že diváci mohou některé věci předvídat. Dalším vzorcem postupu jsou využívány u běžných poznámek pronesené postavou, které později hrají významnou roli v jejich činech.

3.2.4 Charakteristika a kritická analýza

Film v divákovi evokuje několik důležitých otázek, ke kterým se pomocí následující analýzy vyjádřím. Podobně jako u filmu *Buko* se musíme ptát, jak autentické je zobrazení člověka s PAS (obzvláště ve filmu, kde má tato postava hlavní roli). Nedopouštějí se tvůrci zkresleného popisu či jiných chyb? Tematika filmu cílí na rodinné vztahy, proto vyvstává

¹²¹ KOKEŠ, Radomír. In: Rozbor filmu. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015, s. 29–39. ISBN 978-80-210-7756-0.

¹²² Tamtéž, s. 31–39.

¹²³ BORDWELL, David. In: Umění filmu: úvod do studia formy a stylu. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022], s. 166–167, 406–410. ISBN 978-80-7331-629-7.

¹²⁴ Tamtéž, s. 397–407.

otázka, jak tato rodinná soužití s jedincem s PAS mohou vypadat a zdali je lepší rodinná péče, nebo naopak ta ústavní. Jaké příčiny a následky lze ve snímku nalézt a jaká je motivace jednotlivých postav k jejich konání?

Pro přehled a uspořádání je součástí práce segmentace (Příloha 2), která popisuje jednotlivé scény. Úvod snímku nás seznamuje s hlavními postavami v jejich bytě, matku Ivanu (ztvárněnou Veronikou Žilkovou) a jejího syna Michala (Štěpán Kozub), kdy je patrné, že Michal má nějaké (pro nás zatím neidentifikované) zdravotní postižení. Do jejich společného soužití náhle vstupuje i dcera Tereza (Kamila Janovičová), která se svou rodinou nebyla dva roky v kontaktu.¹²⁵ Vrací se po nevydařeném vztahu a její příchod do domácnosti funguje jako katalyzátor dramatických situací. Matka je na ni naštvaná, bratr je za její přítomnost rád, ale Tereza naproti tomu nezvládá jeho projevy chování. U běžných postav je logické, že si uvědomují následky svých činů tak jako ve skutečnosti, ale Michal má priznaný handicap, který mu tuto funkci ztěžuje.¹²⁶

Ve filmu se tak neustále kooperuje vztah mezi příčinou a následkem, kdy si rodina k sobě hledá cestu. To je zkomplikováno zmíněným Michalovým chováním (např. nabourá Tereze auto, ostříhá jí vlasy, rozpárá matčin svetr). Rozdíl je v reakcích postav, kdy matka jeho chování omlouvá a Tereza ho naopak vnímá jako nepřipustné. Zároveň touží po obnovení společných vztahů. Je patrné, že stojí o matčinu pozornost, když jí v průběhu segmentu 16 vyčítá nedostatek lásky na úkor Michala. Bratrovo postižení je Terezou vnímáno jako nemoc a přítěž pro její matku. Diváci tak mohou od počátku pozorovat její motivaci, kdy chce získat matku tím, že se zbaví bratra.¹²⁷ To se jí nakonec povede, bratra umístí do ústavní péče, ale matčina pozornost jí spíše uniká. Zároveň tato situace funguje jako nečekaný zvrát, kdy během doby odloučení prozrazuje zdrcená matka své dceři, jak vlastně Michal přišel ke svému postižení.

Snímek je obohacen tajemstvím, kdy se od začátku spekuluje o tom, kde je otec rodiny. Hovoří o něm především děti, tedy postava Michala (segment 6), ale i postava Terezy

¹²⁵ *Spolu* [online]. Dostupné v: čsfd [cit. 2023-09-13]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/1079136-spolu/prehled/>

¹²⁶ BORDWELL, David. In: *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022], s. 116–117. ISBN 978-80-7331-629-7.

¹²⁷ Tamtéž, s. 572–577.

(segment 16). Diváci neznají příčinu jeho absence až do klíčového momentu v segmentu 27. Zde dochází k vysvětlení synovy diagnózy a příčin jeho autismu. Během rozhovoru mezi matkou a dcerou přímo od matky zazní věta: „Michal se totiž narodil jako zdravý dítě.“ Následuje o to napínavější vysvětlení Michalova postižení, což je představeno montáží, v níž Tereza leží na posteli a ona i diváci slyší zvukový flashback, ve kterém slyšíme hlasy všech protagonistů (včetně otce) z minulosti.¹²⁸ Z této sekvence vyplývá, že Michal bránil svou matku před násilnickým otcem. Při této potyčce spadli oba dva ze schodů, kdy otec rodiny následkem pádu zemřel a Michal svým úrazem přišel ke svému postižení. Dochází tak ke změně ve vědění nejen u Terezy, ale také u diváků.¹²⁹

Film nás navádí prostřednictvím autorské manipulace k objevování opakovaných filmových vzorců.¹³⁰ Ve snímku k takovým momentům dochází např. u zobrazení stejného místa či objektu. Jedná se o zahradní domeček, kam se Michal rád schovává (segment 2 a 24) a kde ho posléze úspěšně nachází Tereza v segmentu 26. Později se tu zastavuje i postava matky, aby mu zde vylepila oblíbené automobily (segment 30). Obdobně autoři využívají i rozpravy postav, kdy Tereza opakovaně napříč segmenty 11 a 16 mluví o tom, že by Michala umístila do ústavní péče. Když pak Tereza nachází bratra a odvádí ho neznámo kam, divák si domyslí a předvídá, které místo to bude. Dochází tak k uplatnění principů manipulace diváka, aby věděl, kam se může ubírat osud protagonistů.

Na závěr filmu postava Terezy prozrazuje matce, kde se její bratr skutečně nachází. Jedná se o pobytové zařízení na způsob ústavní péče. Matka se ho snaží dostat domů, což je zkomplikováno administrativou ze strany zařízení, které předestírá dlouhotrvající lhůtu několika týdnů. Tato scéna je eliptickým stříhem přesunuta do bytu, kdy se posouváme v čase i v prostoru.¹³¹ V posledním záběru vidíme matku již s Michalem, který slaví narozeniny, a společně čekají na příjezd Terezy. Zde jsou diváci naposledy vystaveni zvýšené dramatickosti ze strany obou protagonistů, kdy se hádají, zda Tereza skutečně dorazí. Ta nakonec opravdu přijde a dochází tak k jisté formě smíření mezi všemi protagonisty. Tereza začne bratra vnímat jiným způsobem a zaceluje se i vztah k matce.

¹²⁸ BORDWELL, David. In: *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. V Praze: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022], s. 302–303, 640–643. ISBN 978-80-7331-629-7.

¹²⁹ Tamtéž, s. 24–25, 124–125.

¹³⁰ Tamtéž, s. 98–99.

¹³¹ Tamtéž, s. 640–645.

V průběhu závěrečných titulků ještě sledujeme krátkou scénu, ve které Terezin přítel Marek umožní Michalovi zkusit řídit auto.

Z množství údajů je pro nás důležitý především herecký postup a uchopení postavy s PAS (blíže se jím budu zabývat v kapitole 3.2.6.1 Zobrazení postavy s PAS). Nicméně pro zodpovězení úvodních otázek je vhodné říct, že projevy hlavní postavy jsou dobře vykresleny. Na druhou stranu film přináší chybné informace o příčině vzniku postižení a o administrativních řízeních, kdy by bylo vhodné tyto chyby odstranit. Musíme přihlížet k faktu, že se jedná o již hotové převzaté dílo (divadelní hru) italského, resp. francouzského autora, kdy je možné, že se čeští režiséři nechtěli pouštět do většího předělávání scénáře.

Film působí celkově velmi dynamicky, jelikož se v něm permanentně střídají emočně vypjaté scény s těmi klidnými. Oproti snímku *Buko* je více analyzována stinná stránka soužití s jedincem s PAS, kde ve vyšší míře eskalují konflikty ve vztazích. I přes tento výčet je důležitá vůbec myšlenka přenesení autismu na filmová plátna v ČR, protože se jedná o první celovečerní film, ve kterém je přímo hlavní postavou člověk s PAS. Zároveň je zde na velmi dobré úrovni vyobrazen komplikovaný, leč milující vztah matky, která se snaží zvládnout péči o syna s postižením. Toto zobrazení může mít pozitivní vliv na rodiče těchto dětí, kteří se skrze snímek s postavami identifikují a naleznou pocit, že na péči a s ní spojené problémy nejsou sami.

3.2.5 Nepřesná fakta a některé chyby

Jak již bylo zmíněno v kapitole 1.1 Terminologie, diagnóza a specifika chování, PAS je vývojová porucha, která je vrozená nikoli získaná. Úrazem hlavy je možné získat MP. Scéna s pádem má zásadní dopad na divákovu chápání celého následujícího děje. Jako vyvolání filmového zvratu nebo vygradování pointy může fungovat skvěle, dokonce může ztraktivnit děj, ale dopouští se v tomto ohledu fatální chyby, která může být širokou veřejností vnímána jako fakt. Na tento omyl kriticky reagoval např. NAUTIS nebo portál AutismPort prostřednictvím filmových recenzí. Vyjádřila se k němu i přední česká odbornice na PAS psycholožka Kateřina Thorová: „Mohli bychom asi říct, že jsou známy nějaké studie, které uvádějí, že se mohou objevit určité autistické rysy, třeba po nějaké vážné

neurologické příhodě [...], ale to není ten dětský autismus, to není ta porucha autistického spektra.“¹³²

Kriticky můžeme rozebrat i situaci, kdy se Tereze podaří bratra umístit do ústavní péče. To zvládne díky lsti, kdy získá matčin podpis (jakožto právoplatného opatrovníka), bez jejího vědomí přebírá Michalovo opatrovnictví a umístí jej do ústavu. To by nebylo možné jednak z hlediska zrychlené administrativy, kdy změna opatrovnictví se řídí zákonem č. 89/2012 Sb., občanským zákoníkem, konkrétně § 463, podle kterého platí, že opatrovníka jmenuje soud.¹³³ Druhým faktickým zkresením je i dostupnost takovéto péče. Podle informací MPSV je situace v ČR taková, že je naopak potřeba navýšit sociální služby pro osoby s PAS a zejména zařízení, která by nabízela nepřetržitou péči.¹³⁴ Jak vyplývá ze zprávy ombudsmanky z roku 2018, několik krajů vůbec není schopno zabezpečit takovou péči a když už, tak jsou zařízení plná.¹³⁵

V rámci filmového příběhu také netušíme, zda se jedná o sociální, nebo zdravotní službu (vzhledem k podávání medikace), která je Michalovi poskytována. V tomto ohledu mi poskytla informace MUDr. Lenka Kulichová, která působila v psychiatrické nemocnici Bohnice na mužském oddělení následné péče pro nemocné s MP kombinovaným a psychiatrickým onemocněním, kde jsou i pacienti s PAS.¹³⁶ Podle jejích slov takto zrychlený přesun pacienta není problém v případě zvýšené agresivity (kdy se volá záchranná služba, někdy i v doprovodu policie), jinak je běžná praxe 7 dní po doporučené zprávě od obvodního lékaře. Ve filmu je zároveň vyobrazena scéna, kdy si matka chce vzít syna zpátky do své péče, v čemž jí lékaři brání a zmiňují nutnost úředního ukončení péče. Zůstaneme-li u výše zmíněné nemocnice, ani tady by nebyl problém s okamžitým ukončením péče

¹³² *Společnost lidí s autismem často nepodporuje, říká psycholožka Kateřina Thorová* [online]. Podcast Neklepat! [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://podcasty.seznam.cz/podcast/neklepat/spolecnost-lidi-s-autismem-casto-nepodporuje-rika-psycholozka-katerina-thorova-286817>

¹³³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [online]. Zákonné zastoupení a opatrovnictví [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=opatrovnictv%C3%AD>

¹³⁴ *Osoby s poruchou autistického spektra* [online]. Rozvoj systému sociálních služeb [cit. 2024-11-04]. Dostupné z: <http://rsss.mpsv.cz/osoby-s-poruchou-autistickeho-spektra/>

¹³⁵ ŠABATOVÁ, Anna. *Dostupnost sociálních služeb pro osoby s poruchou autistického spektra Výzkum veřejné ochránčyně práv* [online]. 2018 [cit. 2024-12-04]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/CRPD/autismus/Vyzkum-autisti.pdf>

¹³⁶ Oddělení 33. – Následná péče II. Psychiatrická nemocnice Bohnice [online]. [cit. 2024-01-24]. Dostupné z: <https://bohnice.cz/zakladni-informace/oddeleni-33-nasledna-pece-2/>

o pacienta.¹³⁷ Navíc v případě Michala se můžeme bavit spíše o vysokofunkčním autismu, protože je soběstačný, komunikuje a není agresivní vůči okolí. Tento jedinec by rozhodně nebyl umístěn do trvalé péče, matka by mohla využívat tzv. odlehčovací služby, které pečujícím osobám poskytují jistou formu oddechnutí.¹³⁸

3.2.6 Postavy

3.2.6.1 Zobrazení postavy s PAS

Jak autentické je zobrazení postavy Michala, ztvárněné hercem Štěpánem Kozubem? Sám herec se na roli připravoval ve spolupráci s autistickým centrem ADAM v Havířově a ALFI v Ostravě.¹³⁹ Tato příprava se nanejvýš vyplatila, herec dokázal vyjádřit několik symptomů charakteristických pro PAS.

Postava Michala je vysoce komplexní nejen z hlediska svého postižení, ale především kvůli svým charakteristickým vlastnostem a specifickému vnímání svého okolí. Má velikou zálibu v autech, vlastní několik modelů malých autíček, se kterými si hraje jak v bytě, kde jsou vyryté stopy kol na zdech, tak venku při procházkách. Tuto sbírku včetně automobilových plakátů a knížek (záliba v četbě o Fordu) má po celém pokoji. Jeho obsese je patrná i v přesném pojmenovat značek aut, které rád prezentuje ostatním. Tato fixace a pravidelnost se týká i jídla. Scéna, při které Michal odmítá jíst špagety, protože jsou některé z nich zpřelámané, není ve světě autismu ničím ojedinělým. Problémy s jídlem a jistá vybíravost v jídelníčku jsou jednou z dalších oblastí, kterou můžeme pomyslně zařadit do autistické triády.¹⁴⁰

U dovedností filmového herce je důležitá schopnost přenést expresivitu tváře na hereckého kolegu (a později na diváky). To může být složitým úkolem, pokud je klíčové ztvárnit postavu, která neudrzuje oční kontakt tak jako postava Michala. Kozubovi se povedlo ztvárnit fyzicky přesné projevy a reakce, kdy jeho oči nefixují na osobu, se kterou právě

¹³⁷ KULICHOVÁ, Lenka, doktorka, psychiatrická nemocnice Bohnice [ústní sdělení]. Praha, 23. 1. 2024.

¹³⁸ Sociální služby. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>

¹³⁹ Film Spolu přiblíží život s autismem. Online. In: APPLAUS TV. YouTube. [cit. 2024-12-03]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=IyL6fELzAmw>

¹⁴⁰ SCHOPLER, Eric. V: Příběhy dětí s autismem a příbuznými poruchami vývoje: výchova a vzdělávání dětí s autismem: [jak řešit problémy dětí v rodině i ve škole]. Praha: Portál, 1999, s. 130–136. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7178-202-5.

mluví, ale často hledí a pomrkávají jiným směrem. Další vizuální kvalita se týká i těla a postoje.¹⁴¹ To můžeme ukázat na situacích, když postava Michala znervózní. V takových scénách uplatňuje motorické pohyby ruky (např. tleskání, bouchání do zdi, pleskání o čelo své i jiných osob), aby svou úzkost zmírnil. To stejné platí i při naštvání, kdy soustavně opakuje svůj požadavek a bije sám sebe (např. ztratila se mu hračka automobilu, zlomily se špagety při jídle). Tyto symptomy má podobné jako postava Terezy v předchozím snímku a stejně jako ona má při stavech úzkosti tendenci k útěku do úkrytu. V Michalově případě to je zahradní domeček na hřišti, kde se schovává a vylepuje své oblíbené obrázky automobilů (segmenty 2 a 24).

Řeč je srozumitelná s projevy echolálie, kdy soustavně opakuje slova po komunikačním partnerovi. Typické jsou i naučené verbální rituály nebo fráze („červená – stop, zelená – jedu“), které mu matka neustále opakuje jednoduchými znaky ruky, když jde ven.¹⁴² Jeho naučená věta „Vrátíme to, že jo?“ se navíc opakuje nejen v situacích, kdy Michal něco provedl (ostříhal Tereze vlasy v segmentu 17), ale také při interakcích s rodinou, kdy ji můžeme interpretovat jako Michalův stesk po dětství, kdy žili všichni společně (Tereza měla v dětství krátké vlasy).

V oblasti sociální je zjevná jistá společenská neobratnost. Nahlas řekne věci, které se společensky nehodí, prosí sestru o vykoupaní nebo řeší jen své aktuální problémy s absencí zájmu o druhé. Zároveň si uvědomuje rozdíly mezi pravdou a lží, kdy bezelstně a nahlas prohlašuje to, co si myslí, že je pravda. To můžeme demonstrovat na segmentu 4, kdy prodavači řekne, co o něm prohlašuje jeho matka (Michal: „Moje máma vždycky říká pravdu.“). Celkově nepřiměřeně reaguje na sociální podněty a pobídky od druhých osob, kdy naopak od nich vyžaduje určitou pravidelnost. Z tohoto výčtu je patrné, že ač ve snímku slovo *autismus* nezazní, postava Michala jednoznačně nabývá oněch „typických“ autistických rysů.

¹⁴¹ BORDWELL, David: *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022], s. 182–187. ISBN 978-80-7331-629-7.

¹⁴² Tamtéž, s. 42–45.

3.2.6.2 Ostatní postavy a jejich vztah k PAS

Postavy jsou komplexní, pokud disponují několika různorodými vlastnostmi, což můžeme charakterizovat zejména na ústřední trojici. Zmíněné vlastnosti si mohou často odporovat, což dává vzniknout dramaticky vypjatým scénám.¹⁴³

Nejužší vztah k postavě Michala má jeho matka Ivana. Ta se o něj bezmezně stará, svým způsobem mu obětuje vše. Podporuje ho v jeho zájmech (např. napodobuje stejné zvuky, kupuje mu věci s tematikou aut), a to na úkor své dcery, kdy je jejím příjezdem značně znejistěna. To se projevuje i společnými scénami s ní, kdy není schopná si užít volný čas jen pro sebe, aniž by stále řešila Michala. V komunikaci s ním využívá krátká heslovitá souvětí (např.: „Červená – stůj, žlutá – nevím, zelená – běž.“) doplněná jednoduchými pohyby ruky. O Michalovi vždy mluví jako o zdravém a normálním chlapci. Její povahu a „sebeobětování se“ můžeme chápat jako reakci na to, že se mu cítí být zavázaná za to, že ji zachránil před násilnickým manželem.

Vztah postavy Terezy k bratrovi je z počátku snímku spíš chladný. Na diváka může Tereza působit až jako záporná postava, se kterou nikdo nesympatizuje. Prakticky vstupuje do zajetého života matky a syna, kdy narušuje jejich pravidelný chod, a v důsledku toho dochází k častějším hádkám všech postav. V jejím chování se projevuje emoční deficit, kdy působí v opozici vůči bratrovi, vykazuje projevy žárlivosti a matce soustavně vyčítá nedostatek lásky. Svého sourozence označuje za „nemocného“, vyjadřuje přání, že patří do ústavu.¹⁴⁴ Až v závěru filmu, kdy ho do tohoto zařízení úmyslně dá, zpytuje svědomí a k bratrovi si znovunalézá láskyplný vztah (např. prostřednictvím her s autíčky).

V kapitole 1.4 Vztahy s intaktní společností a problémy s tím spojené bylo naznačeno, jak je z hlediska rodičovství důležité pojmout výchovu dítěte s postižením a jeho intaktního sourozence. Z hlediska konstrukce celého příběhu bychom větší díl viny mohli připsat matce, ale to by nevytvořilo atraktivní dějovou skladbu.

Ve filmu figuruje i postava Špačka, místního prodávče smíšeného zboží. Matka ani syn ho nemají rádi, protože má psa, kterého poštává na Michala. Figuruje jako přímo záporná

¹⁴³ BORDWELL, David: Umění filmu: úvod do studia formy a stylu. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022], s. 116–118. ISBN 978-80-7331-629-7.

¹⁴⁴ HAVELKA, David a Kateřina BARTOŠOVÁ. Dostupné v: *Speciální sourozenci: život se sourozencem s postižením*. Praha: Portál, 2019, s. 52–53. ISBN 978-80-262-1475-5.

postava s předsudky, která vystupuje proti Michalovi a zaujímá negativní stanovisko. To můžeme doložit jeho urážlivými výroky vůči němu v segmentu 24, když jde Michal do jeho obchodu („Co děláš, idiote!“).

Vedlejšími postavami jsou pracovnice v Terezíně zaměstnání nebo zdravotní sestra v ústavu. Všechny se k Michalovi chovají slušně, důstojně a žádným způsobem ho pejorativně neoslovují.

4 Závěry analýz

Na závěr je třeba vrátit se k podstatě této diplomové práce a zodpovědět úvodní otázku, tedy jakým způsobem byly zobrazeny postavy s PAS v českém hraném filmu.

V případě *Buka* (2022) a postavy Terezy můžeme pozitivně vnímat fakt, že ač se jedná o vedlejší postavu, ve snímku ji vidíme po většinu stopáže. Zároveň má klíčovou roli pro samotnou hlavní postavu, díky které nahlíží na věci jiným (možná autistickým?) způsobem. Postava Terezy je součástí společnosti, kde naopak může překvapovat svou bystrostí a zanícením. Postava je pojata zcela přirozeně, jsou zde ukázány její emoční stavy při radosti i hněvu. Snímku se podařilo přenést na plátno obraz ženy s vysokofunkčním autismem.

U filmu *Spolu* (2022) můžeme s jistotou tvrdit, že postava Michala není žádným způsobem karikurována ani jinak zesměšňována, což je důležitý prvek. Při zkoumání a sumarizaci charakteristických znaků této postavy se mi vybavovaly konkrétní děti z NAUTISu či z MŠ ve Slaném. Postava Michala sice někdy sklouzne k jistému emocionálnímu uvědomění (např. řekne Tereze, že ji má rád, naopak osočuje matku z nedostatku lásky k ní), takovéto pnutí můžeme spíše připisovat uměleckému odlehčení než samotné diagnóze. Přes dílčí chyby (které by se připisovaly scénáři, viz vznik postižení) můžeme konstatovat, že vyobrazení člověka s PAS ve filmu bylo nanejvýš reálné.

U obou postav vidíme jisté podobné vzorce, např. jejich potřebu vyhledávání úkrytu, když se cítí naštvane. Pro postavu Terezy je to venkovní skříň, naopak postava Michala má zahradní domeček na hřišti. Co se týče projevů chování, platí pro ně paralela v doslovnosti. V případě Terezy to je odborná kniha, podle které vše dělá, u Michala tuto roli plní matka, která má podle něj jednoznačně ve všem pravdu. Poslední období vidíme v zanícení jejich rodinných příslušníků, konkrétně matek. Jestli se něco povedlo maximálně zachytit v obou snímcích, tak je to jejich všestranná péče o své dítě s PAS. Zřejmý je i fakt, že se jedná o již dospělé děti a stárnoucí matky, kdy vyvstává otázka, kdo se o jejich děti postará, až tady nebudou.

Oba snímky poskytují (i přes dílčí nedostatky) vcelku autentický obrázek života lidí s PAS. Díky ostatním postavám, které s nimi přicházejí do kontaktu, se můžeme lépe vcítit do jejich

problémů v intaktní společnosti. Filmy rozhodně patří k počáteční kinematografii snímků o problematice lidí s PAS, které mají divákům co nabídnout.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Aplikace filmu do vyučovací jednotky

Oblast filmu má ve vzdělávání výrazný atraktivní i motivační charakter. Pokud je film dobře pedagogicky uchopen (ať už samotným pedagogem, či externím pracovníkem), může vzbudit dlouhotrvající zájem většiny žáků i studentů. V České republice se filmovou edukací zabývají organizace, jako je např. CinEd, Aeroškola, Animánie, ASFAV (Asociace pro filmovou a audiovizuální výchovu), NaFiLM (Národní filmové muzeum) ale i nejrůznější galerie a edukační centra.¹⁴⁵

Cílem této práce bylo analyzovat vybrané české snímky s tematikou jedinců s PAS a následně jeden z nich aplikovat do vyučovacího procesu. Didakticky využít konkrétní film jako edukační nástroj a vytvořit metodické listy, které by mohly posloužit dalším pedagogům pro zakomponování do výuky. Samotná lekce je určena především žákům a studentům pedagogických oborů, případně se dá využít zjednodušeným přístupem v rámci průřezového tématu Multikulturní výchova.¹⁴⁶

Právě multikultura pomáhá žákům i studentům rozvíjet budování lidských vztahů a přijímat jejich kulturní diference.¹⁴⁷ Dochází k humanizaci ve vzdělávání a podporuje se respekt k druhým osobám. Vzhledem k současnosti už není ojedinělé, že se ve třídě nachází žák se SVP, odlišnou rasou nebo jinou orientací.¹⁴⁸ Tato variabilita přispívá k utváření charakteru a stejnou nápomoc může představit i film, díky kterému budou moci žáci otevřeně diskutovat.

Hlavním aspektem během samotném procesu vyučování je zkoumat postoje všech účastníků k problematice lidí s postižením, všimnout si toho, zda a jak jsou ovlivněni zhlédnutím filmu

¹⁴⁵ Filmová a audiovizuální výchova v ČR. Online. In: ASFAV. 2023. [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: https://www.kreativnievropa.cz/co5fokmmap3aa309/uploads/2023/12/KE_Filmova-vychova-2023_CZ.pdf.

¹⁴⁶ BALADA, Jan. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007. ISBN 978-80-87000-11-3.

¹⁴⁷ Průřezové téma Multikulturní výchova. Online. NPI METODICKÝ PORTÁL RVP.CZ. [cit. 2024-05-30]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=10911>.

¹⁴⁸ KRÁTKÁ, Jana a VACEK, Patrik. In: Audiovizuální edukace jako součást mediální výchovy. Brno: Masarykova univerzita, 2008, str.43-44. ISBN 978-80-210-4684-9.

a jestli na něj dokáží kriticky reagovat. Pedagogové by měli prohlubovat schopnost svých žáků a studentů dívat se na film citlivě a bez předsudků.

5.1 Návrh výukových materiálů

Při tvorbě metodických listů jsem využila doporučenou strukturu podle edukačních programů organizace CinED a metodologických postupů ASFAV. Vlastní výukový program jsem aplikovala na snímek *Spolu* (2022) z důvodu hlavní postavy s diagnózou PAS. Film byl vybrán záměrně i pro svou mylnou informaci o vzniku postižení, jež může být podrobena kritickému zkoumání žáků.

Metodické listy (Příloha 3) jsou určeny pedagogům zajímajícím se o filmovou výchovu, kteří mají hlubší vhled do oboru speciální pedagogiky (lekce je tak primárně určena pro pedagogické obory). Seznamuje je s oblastí uměleckou, základními informacemi o filmu a jeho celkovým kontextem. Nabízí více možností, jak na film nahlížet, skrze myšlenky svých autorů, filmové prostředky nebo rozebírání dialogů postav. Dále obsahuje graficky rozfázovaný storyboard pro lepší orientaci ve filmu a finální didaktickou část se samotnou lekcí.

5.1.1 Storyboard

Storyboard je graficky rozfázovaný scénář filmu, díky kterému mohou tvůrci přehledně rozfázovat a plánovat jednotlivé scény. Jedná se o důležitý nástroj, pomocí něhož mohou předcházet chybám. Může figurovat čistě v psané obsahové verzi, ale obrazová verze poskytuje při samotné realizaci lepší podporu (např. kam umístit objekty, kde má stát herec).¹⁴⁹

Stejně jako lidé s PAS využívají grafické rozvrhy dne pomocí systému VOKS i filmové umění užívá obrazové rozfázování pro lepší orientaci. Výsledkem lekce by mělo být dokončení storyboardu na základě předložené ukázky z filmu *Spolu* (2022) pomocí žákovské práce ve skupinách.

Pro tyto účely byly vytvořeny vzorové storyboardy (Příloha 4), které mohou žáci využít pro dotvoření filmového příběhu.

¹⁴⁹ DUTKA, Edgar. Scenáristika animovaného filmu: Minimum z historie české animace. 2., rozš. vyd. Praha: Akademie múzických umění, 2006, s. 65–73.

5.1.2 Videoukázka

Při samotné realizaci bylo použito sestříhané ukázky z důvodu dlouhé stopáže filmu *Spolu* (2022). Tato ukázka (zhruba 15 min.) zahrnuje úvodní scény, které nám charakterizují jednotlivé postavy, včetně příjezdu Terezy. Následuje gradace ve formě záběru, kdy postava Michala své sestře nabourá auto a ona v reakci na to získává podpis od matky. Scéna je zakončena Michalovým odchodem z domácnosti, načež diváci vidí finální dialog mezi matkou a dcerou o vzniku jeho postižení. Tímto záběrem ukázka končí.

5.2 Lekce – konceptuální rámec

Popis metodické lekce:

Název: Zobrazení člověka s PAS

Časový rámec: 45 min. (ideálně 90 min. pro větší prostor pro diskuzi)

Cílová skupina: studenti středních škol pedagogických oborů

Cíle: Žák dokáže vlastními slovy formulovat postřehy z filmu a zvládne kriticky zhodnotit předložené poznatky. Žák charakterizuje, jak může vypadat postava s PAS, navrhne a odůvodní možné cesty, jak by člověku s PAS usnadnil přístup a fungování ve třídě. Žák aktivně pracuje samostatně i ve skupině na uměleckém projektu – dokončení storyboardu. Formuluje kroky, které ho vedly k dotvoření příběhu a rozvíjí diskuzi ve skupině.

Očekávané výstupy (RVP): Žák pojmenuje účinky vizuálně obrazných vyjádření na smyslové vnímání, vědomě s nimi pracuje při vlastní tvorbě za účelem rozšíření citlivosti svého smyslového vnímání.

Žák při vlastní tvorbě uplatňuje osobní prožitky, zkušenosti a znalosti, rozpozná jejich vliv a individuální přínos pro tvorbu, interpretaci a přijetí vizuálně obrazných vyjádření.¹⁵⁰

¹⁵⁰ BALADA, Jan. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007. s. 54–55. ISBN 978-80-87000-11-3.

Plán metodické lekce:

Motivace: Dokončení příběhu na základě předložené filmové ukázky. Diskuze o zlepšení životních, pracovních a jiných podmínek člověka s PAS ve třídě. Podpora studia jejich oboru za pomoci filmu.

Mapování:

- a) Co se stalo s postavou Michala? Dokončete pomocí storyboardu, jak by mohla filmová ukázka dopadnout. (VV)
- b) Práce se stereotypy a předsudky. Jak vypadá postava s PAS, jak na ni reagovaly ostatní postavy? Jak bychom k takové postavě přistupovali ve třídě? Je možné, aby postižení PAS vzniklo pádem ze schodů? (SPG)

Řešení:

- a) storyboard
- b) diskuze

Podrobný popis jednotlivých aktivit a vyučovací jednotky:

1. Brainstorming (5–10 min.)

Úvodní vhled do problematiky, co si žáci pedagogických oborů představí pod zkratkou PAS. Pedagog napíše termín na tabuli a nechává žáky reagovat, může klást i volně doplňující otázky:

„Víte, co znamená zkratka PAS?“

„Slyšeli jste slovo autismus? Setkali jste se s člověkem s PAS?“

„Jaké chování můžeme u člověka s PAS pozorovat?“

Výpovědi žáků pedagog sumarizuje a napíše na tabuli, vytváří myšlenkovou mapu pojmů.

2. Informace k projekci (5–10 min.)

Pedagog krátce představí film, může zjistit, kdo z přítomných ho již viděl. Podá stručné informace o původu filmu a poukáže na to, že je ve filmu prezentována právě diagnóza PAS.

Upozorní, že se jedná pouze o zkrácenou sestříhanou ukázkou, nikoli celý film. Apeluje na žáky, aby se snažili najít postavu s PAS a věnovali zvýšenou pozornost finálnímu dialogu mezi postavou matky a dcery.

3. Videoukázka (15 min.)

4. Zadání úkolů na základě mapování (10–15 min.)

a) Co se stalo s postavou Michala? (storyboard)

Žáci mají za úkol (pomocí předtištěných storyboardů) dokončit děj ukázky. Jaký osud by vymysleli postavě s PAS? Pedagog žáky seznamuje s informacemi týkajícími se storyboardu, nabádá k využití výtvarné a popisné složky. Důležitou radou pro žáky při samotné realizaci je začít od konce, respektive stanovit si, jak příběh skončí, a pomocí návodných storyboardových okének (celkově 6) k němu dojít.

Pedagog žáky rozděluje do skupin (z důvodu úspory času to mohou být třeba žáci v sousedních lavicích), rozdává předtištěné materiály, zároveň má k dispozici další pomůcky, které by žákům mohly pomoci (např. fixy, čtvrtky).

Pro všechny žáky také platí, že mohou pracovat i ve dvojicích nebo individuálně pro ponechání více individuality. Zároveň nemusejí využít předtištěný materiál, ale vytvořit si svůj vlastní na prázdné čtvrtky.

b) Práce se stereotypy a předsudky (diskuze)

Pedagog odkazuje na úvodní brainstorming. Dokáží nyní žáci říct, kdo byla postava s PAS, a reflektovat, jaké projevy chování může člověk s PAS mít? Na základě žakovských výpovědí může obohatit myšlenkovou mapu, která je stále na tabuli.

Odborná diskuze klade důraz na to, aby samotný pedagog měl o problematice patřičné znalosti, vhodné je, aby i žáci měli alespoň základní prekoncepty, na které se dá díky ukázce navazovat.

Pedagog pracuje s dichotomickou (uzavřenou) otázkou, kdy žáci mohou zdvižením ruky odpovídat ANO-NE.¹⁵¹

„Ve filmové ukázce zaznělo, že Michalovo postižení vzniklo pádem ze schodů. Je to možné? Může být PAS získaná?“

Tato otázka přímo implikuje práci s chybou, kterou mohou pedagog i žáci hlouběji prozkoumávat.

Další otázky mají formu otevřenou, kdy je hlavním cílem rozvíjet diskuzi a empatický přístup žáků.

„Jak se projevovала postava Michala, co měla postava v oblibě?“

„Jakým způsobem se k němu chovala postava matky, Terezy nebo prodavače?“

„Kdyby byl Michal součástí naší třídy, jak bychom mu usnadnili začlenění do kolektivu či samotný proces výuky?“

Tyto otázky se naplno zaměřují na člověka s PAS, téma předsudků a stereotypů mohou žáci reflektovat skrze jednotlivé postavy, se kterými postava s PAS přišla v ukázce do kontaktu.

5. Diskuze (10–15 min.)

Závěrečná diskuze nad finálními výtvary a působením filmové ukázky na žáky ve třídě.

¹⁵¹ Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. online. 2., aktualizované vydání. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2016. [cit. 2024-06-19]. ISBN 978-80-247-5326-3.

5.3 Cíl práce, výzkumné otázky

Cílem práce je:

- 1) vytvoření metodických listů pro pedagogy středních škol (se zaměřením na pedagogické obory) s akcentem na propojení filmové výchovy a inkluzivní tematiky;
- 2) ověření programu na střední pedagogické škole.

Za hlavní výzkumné otázky, které jsem si stanovila před využitím v praxi, považuji především:

- 1) Jak žáci reagují na předloženou filmovou ukázkou? Jaká řešení by v rámci svého pedagogického oboru navrhli, kdyby postava s PAS navštěvovala jejich třídu?
- 2) Dokáží žáci na základě krátké ukázky porozumět kontextu a dokončit děj pomocí techniky storyboardu?

5.4 Metodika výzkumného šetření

5.4.1 Kvalitativní výzkum

Při ověřování platnosti vytvořených metodických listů a samotné lekce jsem postupovala podle metod kvalitativního pedagogického výzkumu. Ke sběru dat jsem využila **skupinové polostrukturované interview a výstup ohniskových skupin**.¹⁵² Z jednotlivých činností tvořila zápis přítomná vyučující Mgr. Kateřina Burianová.

5.4.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výukový materiál byl ověřen v praxi na VOŠP, SOŠ a Gymnáziu Evropská v Praze 6. Konkrétně na střední pedagogické škole, ve dvou třídách, které mají stejnou vyučující, přičemž obě třídy absolvovaly vyučovací hodinu na téma poruchy autistického spektra.

Třída 2. C (obor *předškolní a mimoškolní pedagogika*) čítá 26 žáků, z toho 24 dívek a 2 chlapce. Třída 3. A (obor *pedagogické lyceum*) s počtem 22 žáků má 16 dívek

¹⁵² ŠVARÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. s. 184–192. ISBN 978-80-7367-313-0.

a 6 chlapců. Obě třídy mají během svého studia předmět speciální pedagogika nebo pedagogika, v jehož rámci probíraly zmíněnou problematiku PAS.

V obou třídách byl aplikován stejný postup metodického šetření, který je rozfázován v kapitole 4.2 Lekce – konceptuální rámec. Vycházím z výše uvedených výzkumných otázek a metod sběru dat, kdy první se soustředí na oblast diskuze a rozvíjení poznatků ze speciální pedagogiky (polostrukturované interview). Druhá otázka se specializuje na oblast filmu a umělecké vyjádření žáků ve skupinách (výstup ohniskových skupin). Výzkum probíhal v přirozeném prostředí jednotlivých tříd.

5.5 Výsledky výzkumného šetření

5.5.1 Třída 2. C (obor předškolní a mimoškolní pedagogika)

1) Při úvodním brainstormingu a získávání informací o problematice PAS bylo aktivních 7 žáků. Správně dokázali vysvětlit zkratku PAS (porucha autistického spektra) a do myšlenkové mapy zařadili slova „hyperaktivita“, „agrese“, „svůj svět“, „snížená emocionalita“ a „sebepoškozování“. Po filmové ukázce přidali ještě „obsesivní zájmy – autička“ a „opakování požadavků“.

Na dichotomickou otázku týkající se vzniku Michalova postižení, tedy toho, zda je možné PAS získat úrazem hlavy, odpovědělo 6 žáků „ano“. Po vyvracení této teze měl jeden žák zajímavý doplňující dotaz:

„A co kdyby ten Michal to už měl v sobě? My nevíme, v kolika letech se mu stal ten pád, je možné, že to v sobě vždycky měl a náraz na hlavu to uspíšil.“

Tento názor by mohl sloužit jako silný argument v debatách nad valencí filmového zobrazení snímku *Spolu* (2022). Faktem je, že z filmu skutečně nezjistíme, v kolika letech se Michalovi pád stal a z odborné literatury víme, že diagnostika se provádí především v předškolním věku.

Při otevřených otázkách žáci navrhovali postupy, které by žákovi s PAS usnadnily život ve třídě, např. obrázkové rozvrhy, asistenta pedagoga nebo ponechání oblíbeného předmětu u sebe (v případě postavy Michala tedy autičko).

2) Na začátek je vhodné zmínit, že jedna žákyně snímek viděla, a byl jí navržen postup pracovat ve skupině a navrhnout alternativní konec. Výstupy ohniskových skupin (typicky

po čtyřech nebo dvou zácích) přinesly 7 hotových storyboardů. Všechny z nich pracují s možností umístění Michala do ústavu. Na otázku, jak je napadlo, že ho postava Terezy umístila zrovna na toto místo, odpověděla žákyně:

„Ta Tereza o tom pořád mluvila, a když získala ten podpis mámy, tak to bylo jasné.“

Každá skupina pojala umístění člověka s PAS do ústavní péče jinak. Pouze jedna skupina „předpověděla“ konec podle filmového ztvárnění, tedy rozkol mezi postavami Terezy a matky a následné usmíření a odvedení Michala zpátky domů.

STORYBOARD

Obr. 1 Ukázka storyboardu ze třídy 2. C, stejný filmový konec

Čtyři skupiny umístily postavu s PAS do ústavní péče natrvalo. Vnímaly tuto možnost jako pozitivní, Michal by tam mohl být šťastný a prospělo by to i jeho rodině.

STORYBOARD

Obr. 2 Ukázka storyboardu ze třídy 2. C, postava byla umístěna do ústavní péče

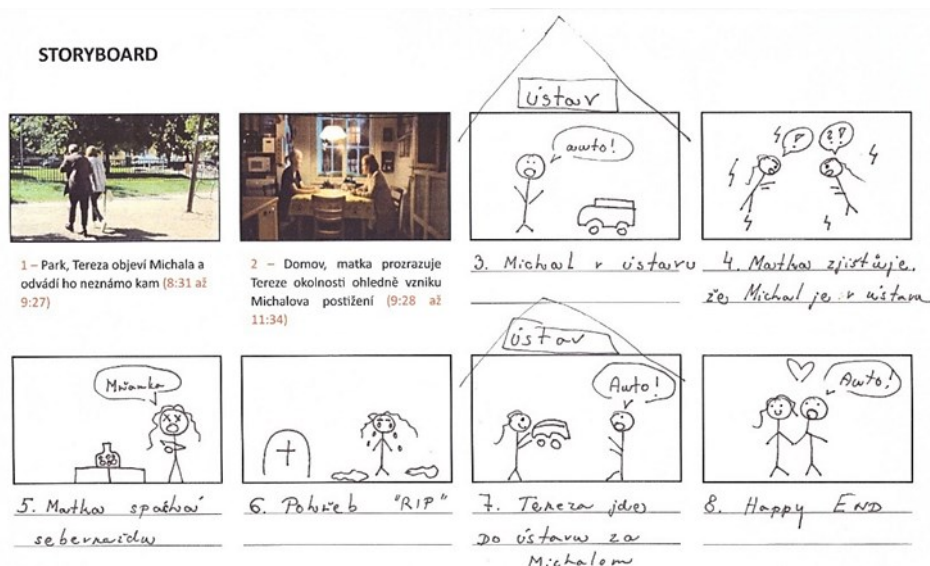
Předposlední skupina vytvořila příběh na základě kompromisu – Michal žije doma s matkou, ale chodí na programy do centra pro autismus.

STORYBOARD

Obr. 3 Ukázka storyboardu ze třídy 2. C, kompromis terénní péče

Poslední skupina přidala do příběhu dramatický prvek, kdy postava matky spáchá sebevraždu a její smrt ovlivňuje její dceru, která si bere bratra k sobě do péče.

Obr. 4 Ukázka storyboardu ze třídy 2. C, smrt postavy

5.5.2 Třída 3. A (obor pedagogické lyceum)

1) Na úvodní otázku, co znamená zkratka PAS, odpověděla žákyně pouze „autismus“. Otevřených otázek se aktivně účastnili 3 žáci, doplnili myšlenkovou mapu o slova „netypické chování“, „sociálně neobratní“ a „svůj svět“. Po zhlédnutí filmové ukázky přidali sousloví „slovní opakování všeho“, „mít ve všem kontrolu“ a „fixace (u Michala) na auta“.

Dichotomická otázka byla zodpovězena jedním žákem, který na předloženou otázku pohotově reagoval:

„Autismus tím určitě způsobený není, ale poranění hlavy nebo třeba míchy může mít dopad na fungování mozku.“

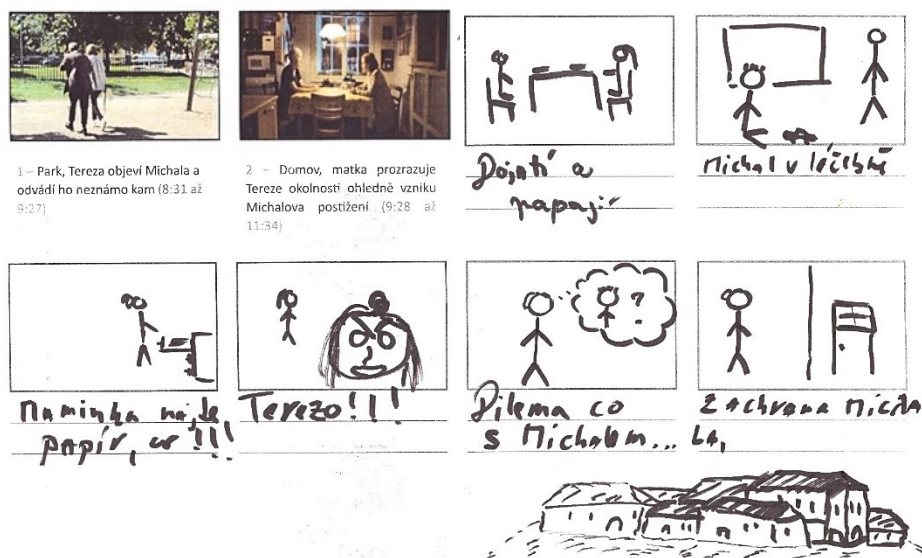
Tím byla otázka zodpovězena a nebylo realizováno hlasování ostatních žáků.

Na otevřené otázky týkající se pomoci pro žáka s PAS v jejich třídě odpovídali žáci souslovími „asistent pedagoga“ a „pevně daný řád“.

2) Při tvorbě storyboardů vzniklo 7 ohniskových skupin (z toho 1× trojice, 2× dvojice a 4× čtveřice). V této třídě byly dvě žákyně, které již snímek viděly, dostaly tedy stejná doporučení jako v předcházející třídě. Podobně jako minulá třída pracovaly skupiny

s umístěním do ústavní péče. Dvě skupiny dokončily příběh podobně jako ve filmu, postava Michala byla v ústavu nespokojená a matka s Terezou ho odvezly domů.

STORYBOARD

Obr. 5 Ukázka storyboardu ze třídy 3. A, stejný filmový konec

Další dvě skupiny naopak viděly v ústavní péči pozitiva, kdy postavu s PAS umístily trvale do léčení a zbytek rodiny ji chodil navštěvovat.

STORYBOARD

Obr. 6 Ukázka storyboardu ze třídy 3. A, postava byla umístěna do ústavní péče

Jedna skupina vytvořila dohodu mezi postavou matky a Michala, který zůstává v ústavu a matka si ho bere na víkendy domů.

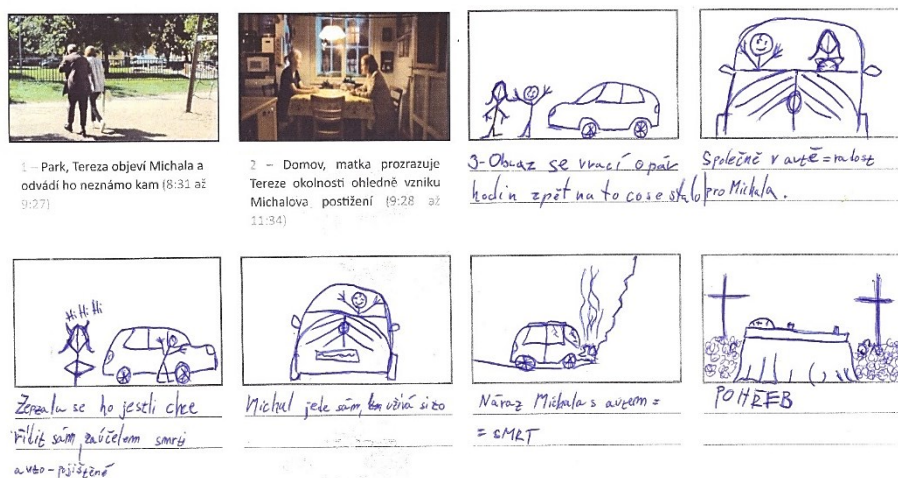
STORYBOARD

Obr. 7 Ukázka storyboardu ze třídy 3. A, kompromis pobytové péče

Poslední dvě skupiny využily filmových schémat typických pro akční film. Jedna skupina využila Terezu jako zápornou postavu, která záměrně nechává Michala řídit své pojištěné auto. Její bratr, který auta miluje, následně sedá do auta, jež nabourá a zraněním podlehne. Druhá skupina pracovala s prvky sci-fi, kdy postava Michala skončila v ústavu a na Zemi dopadl meteorit. On jako jeden z mála následkům nepodlehne a stává se naopak důležitým členem společnosti.

STORYBOARD

Obr. 8 Ukázka storyboardu ze třídy 3. A, smrt hlavní postavy

V této třídě zbylo dostatek času na závěrečnou reflexi, kdy se každá skupina mohla ke svému projektu vyjádřit.

5.6 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Hlavním cílem této práce bylo ověřit platnost metodických listů pro pedagogy žáků středních pedagogických škol. Z hlediska didaktiky šlo o program, který propojuje oblast speciální pedagogiky a výtvarné výchovy a snaží se o implementaci filmu do výuky. Na základě vyhodnocení můžeme zodpovědět výzkumné otázky:

1) Jak žáci reagují na předloženou filmovou ukázkou? Jaká řešení by v rámci svého pedagogického oboru navrhli, kdyby postava s PAS navštěvovala jejich třídu?

Obě třídy dokázaly správně detekovat postavu s PAS (Michala). Postupy, které žáci navrhovali, se týkaly řádu, vytvoření přesného (nejlépe obrázkového) rozvrhu, aby měl žák s PAS přehled, co ho čeká. Díky filmové ukázce, která vyzdvihovala zálibu postavy v autíčkách, by žáci tento prvek zařadili jako motivaci během výuky – využití zájmu. Obě třídy shodně doporučily asistenta pedagoga, na odbornost této výpovědi měla jednoznačný vliv jejich vyučující pedagogiky, která s nimi téma PAS probírala.

2) Dokáží žáci na základě krátké ukázky porozumět kontextu a dokončit zbytek děje pomocí techniky storyboardu?

Ohniskové skupiny dovolily žákům diskutovat a realizovat zbytek příběhu na předloženém storyboardu. Shodně dokázaly odhadnout tvůrčí záměr při scéně, kdy postava Terezy získává podpis od matky. Většina ohniskových skupin tak „přečetla“ záměr postavy a pracovala s umístěním člověka s PAS do ústavní péče, kterou označily slovy „ústav“, „sanatorium“ nebo „pečovatelský dům“. Skupiny vesměs realizovaly „šťastný konec“, ať už ponecháním postavy Michala doma, nebo naopak v ústavní péči. Zde je dobré položit si několik otázek. Kolik toho žáci vědí o ústavní péči? Proč pro ně byla ekvivalentem lepší péče? Menší procento ohniskových skupin vytvořilo dramatické prvky, ve kterých jednu z postav nechaly zemřít.

5.7 Metodická doporučení

5.7.1 Efekty, pozitiva

Práce ve skupinách je efektivní z hlediska rozvíjení diskuze mezi žáky, dovolovala žákům pracovat bez vlivu vyučující a kreativně pracovat se storyboardem. Pozitiva u žáků pedagogických oborů vychází z jejich prekonceptů, díky kterým může pedagog obměňovat výčet otázek a prohlubovat vhled do problematiky. Rozmanitost aktivit (brainstorming, projekce, tvorba storyboardu, diskuze) nabízí žákům aktivní podílení se na chodu vyučovací hodiny.

5.7.2 Limity, problémy

Hlavním doporučením při zadávání práce i vedení interview je ponechat dostatek času. Při úkonech je důležité žákům připomínat časovou jednotku. V případě výše zmíněného šetření žáci úkoly splnili, ale byli značně omezeni vytyčeným časem. Pro další lekci by bylo vhodné pracovat s časem 90 min. Dalším aspektem jsou technologické problémy, při obou projekcích nastaly komplikace při spouštění videa, pedagog musí zavčas předpřipravit materiál. Poslední návrh se týká samotného pedagoga. Ten musí být dobře připraven na práci s filmem a mít teoretické poznatky o problematice PAS, jež je důkladně popsána v metodických listech.

Závěr

Diplomová práce se zabývala tématem Zobrazení člověka s PAS v české audiovizuální tvorbě. Cílem bylo vytvořit přehledný teoretický nástin, jakým způsobem je člověk s PAS vyobrazen v českém snímku a tyto poznatky následně aplikovat do tvorby metodických listů pro pedagogy. Záměrem bylo propojení speciální pedagogiky s výtvarnou výchovou, konkrétně metodicky využít formy filmové výchovy.

Teoretická část nabídla čtenáři seznámení s podstatou diagnózy poruch autistického spektra, konkrétně s přesnou terminologií, charakteristikou jedince a jeho možnostmi vzdělávání. Tento výčet byl obohacen o mé vlastní zkušenosti s dětmi s PAS z volnočasového centra NAUTIS a ze speciální mateřské školy ve Slaném. Pro následnou filmovou analýzu bylo důležité popsat dospělost člověka s PAS a jeho vztahy s intaktní společností. Tyto znalosti byly využity při kritických analýzách snímků *Buko* (2022) a *Spolu* (2022) a staly se oporou pro popis filmových postav s diagnózou PAS. Tato stať také zkoumala filmový styl a prostředky, kterými tvůrci záměrně ovlivňují diváka. Ve filmech jsou reflektována témata strachu a rodinných vztahů, ve kterých přirozeně žije nejen člověka s PAS, ale i celá společnost.

Praktická část se soustředila na aplikaci filmové ukázky a zhotovených metodických listů do vyučovací jednotky na střední pedagogické škole. Cílem bylo pracovat s filmovou ukázkou jako nástrojem edukace, díky kterému může pedagog rozvíjet diskuzi a stanovit další úkoly. Díky tomu žáci pedagogického lycea a předškolní a mimoškolní pedagogiky vytvořili storyboardy, které obsahují dokončení filmového příběhu. Pomocí návodných otázek a volné diskuze předeslali další otázky, které by mohly být zkoumány v budoucnosti, např. zda je pro člověka s PAS lepší rodinná, nebo ústavní péče?

Vytvořený program byl vypracován pro konkrétní pedagogickou školu, ve které byl ověřován, a proto nelze posoudit jeho širší využitelnost. Návrhem pro další výzkumné šetření by bylo program ověřit i na jiných pedagogických školách nebo ho upravit k realizaci na standardních středních školách v rámci průřezového tématu Multikulturní výchova.

Závěrem chci zmínit, že výsledky navrhovaného projektu mohou výrazně přispět ke znalostem pedagogů o problematice lidí s PAS, což je významné z důvodu nastaveného

inkluzivního vzdělávání. Stejně tak se mohou dotknout oblasti filmové tvorby, jež může značně zatraktivnit jejich výuku a přinese i hlubší zájem žáků. Celý proces kontaktu s lidmi s PAS a získávání poznatků o filmové edukaci výrazně posílil i moji motivaci se tématem zabývat i v budoucnu. I tato práce má potenciál se více didakticky rozvíjet a věřím, že se dočkáme i více hraných, dokumentárních či animovaných filmů soustřeďujících se na člověka s poruchou autistického spektra.

Seznam použitých informačních zdrojů

Knižní zdroje

BALADA, Jan. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007. ISBN 978-80-87000-11-3.

BAZALOVÁ, Barbora. *Autismus v edukační praxi*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1195-2.

BOORSTIN, Jon. *Tajemství filmové řeči: proč funguje americký film?* Universum (Euromedia Group). Praha: Euromedia Group, 2019. ISBN 978-80-7617-619-5.

BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022]. ISBN 978-80-7331-629-7.

CARIELLO, Carrie. *Jakou barvu má pondělí? Jak autismus změnil jednu rodinu k lepšímu*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1388-8.

ČADILOVÁ, Věra a Zuzana ŽAMPACHOVÁ. *Rozvoj sociálních dovedností u dětí s autismem: (pro děti předškolního věku a pro děti se sníženými rozumovými schopnostmi)*. [Praha]: Pasparta, [2017]. ISBN 978-80-88163-49-7.

DUTKA, Edgar. *Scenáristika animovaného filmu: Minimum z historie české animace*. vyd. 3. Praha: Akademie múzických umění, 2012. ISBN ISBN978-80-7331-252-7.

HAVELKA, David a Kateřina BARTOŠOVÁ. *Speciální sourozenci: život se sourozencem s postižením*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1475-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HNILICA, Karel. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: (pojmy, měření, teorie)*. Acta Universitatis Carolinae. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1776-3.

HOŠKOVÁ, Michaela. *Matěj maluje mapy*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1645-2.

HOWLIN, Patricia. *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha: Portál, 2005. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-736-7041-0.

- HRDLIČKA, Michal. *Mýty a fakta o autismu*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1648-3.
- KOKEŠ, Radomír D. *Rozbor filmu*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015. ISBN 978-80-210-7756-0.
- KRÁTKÁ, Jana a Patrik VACEK. *Audiovizuální edukace jako součást mediální výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4684-9.
- KROUPOVÁ, Kateřina. *Slovník speciálněpedagogické terminologie: vybrané pojmy*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5264-8.
- LINHARTOVÁ, Lenka. *Císař ve světě: terapie cestou do Asie aneb táta zůstal doma*. Vydání druhé. [Praha]: [Lenka Linhartová], [2021]. ISBN 978-80-270-9656-5.
- MIŠÍKOVÁ, Katarína. *Mysl a příběh ve filmové fikci: o kognitivistických přístupech k teorii filmové narace*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2009. ISBN 978-80-7331-126-1.
- MONACO, James. *Jak číst film: svět filmů, médií a multimédií: umění, technologie, jazyk, dějiny, teorie*. Albatros Plus. Praha: Albatros, 2004. ISBN 978-80-00-01410-4.
- MUŽÁKOVÁ, Monika. *Odlíšnost jako dar: děti s mentálním postižením a zápasy jejich rodičů v době totality*. Praha, 2019. ISBN 978-80-7603-016-9.
- PÁTÁ, Perchta Kazi. *Mé dítě má autismus*. Praha: Grada, 2007. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2185-9.
- PÁTÁ, Perchta Kazi. *Mé dítě má autismus: příběh pokračuje. Pro rodiče*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2683-0.
- RADKOVÁ, Iveta a Jaroslav HOŘEJŠÍ. *Aspergerův syndrom: život pod společenským tlakem*. Praha: Galén [2018]. ISBN 978-80-7492-386-9.
- RICHMAN, Shira. *Výchova dětí s autismem: aplikovaná behaviorální analýza*. Vyd. 2. Speciální pedagogika (Portál). Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-424-3.
- SCARPA, Angela, Anthony WELLS a Tony ATTWOOD. *Dítě s autismem a emoce: program pro práci s dětmi*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1435-9.
- SCHOPLER, Eric. *Příběhy dětí s autismem a příbuznými poruchami vývoje: výchova a vzdělávání dětí s autismem: [jak řešit problémy dětí v rodině i ve škole]*. Praha: Portál, 1999. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-717-8202-5.

SELNER, Martin. *Autismus a Chardonnay*. Praha: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-862-6.

ŠPORCLOVÁ, Veronika. *Autismus od A do Z*. Praha: Pasparta, 2018. Pro rodiče. ISBN 978-80-88163-98-5.

THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0768-9.

VALUŠIAK, Josef. *Základy strhové skladby*. 5. vydání. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2017. ISBN 978-80-7331-455-2.

VANÝSEK, Jiří. *Sny v šeru kina: poznámky k fenoménu filmové identifikace. Úvahy a názory*. V Brně: JAMU, 2016. ISBN 978-80-7460-095-1.

VYČICHLOVÁ, Vlasta, Vendula ŠNOKHOUSOVÁ, František ROZUM, David VALOUCH a Ludmila SOUČKOVÁ. *Dokumentární film ve výuce: Jeden svět na školách: VŠ skripta*. Praha: Člověk v tísni, 2015. ISBN 978-80-87456-65-1.

ZOBAČOVÁ, Hana. *Obrázkovnik pro nácvik správného chování*. Praha: Pasparta, 2017. ISBN 978-80-88163-86-2.

Elektronické knihy:

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Online. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-859-3179-6.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Online. 2., aktualizované vydání. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.

ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Online. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Internetové zdroje

Alice Nellis točí v Máchově kraji duševní road movie Buko, do kin půjde příští rok. TotalFilm [online]. 2021 [cit. 2023-08-16]. Dostupné z: <https://www.totalfilm.cz/2021/08/alice-nellis-toci-machove-kraji-dusevni-roadmovie-buko/>

Autismus. Práce pro ZP [online]. 2012 [cit. 2024-02-12]. Dostupné z: <https://praceprozp.cz/autismus/>

Autismus – Prevalence poruch autistického spektra. NAUTIS [online]. [cit. 2023-10-02]. Dostupné z: <https://www.nautis.cz/autismus>

BÍCOVÁ, Tereza. Dospělý autista. *Psychologie* [online]. [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/dospely-autista/>

Buko (2022). Online. ČSFD.cz. [cit. 2024-01-04]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/1073804-buko/prehled/>

<https://autismport.cz/o-autisticke-m-spektru/detail/poruchy-autistickeho-spektra-pohledem-genetiky>

<https://www.denik.cz/zdravi/film-buko-martha-issova-autismus-aspergeruv-syndrom.html>

BORAY, Sameer. Depiction of Disabilities in Movies: Disability portrayal in the media through the eyes of Bollywood and Hollywood [online]. s. 4 [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php>

CECAVOVÁ, Linda. Son-rise program – terapie pro děti s autismem. Šance dětem [online]. [cit. 2023-10-05]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/son-rise-program-terapie-pro-deti-s-autismem>

David (2015). Online. FILMOVÝ PŘEHLED. [cit. 2024-06-18]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/400579/david>

DEAN, Michelle a NORDAHL-HANSEN, Anders. A Review of Research Studying Film and Television Representations of ASD. Online. S. 470–479. [cit. 2024-05-28]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40489-021-00273-8>

DVOŘÁČKOVÁ, Zuzana. Rodičům dětí s PAS: 8 tipů pro dlouhodobou sílu. Poznáváme autismus [online]. [cit. 2024-01-30]. Dostupné z: <https://www.zuzanadvorackova.cz/rodicum-deti-s-pas-8-tipu/>

DVOŘÁČKOVÁ, Zuzana. *O smíření a budoucnosti*. Online. Autismport [cit. 2024-06-08]. Dostupné z: <https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/o-smireni-a-budoucnosti>.

Festival komedie vyhrál film Buko. Cenu za nezapomenutelné role získal Sobota [online]. Deník [cit. 2023-08-16]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/film-a-televize/festival-ceske-komedie-buko-vitez.html>

Filmová a audiovizuální výchova v ČR. Online. In: ASFÁV. 2023. [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: https://www.kreativnievropa.cz/co5fokmmap3aa309/uploads/2023/12/KE_Filmova-vychova-2023_CZ.pdf.

Geislerová v karavanu s handicapovaným synem. Film inspirovaný skutečným příběhem uvede Cannes. ČT24 [online]. 2023. [cit. 2023-12-17]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/geislerova-v-karavanu-s-handicapovany-m-synem-film-inspirovany-skutecnym-pribehem-uvede-cannes-5993>

Handicap ve filmu [online]. [cit. 2023-09-14]. Dostupné z: <https://www.medicco.cz/blog/handicap-ve-filmu>

HEJNOVÁ, Kamila. Mýty o autismu: fyzický kontakt. *Život s autistou* [online]. 2024 [cit. 2024-01-30]. Dostupné z: <https://zivotsautistou.cz/myty-o-autismu-fyzicky-kontakt/>

HEJZLAROVÁ, Dominika a Štěpán HEJZLAR. Zaměstnávání lidí s PAS – možnosti podpory [online]. autismport, 2021 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/zamestnavani-lidi-s-pas-moznosti-podpory>

HUBLOVÁ, Pavlína. Autismus: Poruchy autistického spektra. NPI: Metodický portál RVP.cz [online]. [cit. 2023-09-05]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/A/Autismus:_Poruchy_autistick%C3%A9ho_spektra

JAROŠ, Jan. DVA NOVÉ ČESKÉ FILMY: SPOLU A BUKO. EXCELUJÍCÍ ŠTĚPÁN KOZUB. ZNOVUZROZENÁ ALICE NELLIS [online]. 2022, [cit. 2023-10-04]. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/360/dva-nove-ceske-filmy-spolu-a-buko-excelujici-stepan-kozub-znovuzrozena-alice-nellis-PMnqj>

Klub autistů Petra Kolečka. Vltava rozhlas [online]. 2011 [cit. 2023-08-13]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/klub-autistu-petra-kolecka-recenze-5119554>

LACKOVÁ, Zdena. Lidé s autismem se občas chtějí schovat. Jako Martha Isová ve filmu Buko. Online. [cit. 2024-05-20]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/zdravi/film-buko-martha-issova-autismus-aspergeruv-syndrom.html>

Marra Fabio. Divadelní, literární, audiovizuální agentura, z. s. [online]. [cit. 2023-10-04]. Dostupné z: <https://www.dilia.cz/dila/item/13101-marra-fabio>

Martha Isovoá: Ráda bych cenu Český lev věnovala autistům [online]. 2022 [cit. 2023-08-15]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/kultura-martha-issova-rada-bych-cenu-cesky-lev-venovala-autistum-40424839>

Mental Power Prague Film Festival [online]. [cit. 2024-02-02]. Dostupné z: <https://mentalpower.cz/>

MKN-10: F80-F89 – Poruchy psychického vývoje [online]. MKN-10 2023 [cit. 2023-09-29]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F84>

Moje dítě nerozumí světu. Online. Lidovky.cz. 2008. [cit. 2024-04-28]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/moje-dite-nerozumi-svetu.A081020_000131_ln_noviny_sko.

Nadhled je cesta, vysvětluje Alice Nellis poselství své duševní road movie Buko (video) [online]. TotalFilm, 2022 [cit. 2023-08-16]. Dostupné z: <https://www.totalfilm.cz/2022/07/buko-rozhovor-kviff/>

NĚMCOVÁ, Kateřina. *Systém sociální péče často opomíjí lidi s autismem. Změna je v nedohlednu* [online]. 2023 [cit. 2024-02-06]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-zivot-v-cesku-system-socialni-pece-casto-opomiji-lidi-s-autismem-zmena-je-v-nedohlednu-223811>

Normální autistické dokumenty. Online. DOK.REAVUE. Dostupné také z: <https://www.dokrevue.cz/clanky/normalni-autisticke-dokumenty.>

Nový film Spolu vás vezme do mikrosvěta jedné rodiny s handicapovaným synem. MujRozhlas [online]. 2022 [cit. 2023-10-04]. Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/host-lenky-vahalove/novy-film-spolu-vas-vezme-do-mikrosveta-jedne-rodiny-s-handicapovany-m-synem>

Oddělení 33. – Následná péče II. Psychiatrická nemocnice Bohnice [online]. [cit. 2024-01-24]. Dostupné z: <https://bohnice.cz/zakladni-informace/oddeleni-33-nasledna-pece-2/>

Odlehčovací služby [online]. [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://www.nautis.cz/portfolio/odlehcovaci-sluzba>

Osoby s poruchou autistického spektra [online]. Rozvoj systému sociálních služeb [cit. 2024-11-04]. Dostupné z: <http://rsss.mpsv.cz/osoby-s-poruchou-autistickeho-spektra/>

PAS nebo vybraná psychická onemocnění. *Katalog podpůrných opatření* [online]. [cit. 2023-10-11]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/poruchy-autistickeho-spektra-nebo->

vybrana-psychicka-onemocneni/1-poruchy-autistickeho-spektra-a-vybrana-psychicka-onemocneni/1-3-zarazeni-zaku-do-stupnu-podpory-dle-miry-postizeni/

PAVLÍKOVÁ, Jitka. Problém, o kterém se začíná mluvit. Přibývá lidí s autismem? Lidovky [online]. [cit. 2024-04-24]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/zdravi/problem-o-kterem-se-zacina-mluvit-pribyva-lidi-s-autismem.A170612_151809_in-zdravi_ape

Podivuhodný případ se psem. Online: Wikipedia. [cit. 2024-06-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Podivn%C3%BD_p%C5%99%C3%ADpad_se_psem

Podpůrná opatření. MŠMT [online]. [cit. 2023-10-11]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/podpurna-opatreni#otazka1>

Popis poruch autistického spektra. Metodický portál RVP.cz [online]. [cit. 2023-11-11]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=12736>

POROZUMĚT AUTISMU 2023. NAUTIS [online]. [cit. 2023-09-27]. Dostupné z: <https://www.nautis.cz/o-nas/porozumet-autismu>

PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA. Katalog podpůrných opatření [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/poruchy-autistickeho-spektra-nebo-vybrana-psychicka-onemocneni/1-poruchy-autistickeho-spektra-a-vybrana-psychicka-onemocneni/1-1-poruchy-autistickeho-spektra/>

Průřezové téma Multikulturní výchova. Online. NPI METODICKÝ PORTÁL RVP.CZ. [cit. 2024-05-30]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=10911>.

RESSA, Theodoto. Histrionics of Autism in the Media and the Dangers of False Balance and False Identity on Neurotypical Viewers. Online. 2021. [cit. 2024-05-28]. Dostupné z: https://brill.com/view/journals/jdse/2/1/article-p1_1.xml.

Rettův syndrom [online]. Dostupné v: WikiSkripta [cit. 2023-09-14]. Dostupné z: https://www.wikiskripta.eu/w/Rett%C5%AFv_syndrom

Režisérka Alice Nellis začala točit nový celovečerní film [online]. Borovan, 2021 [cit. 2023-08-15]. Dostupné z: <https://www.borovan.cz/53073/reziserka-alice-nellis-zacala-tocit-novy-celovecerni-film>

Rodiče autistických dětí trápí nízké příspěvky na péči [online]. [cit. 2024-01-14]. Dostupné z: <https://www.zdravotnickydenik.cz/2014/12/rodice-autistickych-deti-trapi-nizke-prispevky-na-peci/>

Rozhovor s Alicí Nellis o filmu Buko [online]. ČT24, 2022 [cit. 2024-01-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/kultura/alice-nellis-posila-do-kin-kone-jmenem-buko-se-zpravou-ze-se-lze-radovat-ze-zivota-15877>

Rozdělení poruch autistického spektra. PasPoint [online]. [cit. 2023-09-18]. Dostupné z: <https://www.paspoint.cz/rozdeleni/>

Sarah Page: K.Š.E.F.T. Činoherní klub [online]. [cit. 2023-11-13]. Dostupné z: <https://cinoherniklub.cz/ck/sarah-page-k-s-e-f-t/>

Sociální služby. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>

Společnost lidí s autismem často nepodporuje, říká psycholožka Kateřina Thorová [online]. Podcast Neklepat! [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://podcasty.seznam.cz/podcast/neklepat/spolecnost-lidi-s-autismem-casto-nepodporuje-rika-psycholozka-katerina-thorova-286817>

SPOLU. BONTONFILM [online]. [cit. 2023-09-03]. Dostupné z: <https://www.bontonfilm.cz/spolu>

Spolu [online]. Dostupné v: čsfd [cit. 2023-09-13]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/1079136-spolu/prehled/>

Světový den porozumění autismu – 2. duben. Vláda ČR [online]. [cit. 2023-09-27]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/vvozp/aktuality/svetovy-den-porozumeni-autismu--2--duben-204103/#:~:text=duben,-Sv%C4%9Btov%C3%BD%20den%20porozum%C4%9Bn%C3%AD>

SYVULJA, Jevhenija. Spolu (2022) [online]. Autismport [cit. 2023-10-03]. Dostupné z: <https://autismport.cz/filmy-literatura/detail/spolu-2022?fbclid=IwAR05L-YbvQFw4w1ZimzITgy7GkWFdxoMmlu2cf0TjUWHBoelqIFZFBhby8w>

ŠABATOVÁ, Anna. *Dostupnost sociálních služeb pro osoby s poruchou autistického spektra Výzkum veřejné ochránkyně práv* [online]. 2018 [cit. 2024-12-04]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/CRPD/autismus/Vyzkum-autisti.pdf>

ŠIŠKA, Jan. Dítě s mentálním postižením. Šance dětem [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/dite-s-mentalnim-postizenim>

ŠKOLSKÁ PORADENSKÁ ZAŘÍZENÍ (ŠPZ). Národní ústav pro vzdělávání [online]. [cit. 2023-10-11]. Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/skolska-poradenska-zarizeni.html>

Štěpán Kozub jako autista stvrzuje stereotypy. Snímek Spolu na Netflixu není komedií [online]. Kinobox, 2023 [cit. 2024-01-13]. Dostupné z: <https://www.kinobox.cz/clanky/recenze/22682-stepan-kozub-jako-autista-stvrzuje-stereotypy-snimek-spolu-na-netflixu-neni-komedii>

The 15 Best Movies About Autism and Autistic Characters. online. [cit. 2024-03-27]. Dostupné z: <https://whatnerd.com/best-movies-about-autism-and-autistic-characters/>

Tiskový materiál filmu BUKO [online]. str. 9-12 [cit. 2023-12-21]. Dostupné z: https://www.cinemart.cz/wp-content/uploads/2022/09/Tiskovy-material-filmu_BUKO_final.pdf

Velký lékařský slovník [online]. [cit. 2023-11-13]. Dostupné z: <https://lekarske.slovniky.cz/>

Výměnný obrázkový komunikační systém (VOKS). APLA jižní Čechy [online]. [cit. 2023-12-28]. Dostupné z: <https://aplajc.cz/metody/voks.htm>

Zákon č. 89/2012 Sb., zákon občanský zákoník [online]. Zákonné zastoupení a opatrovnictví [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=opatrovnictv%C3%AD>

Zákon č. 435/2004 Sb, zákon o zaměstnanosti [online]. 2004, část třetí: zaměstnávání osob se zdravotním postižením [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435#cast3>

ŽÍŽALOVÁ JAROLÍMOVÁ, Marcela. Legislativa a právní vymezení vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. *Autismport* [online]. 2021 [cit. 2024-02-08]. Dostupné z: <https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/legislativa-a-pravni-vymezeni-vzdelavani-deti-a-zaku-se-specialnimi-vzdelavacimi-potrebami>

Videa

Autismus jako dar [online]: YouTube [cit. 2023-10-01]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=VX37JNByrsk>

Buko (2022) Pozvánka do kina: YouTube [online]. 2022 [cit. 2023-10-21]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=kmAIA6pHTcc>

Děti úplňku [online]: YouTube [cit. 2023-09-25]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=kZHlBk4cS6g>

Film Spolu přiblíží život s autismem. Online. In: APPLAUS TV. YouTube. [cit. 2024-12-03]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=IyL6fELzAmw>

Jak pomáháme? AutTalk [online]: YouTube Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Gt1tlgPQ12g> [cit. 2023-03-30].

Markéta chce taštičku [online]: YouTube [cit. 2023-09-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=JACEEP2QPlw>

Normální autistický film [online]: YouTube [cit. 2023-09-30]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=-8vch0_RKgQ

Seznam zkratek

OZP – osoba se zdravotním postižením

PAS – porucha autistického spektra

PPP – pedagogicko-psychologická poradna

MP – mentální postižení

MPSV – ministerstvo práce a sociálních věcí

SPC – speciálně-pedagogické centrum

SVP – speciálně vzdělávací potřeby

ŠPP – školní poradenské pracoviště

ŠPZ – školská pedagogická zařízení

Seznam příloh

Příloha 1 – Segmentace filmu *Buko* (2022)

Segmentace filmu *Buko*

T – Úvodní titulky

1. Nemocnice; Jarmila sedí naproti manželovi Antonínovi, který leží na posteli, vyhlíží ven z okna, kde vidí cirkus, vedou dialog.
2. Chalupa
 - a) Jarmile je zatelefonováno, že Antonín zemřel.
 - b) Záběry z domácnosti; Jarmila luští křížovky, čistí si zuby.
 - c) Pohřeb, Jarmila truchlí s dospělými dětmi a vnoučaty, přijímá kondolence.
 - d) Jarmila pozoruje interakci mezi sousedkou a její dcerou Terezou, sama odpočívá u chalupy, kde u ní přespávají její děti.
3. Kancelář notáře; Jarmila a její děti jsou srozuměni s existencí dvou závětí, které závisí na Jarmile a na to, zda si ponechá chatu či nikoliv.
4. Cesta autem na chalupu; děti se snaží Jarmile pomoci s administrativou a chodem domácnosti po smrti jejich otce, mají o matku obavy, nakonec odjíždějí.
5. Chalupa; Jarmila nemůže usnout, nakonec usíná v obývacím pokoji.

Další den

6. Chalupa
 - a) Záběry na přírodu, babí léto.
 - b) Jarmila luští křížovku
7. Kancelář notáře; Jarmila se rozhodne pro variantu žití na chalupě, notář ji čte platnou závěť a druhou skartuje, zároveň ji dává dopis po manželovi.
8. Při cestě domů zastaví u pole a pročítá si dopis, následně ji zazvoní telefon, volá notář.
9. Chalupa
 - a) K Jarmile na dvorek přichází pomoci soused Karel.
 - b) Překvapená Jarmila díky notářově vzkazu přijímá starého cirkusového koně Buka, společně se baví s cirkusákem, koně nechce.
 - c) Objevuje se sousedka Tereza, sděluje všem informační fakta o koni.
 - d) Jarmila dává koně na permanentní starost Karla, je našťvaná a jde nakrmit kozy.
 - e) U jídla si dočítá dopis po manželovi, po telefonu mluví s dcerou Tamarou, která o ni má starost, zatajuje ji poslední závěť.
 - f) Přichází Tereza s hromadou knih o koních, touží vidět Buka, na kterého se jdou s Jarmilou podívat, Tereza pořizuje snímky, Jarmila si knihy skutečně pročítá a usíná u nich.

Další den

10. Chalupa a výběh
 - a) Jarmila pozoruje, jak se Karel stará o Buka, samotné jí to moc nejde, kůň permanentně stojí.
 - b) Kuchyně; vaří, přijímá hovor od syna, i jemu sděluje, že se ještě s poslední vůlí nerozhodla.

- c) Jarmila se vrací zpátky a omylem se bouchne o elektrický plot, to vyleká Buka, který nakonec překvapivě oběhne celý výběh.
- d) Obývací pokoj; volá Tamaře, ale vytáčí jí její obavy, Tamara se chystá matku navštívit.
- e) Záběry na krajinu.

Další den

11. Chalupa; záběry na Jarmilinu ranní rutinu, jde za koněm, snaží se mu dát ohlávku, což se jí nedaří, přichází Karel na pomoc, Jarmila mezitím platí účty.

12. Výběh

- a) Schází se zde Jarmila, Karel, Tereza a přichází i paní Vondrová (matka Karla), která zkoumá koňské kopyto, zavolala by veterináře, jdou společně na procházku lesem.
- b) Paní Vondrová nabádá Jarmilu k uvázání koně, nakonec tak učiní Tereza, Jarmila to zkouší taky, bezúspěšně.
- c) Tereza s paní Vondrovou odcházejí a Jarmila tak musí koně uvázat sama, po krátkém emočním zhroucení, kdy hlasitě nadává, se jí podaří koně uvázat a odvést do stodoly, kde si ještě povídá s paní Vondrovou o smrti manžela.
- d) Jarmila opětovně usíná u televize s otevřenou knihou o koních.

Další den

14. Návštěva veterináře; zdůrazňuje, že kůň by měl mít více pohybu.

15. Chalupa a výběh

- a) Jarmila, Tereza i Karel se snaží o osedlání koně, řídí se odbornou knihou.
- b) Vydávají se na společnou projížďku, Karel je v sedle. Tereza si ho dokumentuje.
- c) Následně si to zkouší sama Tereza za pomoci Karla, prosí Jarmilu o vyfotografování,
- d) Jarmila projížďku odmítá, z koně má strach, kontroluje mu kopyto a Karel ji nabádá k opatrnosti, což Jarmilu uráží.

16. Stáj; dorazila Tamara s dcerami, je otcovou poslední vůlí i samotným koněm nepříjemně překvapena a vztek si vybíjí na matce.

17. Chalupa;

- a) Slovní přestřelky pokračují, Tamara má přehnaný strach o matku.
- b) Tamara vidí za oknem svoji dceru na hřbetu koně a běží ji hned sundat.
- c) Dcery jí konfrontují, že chtějí jít na procházku s koněm.

18. Les; Jarmiliny vnučky jsou z koně nadšeně, běží za Tomášem, Tamara s Jarmilou řeší plány do budoucnosti.

19. Záběry na okolí, probíhá bouřka

20. Chalupa, ložnice

- a) Jarmila s Tamarou povlékají postel.
- b) Přichází mladší vnučka, má strach z bouřky. Tamara odchází za starší dcerou a babička s vnučkou se baví o strachu.
- c) Záběry na noční krajinu, bouřku, koně ve stáji.
- d) Jarmila jde do pokoje Tamary, kde společně se svými dcerami usnula.

Další den

21. Chalupa

- a) Vnučky chtějí na koně, Tamara je proti, tak ji Jarmila ukazuje, jak je kůň klidný a sama si na něj sedá. Následně se vnučky prohánějí s Bukem a Karlem v ohradě.

- b) Tamara s vnučkami odjíždí.
 - c) Jarmila se poprvé zkouší projet na Bukovi sama, Karel jí pomáhá, následně přichází i paní Vondrová, sousedka a její dcera Tereza, která vše dokumentuje.
 - d) Záběry na přírodu a koně.
22. Příjezd trenéra koní
- a) Trenér je na Buka přísný, kůň předvádí cirkusové kousky.
 - b) Terezu jeho chování vytáčí, snaží se ho shodit, do toho přichází její matka. Tereza kousne trenéra koní do nohy a následně prchá pryč, matka běží za ní.
 - c) Poraněného trenéra ošetřuje Jarmila, následně odchází.
23. Chalupa, dvorek
- a) Tereza se schovává ve venkovní skříni, matka se jí snaží přemluvit, aby vylezla ven.
 - b) Jarmila se mezitím vrací k ohradě, odkud samostatně odvádí Buka do stáje.
 - c) Přichází domů pro knížku o koních a jde za sousedkou a Terezou, začíná číst o tréninku, který by mohla Tereza využít, aniž by na divokém koni jezdila.
24. Chalupa; dvorek – posun v čase (večer)
- a) Záběry na přírodu a koně.
 - b) Během Jarmilina čtení, Tereza vytáhne ruku a prahne po knížce.
 - c) Matka se sousedkou se přesouvají do chalupy, kde vedou dialog. Matka Terezy touží po lázních, následně přichází Tereza a spolu s matkou odcházejí do svého domu.

Další den

24. Chalupa; dvorek (hudební podkres Cirkusu Ponorka)
- a) Jarmila, Tereza a Karel natírají prkna.
 - b) Tereza se pouští do tréninku, je zachycena napříč změnám v počasí; Tereza trénuje v mlze, dešti, po večerech i ve větru.
 - c) Pobízí matku k vyfotografování Jarmily, protože se usmívá.
 - d) Dešť? Jarmila při krmení koz slyší Terezu, jak mámě opakuje, že do lázní nechce.

Další den/střih

25. Chalupa; dvorek
- a) Jarmila se sousedkou pijí kávu a sledují Terezu s Bukem, Jarmila navrhuje, že se o Terezu postará v matčině nepřítomnosti.
 - b) Matka dává Jarmile důležité informace o Tereze a její medikaci,
 - c) Jarmila telefonuje s Tamarou, za oknem vidí loučení se matky s dcerou, která následně odjíždí do lázní.
26. Výběh (Hudební podkres Cirkusu Ponorka)
- a) Tereza ustavičně cvičí s Bukem
 - b) Jarmila nabádá Karla, aby příležitostně pohlídal Terezu, když vaří.
 - c) Změny počasí, Tereza trénuje v mlze i v dešti.
 - d) Všichni tři společně večeří, následně Tereza odchází domů, Jarmila ještě pozoruje, jestli se vedle svítí.

Další den

27. Les; Jarmila s Terezou vedou dialog, zatímco Buko jde v popředí s Karlem, baví se o strachu, cestou si Jarmila vymkne kotník, nazpátek tak jede na koni.

28. Chalupa, večer; Tereza je u Jarmily doma a tvoří si svoje sešity emocí, má zde vyfotografované obrázky svých blízkých, které analyzuje. Jarmila ve svých fotografiích spatřuje i svou usměvavou fotku.

29. Chalupa

- a) Záběry na ranní krajinu, Jarmila vychází ven, přivítat se s oběma dětmi.
- b) Tomáš poprvé vidí koně, hned se projíždí a přemlouvá i sestru, která nakonec svolí.
- c) Tereza je jejich přítomností znervózněna a odchází pryč.
- d) Jarmila na hřbet koně také sedá.

30. Chalupa

- a) Kuchyně, společná večeře; Tamara vyčítá matce příležitostné projížďky na koni.
- b) Jarmila uspává vnučky, zatímco slyší, jak se o ní baví její děti, jejich interakci přerušuje a obviňuje je, že to oni ji naučili se všeho bát.

Další den

31. Jarmila nechává děti na chalupě a odjíždí pryč. (hudební doprovod)

32. Hřbitov; Jarmila jde k hrobu manžela a tragikomicky tu popíjí láhev vína.

33. Chalupa; děti s vnučaty tu chystají oslavu pro matku, zároveň mají obavu, kde je.

34. Hřbitov, Jarmila zvoní telefon, který ignoruje a popíjí víno, následně se pěšky vrací domů, celá od vína, jde se osprchovat.

35. Oslava, dvorek

- a) K paní Vondrové a dětem se přidává rozzářená Jarmila a začíná společná oslava.
- b) Jarmila před všemi čte dopis od manžela, následně dostává dárky od rodiny a přátel.
- c) Tamara s Jarmilou jdou společně do kuchyně, kde si povídají o dopise.

36. Tma; venku všichni zúčastnění ukazují Jarmile překvapení, které si připravila Tereza. Předvádí nacvičenou etudu s Bukem, který je oblepený svítícími tyčinkami, na závěr oslavy všichni tančí u ohně (hudba je podbarvená písní od Dvořáka).

37. Noc, Jarmila nemůže spát, rozhodne se pro večerní projížďku, kůň se v lese poleká a Jarmilu shazuje, ta leží nehybně, ale při vědomí na zemi.

Další den

38. Tamaru probudí Buko, který volně běhá po dvoře, matka není k nalezení.

39. Les;

- a) Děti, vnučata a Karel se pomocí GPS vydávají hledat Jarmilu.
- b) Kůň se poleká ve stejných místech, kvůli zvukům igelitového sáčku. Opětovně se řeší strach.
- c) Úspěšně objevují Jarmilu.

40. Záběr na koně

41. Nemocnice; Tamara s dětmi a Tomášem jdou navštívit Jarmilu.

42. Tamara s Jarmilou odváží koně na nové místo.

43. Chalupa (hudba, melodie)

- a) Tamara odjíždí pryč, loučí se s Karlem.
- b) Tereza chce po matce poníka.
- c) Jarmila odpočívá s pohmožděninou nohou.

T – Závěrečné titulky

Příloha 2 – Segmentace filmu *Spolu* (2022)

Segmentace filmu *Spolu*

T – Úvodní titulky

1. Bytová jednotka

- a) Jsme seznámeni s Ivanou a Michalem, jejím dospělým synem s postižením, který si hraje s autíčky.
- b) Michal z okna spatřuje svou sestru Terezu, matka ho posílá pryč pro nákup, varuje ho před prodáváčem Špačkem, posílá ho do jiného obchodu.
- c) Do bytu vstupuje Tereza, která matku i bratra neviděla dva roky, následuje vyostřený dialog mezi matkou a dcerou.

2. Město; Michal nás seznamuje s cestou do obchodu a jeho oblíbenými lokacemi; rušnými silnicemi, hřištěm, kde cvičí ženy, a především zahradním domečkem, kam se ukrývá a vylepuje obrázky automobilů.

3. Bytová jednotka; Tereza se chce nastěhovat zpět, protože se rozešla s přítelem.

4. Obchod u Špačka; Michal jde kolem obchodu, dostává se s prodáváčem do konfliktu, říká mu, že ho matka nemá ráda, prodáváč na Michala posílá svého psa, Michal utíká.

5. Bytová jednotka

- a) Pokoj Michala, všude jsou autíčka a plakáty automobilů, matka s Terezou zde povlékají peřiny, navazují bližší kontakt, řeší Terezin rozchod.
- b) Do jejich debaty náhle vstupuje Michal, který je rozrušen, vyhledává okamžitou přítomnost matky, která se ho snaží uklidnit a upozornit na to, že Tereza má auto.

6. Ulice před bytem; Tereza ukazuje Michalovi své auto, do kterého si následně i vlezou.

7. Bytová jednotka

- a) Obývací pokoj; matka s Terezou sledují televizi a popíjejí víno, před nimi sedí Michal, který si hraje s automobilovou dráhou.
- b) Kuchyně; společná večeře Michala popadne afekt, že jsou všechny špagety polámané, začne je brát do rukou a házet je Tereze na talíř.
- c) Obývací pokoj; matka s Michalem stírají los, dostávají se do konfliktu kvůli ztrátě peněz z nákupu, Tereza odchází na schody před byt, chce ji kontaktovat bývalý přítel. Los výherní není, Michal chce, aby ho Tereza vykoupala.
- d) Koupelna; Michala nakonec koupe matka ve vaně, kde si hraje s bublinami.
- e) Ložnice; Michal si vyžádá, aby mu jeho oblíbenou knížku přečetla Tereza, vyjadřuje radost nad tím, že se sestra vrátila, ukazuje ji rodinné album, chybí v něm její fotky.
- f) Matka jde zkontrolovat sourozence, kteří u knihy usnuli.

6. Bytová jednotka – další den

- a) Matka s Michalem se loučí s Terezou, která odchází do práce, Michal se ptá matky, jestli se vrátí i jejich otec, Tereza zpraží matku, která se k poznámce staví neutrálně.

7. Telefonická společnost; Terezino zaměstnání, obdrží puget od bývalého přítele Marka, kterému volá a domlouvá si s ním schůzku.

8. Bytová jednotka

- a) Obývací pokoj; matka s Michalem tráví volný čas, společně luští křížovku. Michal chytí záchvat, při zmínce o Tereze a odchází do svého pokoje.
- b) Ložnice; Michal sedí na posteli a svírá fotografii neznámého závodníka (považuje ho za otce), vyčítá matce, že nemá Terezu ráda.

- c) Balkon; Matka zalévá květiny, slyší bouchnutí dveří a vidí odcházejícího Michala, na kterého křičí a vybíhá z bytu za ním.
9. Park; Tereza má domluvenou schůzku s přítelem Markem, baví se o dětech, po kterých Tereza netouží. Zvoní ji telefon, volá její matka a odchází.
10. Policejní stanice; setkání matky s Terezou, sdělují si informace o Michalovi, jedou domů.
11. Bytová jednotka
- Chodba; matka začíná konflikt s Terezou, že se vůbec neměla vracet, Tereza ji oponuje, že bratr patří do ústavu.
 - Do sporu přichází Michal, který překvapuje matku s kabelkou, kterou si přála.
 - Ložnice; Tereza si ve vzteku balí věci, které vzápětí odhazuje a rozbřečí se.
 - Koupelna; matka koupe Michala, povídají si.
12. Bytová jednotka – další den
- Kuchyň; matka s Michalem snídají, Tereza pospíchá do práce, nemůže najít klíčky od auta, po jejím odchodu matka zjišťuje, jestli je nevzal Michal.
13. Procházka; matka s Michalem se procházejí po městě, parku, společně nakupují. Před bytem Michal prosí matku, že si ještě koupí lízátko a odchází pryč.
14. Parkoviště; Michal vzal klíčky od Terezinyho auta, do kterého si sedá a bourá auto před ním, auto zamkne a utíká pryč.
15. Markův byt; Tereza se miluje s přítelem, ten se jí snaží přemluvit, aby se vrátila zpátky, nakonec ji odváží za matkou a bratrem. Tereza před bytem spatří nabourané auto, Michal se na ni dívá z okna a schovává se do postele.
16. Bytová jednotka
- Pokoj; Tereza se vrhá po Michalovi, křičí na něj, bere mu jeho hračku autíčka, kterou ničí, konfrontuje ho se smrtí otce.
 - Kuchyně; rozhovor matky s Terezou, opět se dostávají do slovní rozepře, Tereza matce vyčítá nedostatek lásky k ní, Michala by umístila do ústavu.
 - Ložnice; Michal pozoruje Terezu, jak se převléká, nechal ji na posteli fotoalbum. V něm chybí její fotografie z dětství, které chtěla matka vyhodit, ale Michal je ukryl. Specificky ji ukazuje její fotografii s krátkými vlasy.
17. Bytová jednotka – další den
- Pokoj; Tereza se probouzí, nad ní stojí Michal s nůžkami a kouskem jejich vlasů. Nakonec si je zkrátí sama.
 - Kuchyně; matka je naštvaná na Michala, přichází usměvavá Tereza, která bere bratra s sebou do práce, matka je překvapená.
18. Telefonická společnost; Tereza nechává bratra na starost sekretářce, mezitím někam telefonuje.
19. Bytová jednotka; matka je sama doma zpočátku uklízí, nudí se, nakonec relaxuje.
20. Telefonická společnost; Michal vše opakuje po pracovnících, narušuje jim chod práce.
21. Bytová jednotka
- Matka vrací Tereziny fotografie zpět do alba, luští křížovky, přijíždí Tereza, která ji sděluje, že Michal je u kolegyně. Nabízí matce společně strávený den, jdou k holiči.
 - Michal je zpátky doma, nadšeně vypráví o svém odpoledni, všimne si změny barvy vlasů u své matky a popadá ho záchvat. Chce, aby měla původní, je na ni naštvaný.

- c) Kuchyně; matka mluví s Terezou, která má před sebou dokumenty, o kterých tvrdí, že jsou na hypotéku, vyžádá si její podpis, ztrhaná matka jí ho dává a jde si lehnout.

Další den

22. Parkoviště; Tereza se miluje s Markem, stále ji přemlouvá k návratu.
23. Bytová jednotka; matka si odbarvuje hlavu, Michal ničí svetr, který pletla, dostávají se do konfliktu. Michal chce odejít, matka je v záchvatu slz, kdy mu v odchodu nebrání.
24. Město, Michal odchází pryč, dostává se do rozepře s prodavačem Špačkem, který mu nadává, Michal vyhazuje věci z regálu, nakonec se schovává v parku v zahradním domečku.
25. Ulice; Tereza přijíždí domů, matka jí sděluje, že se Michal ztratil, sestra ho jde hledat.
26. Park; Tereza nachází Michala na jeho oblíbeném místě a vede ho pryč.
27. Bytová jednotka;
a) Kuchyně; Tereza přichází sama, vede dialog s matkou, ta jí sděluje příčinu Michalova postižení, kdy vzniklo pádem ze schodů, při kterém Michal bránil matku před násilnickým otcem, který zraněním podlehl. Tereza je v šoku.
b) Pokoj; Tereza leží v posteli, jsou slyšet hlasy z minulosti, které reflektují předchozí zmíněné informace.

Další den

28. Ulice; matka s Terezou vylepují plakáty, Tereza se přiznává k tomu, že ví, kde Michal je a nastupují do auta.
29. Ústavní zařízení
a) Michal tu kreslí auto, sestřička ho chválí a dává mu lék.
b) Přijíždí auto, ve kterém zůstává Tereza, matka běží dovnitř za Michalem, chce si ho vzít domů, v čem jí zabraňuje zdravotní sestřička.
c) Kancelář, zdravotní sestřička ji seznamuje s administrativou, ukazuje ji smlouvu, ve které matka převedla opatrovnictví syna na dceru, poznává dokument, který ji dala falešně podepsat Tereza.
d) Schodiště; zde se matka skácí, zdravotní sestřička jí sděluje, že Michala získá během několika týdnů, kvůli administrativním dokumentům, nakonec pěšky opouští ústav, Tereza odjíždí pryč autem.
30. Park; matka vylepuje Michalovy oblíbené fotografie aut v zahradním domečku, přichází k ní Tereza s omluvou.

Posun v čase

Bytová jednotka

- a) Balkon; Michal vyhlíží příjezd Terezy a Marka, slaví narozeniny.
b) Kuchyně; popíjí s matkou kávu, má strach, že Tereza nepřijede, chytá záchvat, nakonec se objeví. Obě ženy mu gratulují a Michal dostává identická autíčka. Dochází ke smíření mezi matkou a dcerou. Tereza si hraje s Michalem a s autíčky.

T – Titulky (jména herců)

Poslední scéna; parkoviště; Michal s Markem trénují řízení.

T – Závěrečné titulky

Spolu

David Laňka, Martin Müller

VÝUKOVÉ MATERIÁLY

2

I – ÚVOD

I – ÚVOD

OBSAH

ÚVOD 2-5

- Úvod k filmu – Filmová výchova str. 2
- Základní informace – Plakáty str. 3
- Charakteristika a synopse str. 4-5

FILM 6-9

- Kontext str. 6-7
- Autor: filmař, umělec, tvůrce str. 8-9

ANALÝZA 10-18

- Rozdělení filmu na kapitoly str. 10-13
- Filmový styl str. 14-15
- Postavy str. 16
- Analýza... filmového obrazu str. 17-18

SOUVISLOSTI 19-23

- Podobnosti s dalším českým filmem str. 19
- Kritické přijetí: Nepřesné informace z oblasti speciální pedagogiky str. 20
- Metodické návrhy pro práci s filmem str. 21-23

FILMOVÁ VÝCHOVA

Prostřednictvím filmové a audiovizuální výchovy můžeme žáky a studenty poutavě edukovat způsobem jim nejbližším. Médium nabízí bohaté výpovědi na nejrůznější společenská témata, která se dotýkají každého z nás. Díky nim můžeme pozitivně ovlivňovat společnou diskuzi ve třídě.

Tento metodický materiál vybízí k otevřenosti a zároveň kritičnosti vůči filmu. Jedná se o analýzu nejen z hlediska výtvarného umění, ale rovněž se dotýká oboru speciální pedagogiky. Současné školství v ČR má nastavenou inkluzi, tedy společné vzdělávání všech. Tato problematika se tak dotýká každého učitele, žáka či studenta, který má ve své třídě spolužáka s menšími či většími obtížemi. Z toho důvodu je na obou stranách důležitá informovanost a vzájemný respekt. Zároveň je součástí průřezového tématu Multikulturní výchova.

Cílem je vnímat obrazy snímku, jakým způsobem mu rozumíme, co nám předává a jak ho můžeme kriticky reflektovat. Film funguje jako nástroj pro prozkoumávání nejrůznějších oblastí, kterým se snažíme porozumět a aktivně s nimi pracovat.

Autor:

Bc. Pavlína Koberová

Poděkování:

Mgr. MgA. Markétě Magidové Ph.D., MgA. Jirěmu Forejtovi Ph.D. a Evě Spilkové
Tereze Švábové a Pavlu Švejdivi z volnočasového centra NAUTIS

Copyright a inspirační zdroj: CinEd

ÚVOD K FILMU

Snímek *Spolu* vychází z francouzské divadelní hry *Ensemble* od dramatika Fabia Marry. Autor hry (jež je zároveň protagonistou postavy s poruchou autistického spektra) získal za svůj úspěch Molièrovu cenu (Les Molières) v kategorii Objev roku pro mladého herce. Hra se úspěšně adaptovala i ve Španělsku, Itálii a Německu. Marra vybízí publikum k prozkoumávání normality a rodinného přijetí.

Spolu (2022) je filmový příběh, který nahlíží na osudy tří protagonistů – matky, která žije se svým synem s postižením a její dcery Terezy, která se po dvou letech vrací zpátky ke své rodině. Díky tomu vznikají dramaticky vypjaté situace, při kterých jsou diváci svědky napínavých, ale i tragikomických okamžiků.

Samotný film možná nikdy nebude umístěn na předních příčkách filmografie na našem území, nicméně přináší důležité téma společného soužití člověka s postižením a jeho efektem na rodinné příslušníky a další osoby.

ZÁKLADNÍ INFORMACE

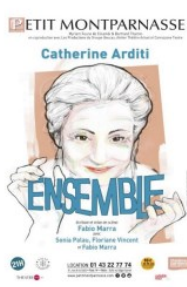
Země původu: Česká republika
Stopáž: 1 h 58 min
Formát: barevný – DVD
Světová premiéra: 29. září 2022

Režie: David Laňka, Martin Müller
Asistenti režie: Jan Kovalák, Lenka Heldiová
Scénář: David Laňka, Martin Müller, Fabio Marra (francouzská divadelní hra)
Producenti: David Laňka, Martin Müller, Kateřina Dušková, Jiří Dušek
Produkce: Kateřina Polívková, Karolína Fialová
Hudba: Sven Mikkelsen
Kamera: Václav Tlapák
Střih: Lenka Gmitrová
Zvuk: Tomáš Oramus, Anna Jesenská
Výprava: Barbora Kočíčková, Adriana Henzlová

Hrají:
 Štěpán Kozub (Michal), Veronika Žilková (Ivana), Kamila Janovičová (Tereza), Marek Němec (Marek), Václav Kopta (prodáváč), Kristýna Ryška (zdrav. sestra), Martina Babišová (marketérka), Marianna Polyaková, Radim Jíra, Adam Šrámek

Český plakát k filmu

Francouzský plakát k divadelní hře

Francouzský program k divadelní hře

Rodinné vztahy

Normalita

Postižení ve filmu

PAS

Automobilové přechody

Tereza: „A bere něco?“

Matka: „Ne, proč?“

Tereza: „Protože je nemocnej.“

Matka: „Nemá ani horečku ani chřipku. Není nemocnej.“

CHARAKTERISTIKA

RODINNÉ VZTAHY

Na tomto záběru si můžeme všimnout ústřední trojice – (zleva) dcera Tereza, matka Ivana a v popředí syn Michal. Napříč celým snímkem rezonují právě jejich rodinné vztahy, ať už mezi matkou a jejími dětmi nebo sourozenci navzájem. Veškeré interakce mezi nimi střídají dramatické příčiny a následky, které neustále gradují v bouřlivých dialogích.

NORMALITA

Téma normality je prozkoumáváno u originálního autora francouzské divadelní hry Fabia Marry *Ensemble*. Co to znamená být normální? Co je bráno jako normální a co překračuje hranice? Obzvlášť když se jedná o člověka s postižením, konkrétně s PAS, pro kterého je naopak "nenormální" náš svět. Divadelní hra i film se obrací k uchopení normality intaktní společnosti a také toho, zdali jsme schopni přijmout odlišnost.

PAS (Poruchy autistického spektra)

Poruchy autistického spektra je celý název pro toto všeprostopující vývojové postižení. V současné době se jedná o handicap, s výskytem mezi 1,5 – 2 % v ČR (1500-2000 dětí). Zjednodušený název "autismus" je nepřesný, protože nepojímá všechny tyto poruchy, které

mohou být dílčí nebo naopak úplné. Zpravidla se setkáváme s tzv. autistickou triádou, která narušuje oblasti sociální interakce, komunikace a chování. Snímkem se nesou všechny tyto sféry, se kterými pracuje postava Michala ztvárněná hercem Štěpánem Kozubem.

POSTIŽENÍ VE FILMU

Ztvárnění zdravotního postižení není v českém filmu ničím novým. Naopak můžeme vyzdvihnout několik českých filmů, které zaznamenávají problematiku sluchového postižení (např. *Minulost* (1998), *Pupendo* (2003), *Hlučné dny* (2019)) nebo mentálního postižení (př. *Fany* (1995), *Návrat idiota* (1999), *Václav* (2007)). Klíčové je hledat odpovědi na otázky, zdali je filmové zobrazení autentické a nedopouští se žádných nepřesností či předsudků.

AUTOMOBILOVÉ PŘECHODY

Prostřednictvím modelů autíček, plakátů s automobily i reálnými vozidly jsou propojovány jednotlivé obrazy. Kromě vizuální stránky se zapojuje i zvuk (troubení, verbální napodobování zvuků aut). Důvodem je obliba postavy Michala těmito dopravními prostředky, jež vidíme napříč celým snímkem. Malá autíčka slouží také jako důležité rekvizity, se kterými hlavní herec pracuje.

SYNOPSIS

Spolu (2022) je drama o rodinném soužití matky Ivany a jejího dospělého syna Michala, který má poruchu autistického spektra. Do jejich života se po dvou letech náhle vrací dcera Tereza, která od rodiny odešla a přerušila s nimi kontakt. Důvodem návratu je její rozhodnutí s přítelem, kdy hledá útočiště a zároveň se pokouší o „slepení“ vztahů s rodinou. To se příliš nedaří, a dochází k dramaticky vyostřeným situacím. Tereza těžce snáší Michalovy projevy chování a zároveň má pocit nedostatku lásky ze strany matky, která se permanentně stará o syna. Rozhodne se k radikálnímu kroku, kdy obelstí matku a umístí bratra do ústavního zařízení. Během bratrova odloučení se od matky dozvídá překvapivé informace, že Michalovo postižení vzniklo při pádu ze schodů, když bránil matku před násilnickým otcem, který pád nepřežil. Tereza, i díky tomuto sdělení, prozrazuje matce, kde se Michal nachází a ta okamžitě jede za ním. Po dlouhých administrativních peripetiích je opět Michal doma se svou mámou. Chystá oslavu synových narozenin a čekají na Terezu, která se navrátila ke svému příteli a společně přijíždí na oslavu. Dochází tak do jisté míry ke smíření a upevňování rodinných vztahů.

II – FILM

KONTEXT:

ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ V ČESKÉ KINEMATOGRAFII

V české kinematografii můžeme nalézt řadu snímků se zdravotním postižením, především na sklonku minulého století. Problematika lidí s PAS by nejvíce spadala do filmografie zachycení mentálního postižení (dříve sem diagnostiky spadala i PAS). Mezi takové filmy patří např. *Fany* (1995), *Návrat idiota* (1999), *Václav* (2007) anebo novější *David* (2015).

Všimněte si, že ač mluvíme o "novější" kinematografii, nejmladší film z výše uvedených je skoro dekádu starý. Jedinec se zdravotním postižením figuroval v českém uměleckém prostoru spíše jako karikaturní prvek nebo katalyzátor napínavých (spíše negativně) vykreslených scén. Tyto pokusy byly někdy zobrazeny komediálně, aby dosáhly uvolnění dramatického napětí.

Tato vyobrazení bývají v některých případech značně poupravena a v očích diváka tak mohou vznikat určité stereotypy. Filmaři jistým způsobem ovlivňují naše myšlení a dokážou díky svým postavám a filmovému stylu vyvolat strach, soucit, ale i nenávisť.

Martha Issová ve snímku *Buko* (2022) hraje ženu s Aspergerovým syndromem

Proto je tak důležité, aby nedocházelo k šablonovitému vykreslení, které se pro diváka může stát realitou.

Současná doba však přináší rostoucí senzitivitu a snahu filmařů normalizovat zpracovávání minoritních skupin (včetně zdravotního postižení) do svých filmů. O tom vypovídají nejnovější filmy s tematikou PAS; *Buko* (2022), *Spolu* (2022) nebo chystaný snímek *Karavan* od Zuzany Kirchnerové, která se rozhodla obsadit dítě se skutečným handicapem.

FILMOVÝ AUTISMUS VE SVĚTĚ

Typickým příkladem vyobrazení poruchy autistického spektra (PAS) je americký snímek *Rain Man* (1988) jež se zapsal do povědomí všech lidí. Raymond (Dustin Hoffman) tu vystupuje jako dospělý muž, ke kterému přichází jeho bratr Charles (Tom Cruise). Ten zjišťuje, že ač je jeho bratr na první pohled zvláštní, má neuvěřitelné matematické schopnosti. Proto se rozhodnou k obehřávání hazardových casin.

Právě tento film většinou utváří názor společnosti, když se řekne „zobrazení autismu ve filmu“. Nicméně i tento snímek zasel semínko jednostranných informací svým divákům. Díky popisu Raymondovi „super-schopnosti“ v číslech dochází k jistému nadnesení postavy. Divákové je sice

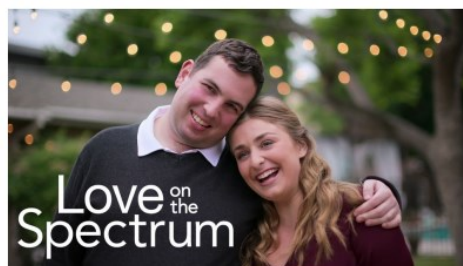
Filmový plakát *Rain Mana* (1988)

představen handicap postavy, ale může mít pocit, že každý autista má nějaký talent, což se mnohdy neslučuje s každodenní realitou.

Pro americkou populaci se již postava s PAS stává součástí popkultury a jejich reprezentace skutečně vzrůstá. Důkazem toho je řada filmů, jako např. *Jmenuji se Sam* (I Am Sam, 2001), *Luke a jeho příběh* (The Story of Luke, 2012), *Jack of the Red Hearts* (2015). Ale také seriálů, př. *Atypický* (Atypical (2017–2021) a *Dobry doktor* (The Good Doctor, 2017–2024). Lidé s PAS se stávají i součástí sitkomů a reality-show např. *Láska ve spektru* (Love on the Spectrum (2024)), kde si účastníci s autismem hledají lásku.

Pozadu není ani kinematografie mimo Spojené státy americké. Za zajímavé počiny můžeme považovat evropské snímky z posledních let. V Německu to jsou *Vikendovi rebelové* (Wochenendrebellen, 2023) ve Francii například *Výjimeční* (Hors normes, 2019).

Pro filmovou edukaci je rovněž vhodné zmínit australský animovaný snímek *Mary a Max* (Mary and Max, 2009). Film ukazuje korespondenci mezi malou holčičkou a dospělým mužem s Aspergerovým syndrom, divákovi nenásilnou formou prezentuje jejich strasti i radosti.

Láska ve spektru: USA (2022)

Mary a Max (2009)

AUTOR: FILMAŘ, UMĚLEC, TVŮRCE

FABIO MARRA

Autorem divadelní hry *Ensemble* je francouzsko-italský dramatik, herec a režisér Fabio Marra (*1984). V rodné Neapoli režisérsky zpracoval a debutoval několika krátkými hrami. V roce 2005 se přestěhoval do Paříže, kde se začal angažovat jako herec i režisér a v roce 2007 zde založil divadlo Carrozzone Teatro. Řada jeho tvůrčích představení několikrát absolvovala turné po celé zemi. V roce 2012 Marra absolvoval tvůrčí pobyt v pařížském divadle Théâtre Le Lucernaire, kde vytvořil řadu divadelních představení. V současné době stále aktivně publikuje další hry (poslední je z roku 2024) a byl přitomen u natáčení české filmové adaptace *Spolu* (2022), jenž vychází z jeho hry *Ensemble*.

Právě prizmatem ironie zkoumá ve své tvorbě témata, kterým se ze strachu nebo prostě z neznalosti obvykle vyhýbáme.¹

Marra zkoumá složitost lidských vztahů a vlastností, příležitostně začleňuje minoritní skupiny. O tom vypovídá jeho výčet her, kam patří např. *La naïve* (hra o ženě starající se o rodinu), *Rappelle-toi* (hra o síle paměti, křehkosti identity a Alzheimerově nemoci), *Dans les chaussures d'un autre* (zkoumání identity jedince) a *Allegro ma non troppo* (hra o emigraci a odchodu).

V roce 2015 napsal a režíroval hru *Ensemble* (*Spolu*), kterou představil v pařížském divadle Théâtre du Petit Montparnasse. Hra získala značná ocenění a byla uvedena do několika zemí a přeložena do devíti jazyků. O dva roky později získal za svůj herecký výkon

cenu Molières a stejně tak i představitelka matky Isabella (Catherine Arditi).

Marra prozkoumává téma normality, co je v současné době bráno jako norma, a co je za hranou? Co to znamená být normální? Jak dokážeme přijmout odlišnost? Téma je zkoumáno v celé hře prostřednictvím ústřední trojice. Podobný dialog mohou diváci sledovat ve francouzské hře i českém filmu (viz. str. 4):

Sandra: *Michele je nemocnej, mami.*

Isabella: *Ne, Michele nemá ani horečku, ani chřipku. Není nemocnej.*

Sandra: *Je mentálně nemocnej, tady nemá co dělat.*

Isabella: *Nech ho být. Michele je v pořádku.*

Z výše uvedeného dialogu si můžeme všimnout originálních jmen, které si česká verze upravila. Základní dějová linka sleduje totéž – soužití matky Isabella a jejího syna s autismem Michela. Do toho vstupuje Isabellina dcera Sandra.

Fabio Marra (vlevo) jako herec v divadelní hře *Ensemble* (2015)

¹ citace z Marrovy biografie (Fabio Marra - biographie. Online. Dostupné z: <https://www.fabiomarra.com/biographie/>. [cit. 2024-05-01].)

DAVID LAŇKA a MARTIN MÜLLER

David Laňka a Martin Müller jsou naopak čeští autoři a režiséři, kteří se ujali přenesení Marrovi dramatisace na filmová plátna. Do jisté míry si některé dějové linky upravili (např. v Marrově hře se dcera vrací, aby pozvala matku na svatbu, v české adaptaci se dcera vrací po rozchodu).

David Laňka (*1974) vystudoval tvorbu textu a scénářů na Konzervatoři Jaroslava Ježka. Začal psát filmové a hudební recenze do tisku, a později se začal angažovat i v oblasti hraného filmu. Klíčové pro něj bylo setkání s kameramanem a režisérem Martinem Müllerem (*1986), který vystudoval filmovou školu ve Zlíně. Jejich spolupráce začala v roce 2017 tvorbou pro televizi, později se začali angažovat v dalších projektech, včetně celovečerních snímků.

Režisérské duo Martin Müller (vlevo) a David Laňka

SPOLEČNÁ KINEMATOGRAFIE**Filmy**

Poslouchej (2019)

Spolu (2022)

Krátkometrážní snímky

Svědomy (2018)

Ve skříni (2019)

Počady

Do kraje (2017)

Jak to lítá na letišti (2020)

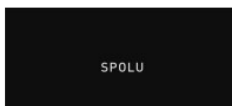
„Film *Spolu* je rodinný film o rodině, která se snaží být spolu, ale moc jí to nejde.“ – Martin Müller (2022)

Zajímavostí je, že originální autor Fabio Marra se přímo setkal s Davidem Laňkou i Martinem Müllerem, a to přímo na natáčení filmu *Spolu* (2022) v České republice.

III – ANALÝZA**ROZDĚLENÍ FILMU NA KAPITOLY**

Následující rozdělení filmu na kapitoly nám poskytne praktický nástroj, jak se snaže ve filmu orientovat.

Snímku dominují tři hlavní postavy, které budou popisovány svými křestními jmény – matka Ivana, dcera Tereza a syn s poruchou autistického spektra Michal.

1 – Úvodní titulky (00:00 až 00:27)

2 – Záběry z domova, Michal si hraje se svou sbírkou automobilů, zatímco ho matka napomíná (00:28 až 00:54)

3 – Společný dialog mezi matkou a synem, domlouvají se na nákupu, Michal za okny zpozoruje sestru Terezu (00:55 až 02:56)

4 – Michal mává sestře, která zůstává zavřená v autě (02:57 až 03:20)

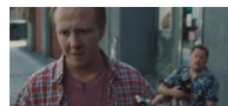
5 – Tereza se vrací po dvou letech k matce, od které dostává facku, je po rozchodu s přítelem a hledá bydlení (03:21 až 06:52)

6 – Michal se toulá po okolí, pozoruje cvičící dívky, schovává se v domečku na hřišti (06:53 až 09:16)

7 – Matka s Terezou vedou dialog o svých životech (09:17 až 10:16)

8 – Michal se dostává do slovní přestřelky s prodáváčem Špačkem, který na něj pošle psa a prchá domů (10:17 až 11:19)

9 – Do citlivé debaty mezi matkou a dcerou náhle vstupuje vyplašený Michal (11:20 až 13:57)

10 – Michal je uklidněn Tereziným autem, do kterému mu sestra dovoluje vlézt, sama vybaluje zbytek věcí (13:58 až 15:17)

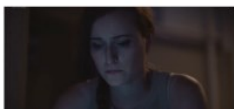
11 – Všichni tři se nacházejí zpátky v bytu, Tereza s matkou si povídají o Michalovi, který si hraje s autíčky (15:18 až 16:16)

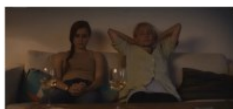
12 – Společná večeře, Michala popadne záchvat, že nejsou stejně dlouhé špagety, hází s nimi (16:17 až 18:00)

13 – Matka se synem luští los, následně ho obviňuje z toho, že vzal peníze (18:01 až 19:14)

14 – Tereza odchází ven na vzduch, volá ji bývalý přítel, telefon nezvedne (19:15 až 19:46)

15 – Vrací se zpátky, Michal jí prosí o vykoupení, nakonec mu asistuje matka (19:47 až 21:49)

16 – Michal se schází s Terezou v pokojíčku a přeje si, aby mu četla jeho oblíbenou knížku, ukazuje jí společné fotografie z dětství (21:50 až 24:59)

17 – Matka sklízí byt, kontroluje své děti, které usnuly a sama si jde lehnout (25:00 až 26:44)

18 – Druhý den ráno, rodina společně snídá, Tereza pospíchá do práce (26:45 až 27:14)

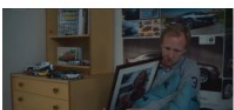
19 – Michal si myslí, že když se vrátí Tereza, vrátí se i otec, Tereza zpraží matku, která se k poznamce staví neutrálně (27:15 až 29:14)

20 – Příchod do práce, Tereza dostává květiny od přítele a kontaktuje ho (29:15 až 30:34)

21 – Domov, Michal si hraje a matka plete, společně pak luští křížovky, dochází k roztržce kvůli Tereze (30:35 až 34:51)

22 – Michal je naštvaný na matku, objímá obraz závodníka, kterého považuje za otce (34:52 až 35:27)

23 – Vzápětí prchá z domova a matka ho hledá (35:28 až 37:42)

24 – V parku se Tereza schází z přítelem, do toho jí volá vyděšená matka, že se Michal ztratil (37:42 až 40:04)

25 – Matka s dcerou se scházejí na policejní stanici, poté jedou domů, kde ji matka osočuje, že se neměla vracet (40:05 až 43:28)

26 – Do jejich hádky náhle vstupuje Michal s novou kabelkou, kterou koupil mámě (43:27 až 44:27)

27 – Další den, Tereza pospíchá do práce a nemůže najít klíčky od auta, matka se s synem se jdou projít (44:28 až 48:09)

28 – Michal chce po matce ještě lízátko, je to záminka, aby mohl jít k Terezinému autu, od kterého vzal klíčky (48:10 až 51:05)

29 – Tereza se setkává s přítelem, následně objevuje naranžené auto (51:06 až 54:45)

30 – Vrhá se po Michalovi, ničí mu autíčko, matka je od sebe odtrhává (54:46 až 55:45)

31 – Matka se baví s Terezou, na bratra žárlí, chce ho dát do ústavu (55:45 až 58:25)

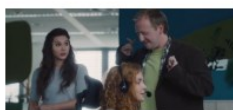
32 – Michal jí následně ukazuje staré fotky, chce vše vrátit do dob z dětství (58:25 až 01:01:43)

33 – Další den se Tereza probouzí s ostříhanou hlavou, Michal nad ní stojí s růžkami (01:01:44 až 01:03:23)

34 – Situace jí nevyvede z míry, naopak bere bratra do práce, matka je překvapená (01:03:24 až 01:06:10)

35 – V práci dává Tereza Michala na starost podřízeným, který narušuje chod jejich práce (01:06:11 až 01:11:34)

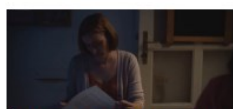
36 – Byt, matka si užívá chvíli klidu, vrací Tereziny fotografie do alba, dcera se vrací sama, Michal je u kolegyně (01:11:35 až 01:13:22)

37 – Obě ženy si užívají společně odpoledne, Tereza bere matku ke kadeřníkovi (01:13:23 až 01:14:04)

38 – Michal je zpátky doma, změna v matčiných vlasech se mu nelíbí (01:14:05 až 01:17:09)

39 – V kuchyni Tereza prostudovává dokumenty, dává je matce k podpisu (01:17:10 až 01:19:20)

40 – Tereza obnovuje vztah s přítelem, příslibuje mu opětovné nastěhování se zpátky k němu (01:19:21 až 01:20:19)

41 – Michal ve vztaku na matku ničí její pletený svetr, dochází k přestřelce a utíká pryč z domu (01:20:20 až 01:22:19)

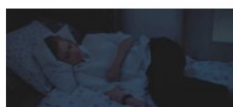
42 – Venku potkává prodáváče Špačka, dostává se s ním do konfliktu, nakonec se schovává do zahradního domku (01:22:20 až 01:24:05)

43 – Matka informuje Terezu o zmizení Michala, sestra ho najde a odvádí neznámému kam (01:24:06 až 01:26:34)

44 – Domů přichází sama, matka jí sděluje šokující příčinu vzniku Michalova postižení (01:26:34 až 01:30:16) – **kritická analýza**

45 – Tereza leží na posteli, jsou slyšet hlasy z minulosti (01:30:17 až 01:31:54)

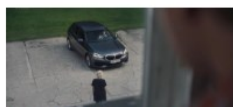
46 – Ráno, matka s Terezou vylepují plakáty se zmizením Michala, Tereza se přiznává ke svému činu (01:31:55 až 01:33:05)

47 – Obě ženy jedou do ústavu, kde je Michal, dovnitř jde jen matka, syna si nemůže odvést (01:33:06 až 01:37:23)

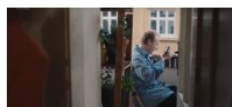
48 – Zdravotní sestra matku seznamuje se složitými administrativními záležitostmi (01:37:24 až 01:40:20)

49 – Nešťastná matka zanechává Terezu na místě a odchází pryč, obchází Michalova oblíbená místa (01:40:21 až 01:43:00) **hud. podklad**

50 – U domku na hřišti se setkává matka s Terezou, chtěla by vše napravit (01:43:01 až 01:43:25)

51 – Posun v čase: Michal si na balkoně hraje s autičky, vyhlíží Terezu, má obavu, že nepřijede (01:43:26 až 01:47:14)

52 – Propadá záchvatu, do toho přijíždí Tereza, dává bratrovi dárek – autičko, dochází ke smíření u všech postav (01:47:15 až 01:49:48)

53 – Titulky (01:47:15 až 01:50:19)

54 – Přidaná scéna. Přítel Terezy bere Michala na projíždku (01:50:20 až 01:51:04)

55 – Závěrečné titulky (01:51:05 do konce filmu)

FILMOVÝ STYL

Narace

Organizační struktura filmu je tvořena narativní formou a postupuje chronologickou volností s jednou scénou, ve které zaznívá zvukový flashback, tzn. divák i postava slyší hlasy, které nás obeznamují s minulostí.

Prostředí

Film pracuje s dramatickými dialogy ústřední trojice a pro jejich zázemí využívá bytovou jednotku jako základní prostředí. Mizanscéna nám postupně odkrývá všechny místnosti v bytě, ve kterém žije postava matky se synem Michalem, a kam se vrací i dcera Tereza. Toto prostředí je divákům ukázáno v úvodu i závěru celého filmu, kdy mohou přesně pozorovat vývoj děje.

Osvětlení

Scény z bytu jsou opeřeny o barevný tón, kdy je tmavé prostředí osvětleno žlutým světlem (např. z kuchyňského světla, domácí lampičky – **sekvence 11, 16, 17 a 44**), jež dodává snímku příjemnou

Ukázka filmového osvětlení pomocí žlutého světla (sekvence 17)

rodinnou atmosféru, právě ve chvílích, když si postavy spolu ve večerních hodinách povídají. Naproti tomu, když postavy opouštějí byt, využívá se přirozenost denního světla.

Ukázka dialogu mezi matkou a synem, kdy je využit protizáběr (tzn. vidíme celou postavu Michala a pouze část postavy matky, která ho sleduje, **sekvence 27**)

Kamera

Práce kamery se soustředí na tzv. *americké plány*, kdy hlavní trojici je snímána od kolen nahoru. Výjimku tvoří dialogy mezi postavami, ve které tvůrci uplatňují záběry s protizáběry, kdy vidíme návaznost mezi diskutující postavou a částí druhé postavy. Kamera je rovněž statická, s minimem pohybů, jež dává vyniknout především postavě Michala, která má příležitostné tiky a jsou tak dobře zaznamenané.

Střih

Laňka i Müller využívají percepční role, tedy záměrné ovlivnění diváka, aby si všiml scén, které budou důležité pro další chod děje (např. Michalův oblíbený zahradní domek, o kterém ví divák, i postava Tereza, která ho zde později v ději nachází). Tzn. že divák

mohou některé věci předpovídat. Podobným vzorcem pracují s dialogy postav, kdy jejich pronesené poznámky hrají později v ději významnou roli v jejich činech.

Hudba

Filmové dílo pracuje také s hudbou, jedná se především o napínavé scény, kdy se Michal chystá něco provést. Jednoduché melodie tak návodně pomáhají divákům očekávat napjatou situaci. Podobně tomu je v dojemných a vypjatých scénách, kdy jsou v několika sekvencích slyšet pomalé klavírní tóny. Jen jednou v celém snímku zazní celá píseň (**sekvence 49**), která je doprovodem k situaci, když je Michal umístěn do ústavu a nešťastná matka odchází pryč. V tomto případě dokáže hudba umocnit emocionální charakter filmu a přenést vzájemný stesk postav na diváka.

Záběr na postavu Michala, který zcizil Tereziny klíčky od auta (**sekvence 28**), v pozadí je slyšet hudební podklad (pravidelné tóny), který divákům prozrazuje, že se chystá něco provést

POSTAVY

Michal, postava s PAS (Obr. 1)

„Paradoxně on (pozn. postava Michala) je tím jediným vztahově čistým článkem. Tak jak se lidé chovají k postavě Michala, tak taková ti lidé opravdu jsou.“ – David Laňka (2022)

Postava Michala mentálně působí jako malé dítě, ale zároveň v některých pasážích sklouzává k jistému emocionálnímu uvědomění (např. řekne Tereze, že jí má rád, naopak osočuje matku z nedostatku lásky k ní). Toto pnutí můžeme připisovat spíše uměleckému odlehčení v ději než samotné diagnóze PAS.

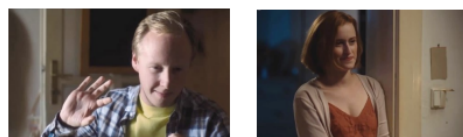
Michal je vysoce komplexní postava nejen z hlediska svého postižení, ale především díky jeho charakteristickým vlastnostem a specifickému vnímání svého okolí. Má velkou zálibu v autech, vlastní několik modelů malých autíček, se kterými si hraje všude po bytě i venku. Při naštvaní nebo nedodržení řádu uplatňuje nekontrolované projevy chování, které těžce snáší matka i sestra. Obě ženy si následně svou frustraci vybíjí (spíš než na něj) na sebe. Tato postava jistým způsobem slouží jako katalyzátor dramatických scén, ale zároveň je i spojovacím prostředkem.

Tereza, sestra Michala (Obr. 2)

Postava Terezy je charakterizována jako úspěšná mladá žena pracující v telefonické společnosti, která se po dvou letech a po rozchodu vrací domů ke své rodině. Návrat je pro ni šokující, protože nedokáže přijmout svého bratra s postižením. Matkou se necítí být milována právě kvůli Michalovi. Důkazem může být řada rozhovorů mezi ní a matkou, kdy jí např. v **sekvenci 31** Tereza sděluje „Ano mami, žárím (pozn. na Michala). Protože vždycky, když jsem tě potřebovala, tak přišel, a ty ses mu věnovala, jako bych já nebyla.“

Ivana, matka dětí (Obr. 3)

Postava matky je vyobrazena jako žena v domácnosti, která se stará o svého syna s postižením, což jí zabírá veškerý volný čas. O syna Michala se stará s nadměrnou péčí, kdy mu vše podmiňuje, a proto je příjezdem své dcery značně znejistěna. S Terezou tak příznivé vztahy nemá, i když se je obě ženy snaží soustavně napravovat. V několika scénách (např. Michal uteče, rozbije auto, ostříhá sestře vlasy) skutečně zaujímá opoziční stanovisko vůči dceři a obhájuje svého syna, že za tyto skutky nemůže. Na tento nerovnoměrný vztah ji upozorňuje i samotný Michal, když jí v **sekvenci 21**, kdy luští křížovky, řekne: „Proč jí nemáš ráda?“

1 2

3

ANALÝZA FILMOVÉHO OBRAZU A SEKVENCE

AUTÍČKA A AUTOMOBILY

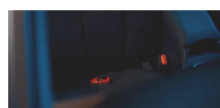
Tento předmět hraje dominantu v celém filmu. Malá autíčka jsou hlavním předmětem zájmu postavy Michala, který si s nimi hraje a napodobuje jejich zvuky. Tvůrci využívají jejich detailních záběrů a výstižně tak dokreslují obraz celé postavy s PAS. Zároveň tím indikují její příchod na scénu (**Obr. 1, 2, 3 a 4**). Mimo samotné hračky se s nimi setkáme formou plakátů, knížek i skutečného automobilu, který vlastní postava Terezy.

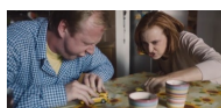
1

2

3

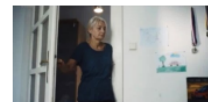
4

Autoři snímku naplno využily funkci této rekvizity. Objevují se prostřednictvím zvuků a střihů, kdy je využívají pro jednotlivé přechody. Mluvíme o tzv. *zvukových můstcích*, kdy diváci slyší ruch reálného auta, a následně obdobný zvuk vydává postava Michala, když auto napodobuje. Dochází tak k podobnostem mezi zvukovými stopami a plynulému přechodu scén.

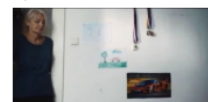
Na stejný princip funguje i samotný střih jednotlivých obrazů, kdy dochází k přechodům od reálného auta k Michalovu autíčku.

Ukázka jedné scény, ve které je díky pohybu kamery zachycena část pokoje postavy Michala a jeho rozsáhlé sbírky automobilů.

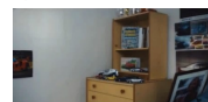
(**Sekvence 22** – časový kód: od 34:52 do 35:27)

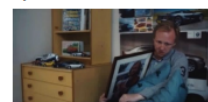
5

6

7

8

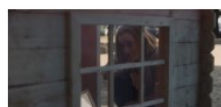
Kamera pomocí jednoho záběru putuje nejprve od matky (**Obr. 5**), která vstupuje do pokoje, až k postavě Michala. Díky pomalému pohybu může divák zhlédnout část Michalova pokoje. Interiér skýtá holé zdi, na kterých visí pár medailí, plakát automobilu a dětská kresba autíčka (**Obr. 6**). Obraz pokračuje ke skříni, na které jsou vystaveny automobilové hračky a se stejnou tematikou souvisí i knihy umístěné za nimi (**Obr. 7**). Kompozice je ukončena záběrem na postavu Michala, který v ruce snímá obraz neznámého závodníka (považuje ho za otce). Na zdi za ním sledujeme řadu plakátů s automobily (**Obr. 8**).

ZAHRADNÍ DOMEČEK

Zde se naopak bavíme o prostředí, resp. místě, které slouží jako útočiště pro postavu Michala. Jedná se o zahradní domeček, který se nachází na nedalekém hřišti, a které si postava vylepuje svými oblíbenými automobily. U lidí s PAS není vůbec ojedinělé, že mají své útočiště, kam se schovávají, když zažívají neklid – tento prvek tak významně dotváří charakter postavy s PAS. Divákům je opakovaně ukázán, ať už samotnou postavou Michala (**Obr. 1, sekvence 6**), jeho sestrou (**Obr. 2, sekvence 43**) a později toto místo navštěvuje i matka (**Obr. 3, sekvence 50**). Tím, že je toto místo několikrát ukázáno, zaujímá percepční roli, díky které může divák předvídat chod děje (viz. **str. 14**).

1

2

3

PODOBNOSTI S DALŠÍM ČESKÝM FILMEM

SPOLU (2022) A BUKO (2022)

Ve stejném roce, kdy vyšel film *Spolu* (2022) vstoupil do kina i rodinný snímek *Buko* (2022), ve kterém je rovněž postava s PAS. Jedná se o dospělou ženu s Aspergerovým syndromem, kterou ztvárnila Martha Issová. Její postava (Tereza) tu sice hraje vedlejší roli, ale režisérka Alice Nellis k ní přistupovala s citlivou formou, která se promítá v celém filmu.

U postavy Terezy si můžeme všimnout dílčích podobností a společných prvků, které jsou charakteristické i pro postavu Michala.

Postavy s PAS a jejich podobnosti

Dialogy postav

U lidí s PAS můžeme sledovat zvláštnosti v komunikačním projevu (součástí „autistické triády“ symptomů), např. opakování slov či celých pasáží. Přesně tento prvek můžeme shodně vidět u postavy Terezy i Michala. Většinou se dostává při stavech úzkosti, kdy postavy stále opakují svůj požadavek a navozují si tak duševní klid. U Michala můžeme odkázat k **sekvenci 9**, kdy zaregistruje, že ztratil své oblíbené autíčko a opakovaně říká „Já nemám auto“

Bezpečný úkryt

Podobně jako verbální opakování, můžeme u některých lidí s PAS zaznamenat potřebu úkrytu. To se rovněž týká situací, kdy se člověk cítí nepříjemně (př. má strach, vztek, cítí neklid) a má tendenci k úniku ze situace. V případě postavy Michala (**Obr. 1**) je to zahradní domeček, u postavy Terezy se jedná o venkovní skříň (**Obr. 2**).

1

2

Příběhové paralely – rodina

V obou filmech narážíme na stejnou narativní formu – stárnoucí matka starající se o své dospělé dítě s PAS. Opakovaně tu je zmíněný fakt, jak jsou obě ženy neustálou péčí unavené. Ve snímku *Buko* (2022) postava matky (**Obr. 3**) tuto informaci sděluje hlavní postavě Jarmile, kdy si přeje odjezd do lázní. Film *Spolu* (2022) nabízí podobnou výpověď, kdy matka Ivana (**Obr. 4**) vyjadřuje dceři svou únavu, ač zásadně odmítá ústavní péči pro svého syna. To je společné pro obě postavy matek. Přestože je jejich rodinná péče o děti s PAS maximálně náročná, obě vylučují péči ústavní.

3

4

KRITICKÉ PŘIJETÍ: NEPŘESNÉ INFORMACE Z OBLASTI SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Ač film zdánlivě přesně ukazuje chování jedince s PAS a stejně zdárně reflektuje mnohdy složité rodinné situace, z pohledu speciálních pedagogů a odborníků se filmaři dopustili fatální chyby. Ta je představena v **sekvenci 44** (časový kód: 01:26:34 až 01:30:16), kdy je postava Michala umístěna do ústavní péče a jeho nic netušící matka prozrazuje Tereze, jak vlastně Michal ke svému postižení přišel. Během jejich dialogu přímo od matky zazní věta: „Michal se totiž narodil jako zdravý dítě.“ Popisuje minulost, kdy ji Michal bránil před násilnickým manželem a během této potyčky spadli oba dva ze schodů. Otec rodiny následkem pádu zemřel a Michal svým úrazem přišel ke svému postižení.

Film se tak dopouští klamání diváka, protože PAS je vývojovou poruchou, která je vrozená nikoliv získaná. Úrazem hlavy je možné získat pouze mentální postižení. Scéna s pádem má zásadní dopad na divákovu chápání celého následujícího děje. Z pohledu filmové tvorby sice vyvolává působivý zvrat. Stejně tak může skvěle fungovat jako pointa, dokonce může ztraktivnit děj, ale dopouští se pochybení, které může široká veřejnost vnímat jako realitu.

Chyba je v pedagogice i filmu prvkem, se kterým mohou žáci aktivně pracovat a hledat nové cesty. Pedagog/externí pracovník by měl být s tímto nonsensem srozuměn a předat žákům správné informace. Možné je, aby na toto pochybení přišli žáci sami.

Kriticky můžeme rozebrat i situaci, kdy se Tereze podaří bratra umístit do ústavní péče. To zvládne díky listu, při kterém získá matčin podpis

(jakožto právoplatného opatrovníka) a bez jejího vědomí přebírá opatrovnictví za Michala a zařadí jej do ústavu. To by nebylo možné jednak z hlediska zrychlené administrativy, kdy změna opatrovnictví se řídí zákonem 89/2012 Sb. § 463 (Občanský zákoník) podle kterého platí, že opatrovníka jmenuje soud.² Druhým důvodem je i dostupnost takovéto péče, podle informací z MPSV je situace v ČR taková, že je potřeba naopak navýšit sociální služby pro osoby s PAS a zejména zařízení, která by nabízela nepřetržitou péči. Jak vyplývá ze zprávy od ombudsmanky z roku 2018 několik krajů vůbec není schopno zabezpečit takovou péči a když už, tak jsou zařízení plná. Nicméně tuto pasáž můžeme považovat za zanedbatelnou, oproti scéně popisující vznik PAS.

Přední česká odbornice na autismus, psychologka Kateřina Thorová snímek okomentovala slovy: „Film se mi líbil, právě v tom hereckém projevu Štěpána Kozuba, to bylo úžasné. Ale ten příběh je takový hollywoodský. Především to, čím to bylo způsobeno, to se nezakládá reálně na pravdě.“³

² Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník [online]. Zákonné zastoupení a opatrovnictví [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=opatrovnictvi%C3%AD>

³ Společnost lidí s autismem často nepodporuje, říká psychologka Kateřina Thorová [online]. Podcast Neklepat! [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://podcasty.seznam.cz/podcast/neklepat/spolecnost-lidi-s-autismem-casto-nepodporuje-rika-psycholozka-katerina-thorova-286817>

METODICKÉ NÁVRHY PRO PRÁCI S FILMEM

Tyto metodické návrhy jsou určeny pedagogům a zejména jejich žákům, jejichž obor vychází z pedagogického vzdělání. Samotná metodika vychází z pedagogických principů a jejím cílem je přiblížit film zmiňovaný v úvodu tohoto materiálu. Cílem je přistoupit k filmu citlivým a intuitivním způsobem. Pedagogickým nástrojem k tomuto účelu je právě metodický materiál. Díky části Rozdělení na kapitoly (str. 10–13) bude snadné se ve filmu orientovat.

PŘED PROJEKCI

BRAINSTORMING – úvodní seznámení s problematikou PAS

- Víte, co znamená zkratka PAS?
- Slyšeli jste slovo autismus? Setkali jste se s člověkem s PAS?
- Jaké chování můžeme u člověka s PAS zpozorovat?

- tuto činnost doplňujte dalšími otázkami v závislosti na žákovských prekonceptech

- výpovědi žáků sumarizujte a napište je na tabuli, můžete vytvářet myšlenkovou mapu ze získaných pojmů

INFORMACE K PROJEKCI

- upozorněte žáky, že se jedná pouze o zkrácenou ukázkou, ne o celý film

- krátce představte film (*Spolu* (2022)), v této fázi můžete zjistit, kdo z přítomných tento film již viděl

- nabádejte žáky k zaregistrování postavy s PAS a aby věnovali pozornost finálnímu rozhovoru matky s dcerou

PO PROJEKCI SNÍMKU

Práci lze rozdělit na tři části.

1) POCITY, DEBATA O FILMU

V tomto směru musí mít pedagog/lektor alespoň orientační poznatky z oboru speciální pedagogiky a výtvarné výchovy a filmu. Je potřeba žáky poslouchat a pokládat jim vhodné otázky. Lze se vrátit k úvodnímu brainstormingu a porovnat původní informace s těmi novými. Niže je pouze výčet navrhovaných otázek, z kterých může pedagog čerpat.

- Jak na vás postavy působily? Jaký dojem na vás ukáзка udělala? Jak se cítíte?
- Zrekonstruujte vývoj postav i příběhu. Jak vypadá situace na začátku a jak se v průběhu filmu mění?
- Čím jsou charakteristické jednotlivé postavy? Jak se projevuje postava Michala?
- Jaké momenty jsou ve filmu klíčové? Popište je a zasadte je do filmu.
- K jakým hlavním momentům a proměnám v průběhu filmu dojde?

2) ZJIŠTĚNÍ, POPIS, ANALÝZA

Pedagog/lektor si může vybrat oblast, kterou více zná, nebo kterou chce s žáky probrat – umění nebo speciální pedagogiku (kombinace obou dvou).

OBLAST UMĚNÍ

Nabízí se žákům představit několik možností práce s audiovizuálním snímkem. Vhodné je zakomponovat debatu, od které se může odvíjet i zaměřený úkol. Pedagog zjistí, která témata z filmu s žáky nejvíce rezonovala, zároveň vychází z analýzy filmu, jež začíná na str. 10.

- Který prvek/předmět jste opakovaně zaznamenali a jakou může mít funkci?
- V jakých prostředí se film odehrává? Které místo má postava Michala nejradší?
- Jaká byla motivace postav k jejich rozhodování napříč snímkem?

OBLAST SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

- Jak vzniklo u postavy Michala jeho postižení? Je možné, aby PAS vznikla úrazem hlavy?

Zmíněná otázka přímo vybízí ke kritickému obratu a hledání informací o tom, zdali je PAS vrozenou či získanou nemocí (viz. str. 20 Kritické přijetí).

Tato otázka přímo implikuje čerpat ze znalostí speciální pedagogiky, tudíž je nutné pracovat s žáky pedagogických škol nebo se tématu věnovat do hloubky.

3) INTERAKTIVITA S OBRAZY, ZÁBĚRY A SEKVENCEMI

Jde o to, aby žáci pracovali aktivně s obrazy. Lze si představit různé situace vyplývající z předkládaného metodického materiálu.

Více variant:

*Na základě práce s ukázkou, která je přerušena po vyřčení hlavní zápletky pracujeme s posledním filmovým obrazem – **sekvence 44**.*

PRÁCE SE STATICKÝMI OBRAZY

Na základě rozdělených kapitol (str. 10-13): vyberte jeden filmový obraz (nebo pokud je to možné, ať si ho žáci vyberou sami). Jaké základní charakteristiky filmu se na něm nacházejí a jaké naopak chybějí?

Můžete si vybrat jednu z oblastí filmového stylu a tu pomocí obrazu analyzovat, podobně jako v listech na str. 14-15.

ÚKOL S PŘEDTÍŠTĚNÝM STORYBOARDEM

Na tuto činnost musíte mít rozestříhané obrazy storyboardu (str.10–13). Žáci se snaží ve skupinách sestavit vývoj pokračování filmu na základě předložených obrázků a předpovídat vývoj

DOKONČENÍ VLASTNÍHO STORYBOARDU

Jaké základní charakteristiky filmu se na něm nacházejí a jaké naopak chybějí? Na základě vybraného statického filmového obrazu určete kontext, popište děje kompozici (prostoru umístění těl v prostoru, prvky mizanscény), vysvětlete narativní prvky vyplývající z tohoto statického filmového obrazu a naznačte, jakým směrem se na jejich základě bude ubírat pokračování filmu.

Podobně jako v předcházejícím úkolu, pracujete se storyboardem, v tomto případě již žáci vytvářejí závěr filmu sami. Vysvětlete žákům principy storyboardu (kreslený scénář), co to je, a proč je pro filmaře důležité.

- Na základě šestí filmových okének dokreslete nebo dopište konec snímku.
- Vývoj snímku si vymyslete sami ve skupinách (můžete pracovat i ve dvojicích nebo individuálně)
- Snažte se nejprve vymyslet závěr filmu a postupnými kroky k němu dojit

Vizuál storyboardu mohou žáci stylizovat podle sebe a svých schopností (můžete jim navrhnout rozdělení rolí ve skupině). Pro tento úkol můžete využít i vytvořenou storyboardovou šablonu (str. 23).

PRÁCE S DIALOGY

Proč se postava Terezy staví do opozice vůči bratrovi? Jakým specifickým chováním se vyznačuje postava Michala? Má matka zdravý vztah ve svém dětem? Film nám představuje 3 charaktery, které vstupují do neustálých rozepří na základě příčin a následků.

Pracujte s žáky s dramatizací filmových dialogů, kdy můžete vybrat ty klíčové. Každé skupince (spíše dvojici), dejte dostatek času pro diskusi na prostudování jedné citace z filmu (může být pro každou skupinu stejná nebo jiná). Posléze nechte žáky předvést dramatické ztvárnění zvoleného dialogu – jak by v něm pokračovali, co by změnili.

Příklad citace:

Matka: „Terezko, ty na něj normálně žárlíš.“

Tereza: „Ano mami, žárlím. Protože vždycky, když jsem tě potřebovala, tak přišel a ty ses mu věnovala, jako bych já nebyla.“

4) SPOLEČNÁ DISKuze A PREZENTACE PROJEKTŮ

Při každém úkolu je nutné ponechat dostatek času pro diskusi a obhajobu hotových děl žáků. Na základě předložených úkolů je vhodné pracovat s delší časovou jednotkou nebo se tématu věnovat v projektu.

Prezentujte s žáky výsledky hotových prací, hledejte podobnosti a rozdíly a diskutujte nad nimi.

ŠABLONA PRO ŽÁKY:

STORYBOARD

1 – Park, Tereza objeví Michala a odvádí ho neznámo kam (8:31 až 9:27)

2 – Domov, matka prozrazuje Tereze okolnosti ohledně vzniku Michalova postižení (9:28 až 11:34)

Zdroje:

BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. Umění filmu: úvod do studia formy a stylu. V Praze: Nakladatelství Akademie múzických umění, [2022]. ISBN 978-80-7331-629-7.

David Laňka, Martin Müller. Online. Filmový přehled. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/88518/david-lanka> [cit. 2024-06-05].

Fabio Marra, biographie + Ensemble. Online. Dostupné z: <https://www.fabiomarra.com/biographie/> [cit. 2024-06-05].

Společnost lidí s autismem často nepodporuje, říká psychologka Kateřina Thorová [online]. Podcast Neklepat! [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://podcasty.seznam.cz/podcast/neklepat/spolecnost-lidi-s-autismem-casto-nepodporuje-rika-psychologka-katerina-thorova-286817>

SPOLU (Ensemble, 2015). Online. DILIA. Dostupné z: <https://www.dilia.cz/dila/item/13102-spolu> [cit. 2024-05-22].

Spolu – making of. Online. FACEBOOK. Dostupné z: <https://cs-cz.facebook.com/novinky.film/videos/spolu-making-of/6252160621466436/> [cit. 2024-06-05].

Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník [online]. Zákonné zastoupení a opatrovnictví Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=opatrovnictvi%C3%AD> [cit. 2024-02-03].

OBRÁZKY

Spolu. Online. Čsfd. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/1079136-spolu/galerie/plakaty/> [cit. 2024-05-22].

Ensemble. Online. Culture Tops. Dostupné z: <https://www.culture-tops.fr/critique-evenement/theatre/ensemble> [cit. 2024-05-22].

Příloha 4 – Šablona storyboardu pro žáky

STORYBOARD

			
<p>1 – Park, Tereza objeví Michala a odvádí ho neznámo kam (8:31 až 9:27)</p>	<p>2 – Domov, matka prozrazuje Tereze okolnosti ohledně vzniku Michalova postižení (9:28 až 11:34)</p>	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

Seznam obrázků

Obr. 1-4 Storyboardy ze třídy 2. C; ručně vytvořené textové a obrázkové kompilace žáků 2.C, obor předškolní a mimoškolní pedagogiky na škole VOŠ, SOŠP a Gymnázium Evropské 33

Obr. 5-8 Storyboardy ze třídy 3. A; ručně vytvořené textové a obrázkové kompilace žáků 3.A, obor pedagogického lycea na škole VOŠ, SOŠP a Gymnázium Evropské 33